

การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนตำบลขามป้อม อำเภอ
วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

วิทยานิพนธ์
ของ
ปริชต์ สาดิ

พหุ ประชิต โสเว

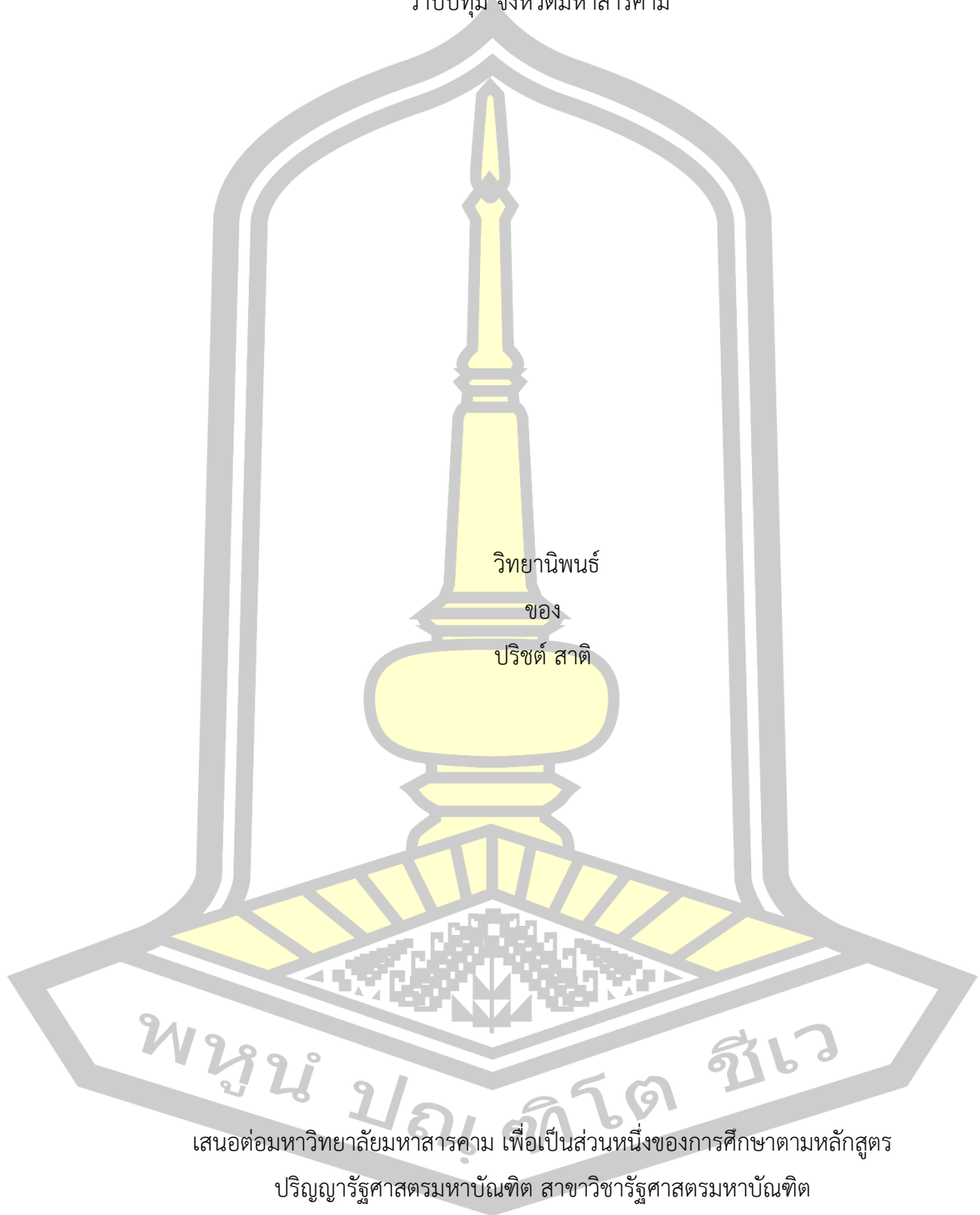
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

กันยายน 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

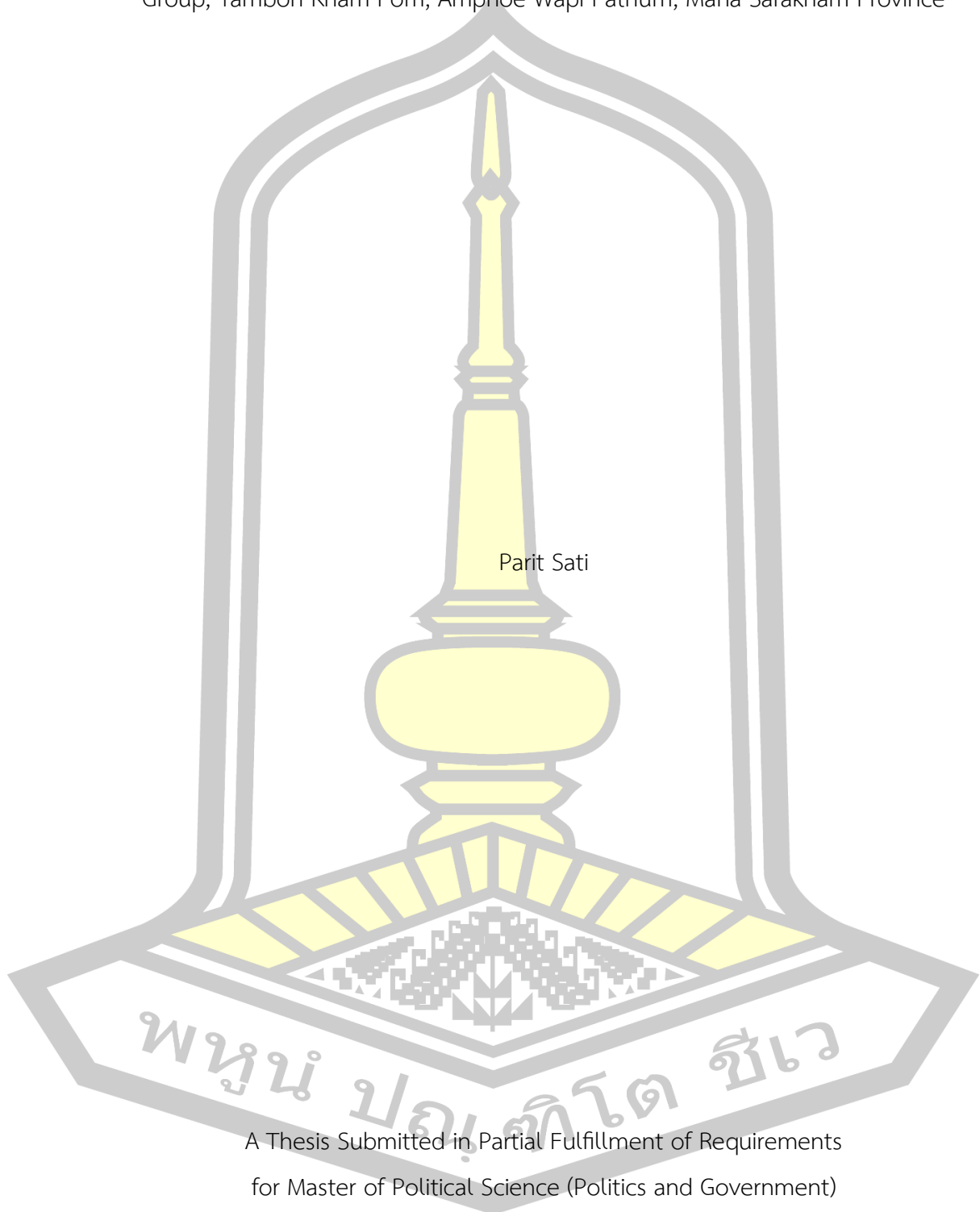
การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนตำบลดงขามป้อม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
กันยายน 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Knowledge Management on Local Wisdom: A Case Study of Ban Non Cotton Weaving
Group, Tambon Kham Pom, Amphoe Wapi Pathum, Maha Sarakham Province

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Political Science (Politics and Government)

September 2023

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายปริชต์ สาทิ แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. จีรศักดิ์ โทภาวิน)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. วนิตา พรหมหล้า)

กรรมการ

(อ. ดร. ชินวัตร เชื้อสระคู)

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(อ. ดร. ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

(ผศ. เจริญชาญ จงสมชัย)

คณบดีวิทยาลัยการเมืองการปกครอง

(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม		
ผู้วิจัย	ปริชต์ สาดิ		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วนิตา พรมหาล้า		
ปริญญา	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2566

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคามและเพื่อศึกษาการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคามทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยผ่านการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งการศึกษาจากข้อมูลภาคสนามในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม ทั้งนี้ สำหรับการเก็บข้อมูล เป็นการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม มีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

จากกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม พบว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือกระบวนการจัดการความรู้ และความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษา พบว่า 1) กระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม นั้น สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทุกขั้นตอนเป็นอย่างดี และสมาชิกในกลุ่มยังมีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชนที่บรรพชนได้อนุรักษ์ รักษา สืบทอดต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม การเพาะบ่ม ปลุกฝังวิถีคิดและแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้ลูกหลานในชุมชนได้สืบสานต่อกันมา 2) กระบวนการรวบรวมและจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้ 1) การกำหนดความรู้ 2) การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม 3) การแลกเปลี่ยนความรู้ 4) การจัดเก็บความรู้ 5) การถ่ายทอดความรู้

6) การนำความรู้ไปใช้

กล่าวได้ว่า การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม มีความเป็นมาจากการได้รับความรู้การทอผ้าฝ้ายมาจากบรรพชนคนรุ่นก่อน ซึ่งจะเห็นได้จากทุกครัวเรือนมีการทอผ้าฝ้ายเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม โดยในอดีตผู้หญิงทุกคนจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตผ้าจากบรรพบุรุษ ส่วนการถ่ายทอดความรู้ การสั่งสม ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้าย และสั่งสมทักษะ ประสบการณ์ จนเกิดความชำนาญในการทำกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน รวมถึงความสามารถในการปรับประยุกต์เพิ่มเติม หรือลดทอนวิธีการในการทอผ้าฝ้าย เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น ถือเป็นการปรับเปลี่ยนตามพฤติกรรมของผู้บริโภค รวมถึงการตระหนักถึงคุณค่าในภูมิปัญญาของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ที่มีความสัมพันธ์แบบแน่นหรือเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชุมชน โดยที่องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าฝ้ายนั้น เป็นองค์ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ ปรับปรุง และถ่ายทอดสืบสานต่อกันมาจนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นในที่สุด

คำสำคัญ : การจัดการความรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน

TITLE	Knowledge Management on Local Wisdom: A Case Study of Ban Non Cotton Weaving Group, Tambon Kham Pom, Amphoe Wapi Pathum, Maha Sarakham Province		
AUTHOR	Parit Sati		
ADVISORS	Assistant Professor Wanida Phomlha , Ph.D.		
DEGREE	Master of Political Science	MAJOR	Politics and Government
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2023

ABSTRACT

The thesis titled “Knowledge Management on Local Wisdom: A Case Study of Ban Non Cotton Weaving Group, Tambon Kham Pom, Amphoe Wapi Pathum, Maha Sarakham Province” aims to 1) study the patterns and process of cotton weaving knowledge management at Ban Non Cotton Weaving Group, Tambon Kham Pom, Amphoe Wapi Pathum, Maha Sarakham. 2) to collect cotton weaving knowledge data at Ban Non Cotton Weaving Group, Tambon Kham Pom, Amphoe Wapi Pathum, Maha Sarakham.

The related research, documents, and fieldwork data are used as materials for this research. Those data are from Ban Non Cotton Weaving Group, Tambon Kham Pom, Amphoe Wapi Pathum, Maha Sarakham. The methodologies used in this research are participant observation, non-script interview, and deep interview of focused group.

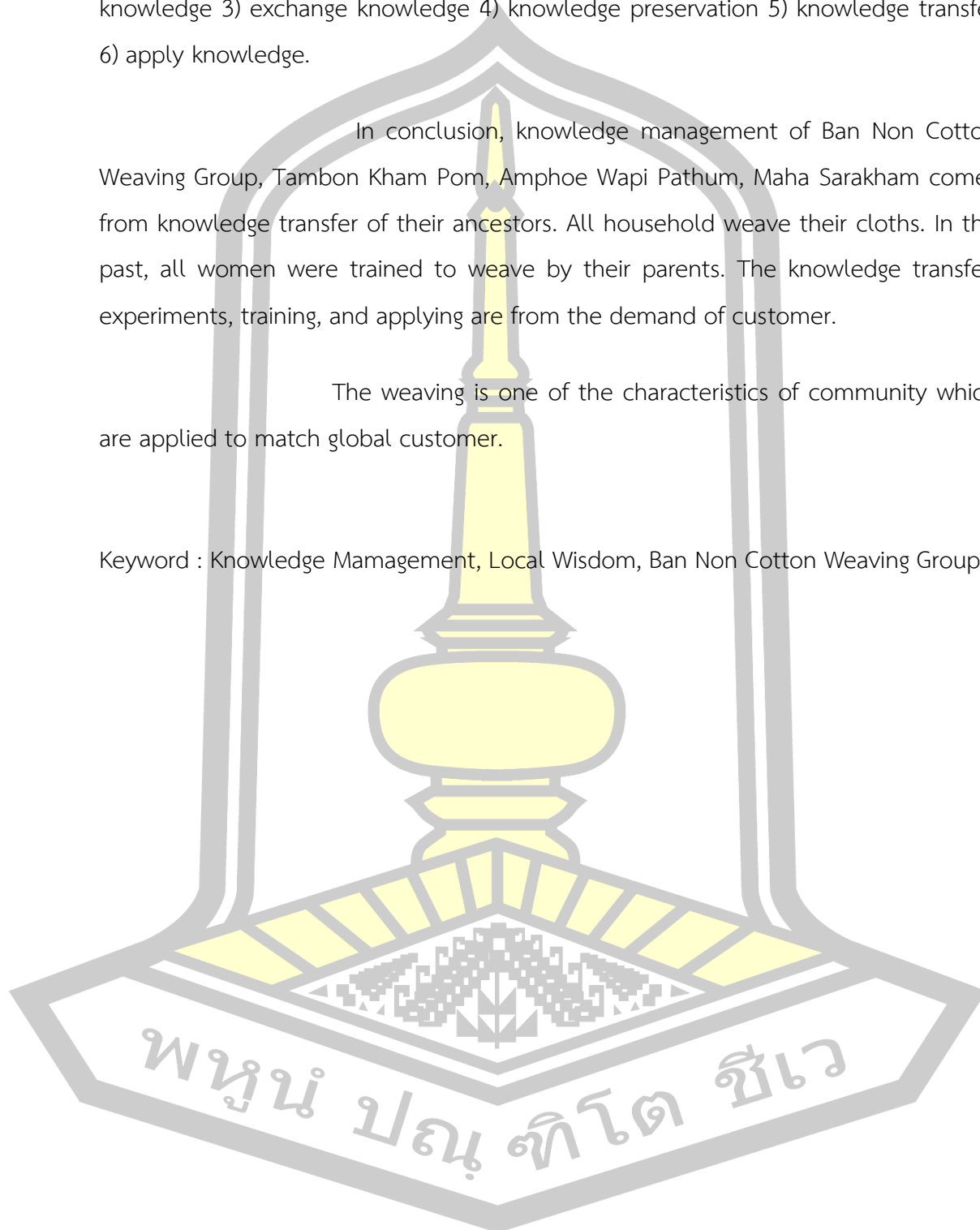
The cotton weaving knowledge management process are composed of 2 factors. There are 1) The cotton weaving knowledge management at Ban Non Cotton Weaving Group relates to village wisdom, community wisdom, which are well preserved by the ancestors. Knowledge is formed by social learning, incubation, indoctrination, and community activities. 2) Knowledge management

processes are as follows. 1.) knowledge identification 2) searching for further knowledge 3) exchange knowledge 4) knowledge preservation 5) knowledge transfer 6) apply knowledge.

In conclusion, knowledge management of Ban Non Cotton Weaving Group, Tambon Kham Pom, Amphoe Wapi Pathum, Maha Sarakham comes from knowledge transfer of their ancestors. All household weave their cloths. In the past, all women were trained to weave by their parents. The knowledge transfer, experiments, training, and applying are from the demand of customer.

The weaving is one of the characteristics of community which are applied to match global customer.

Keyword : Knowledge Management, Local Wisdom, Ban Non Cotton Weaving Group

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก ชุมชนกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม อาจารย์จากวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. วนิดา พรหมหล้า อาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์และการให้คำปรึกษาแนะนำในการจัดทำวิทยานิพนธ์ ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณครอบครัว เพื่อนร่วมงาน ที่ได้กรุณาช่วยเหลือ ในด้านต่างๆ และเป็นกำลังใจโดยตลอด ผู้วิจัยหวังว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ในเรื่องของการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายต่อไปในอนาคต

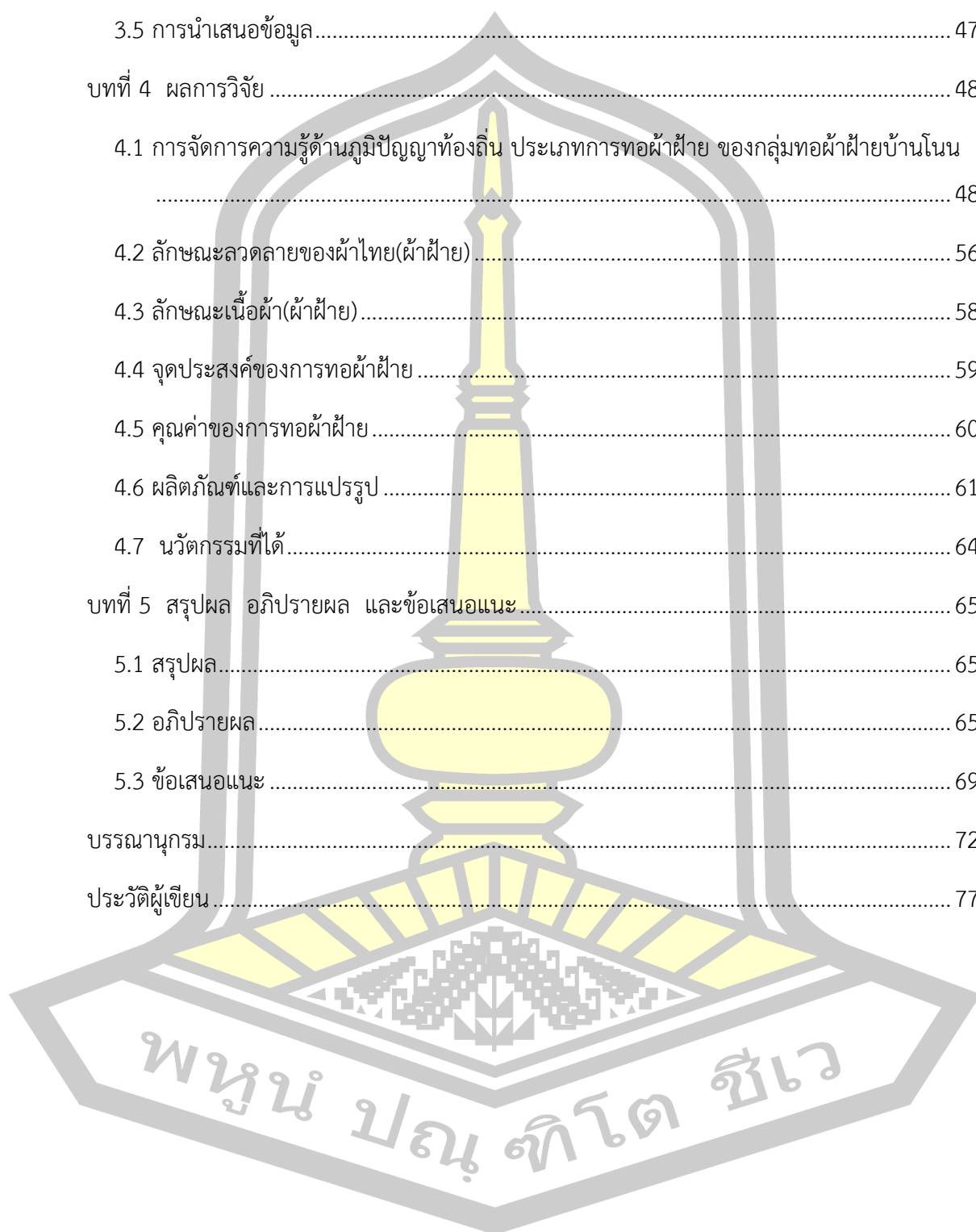
ปริชต์ สาทิ

สารบัญ

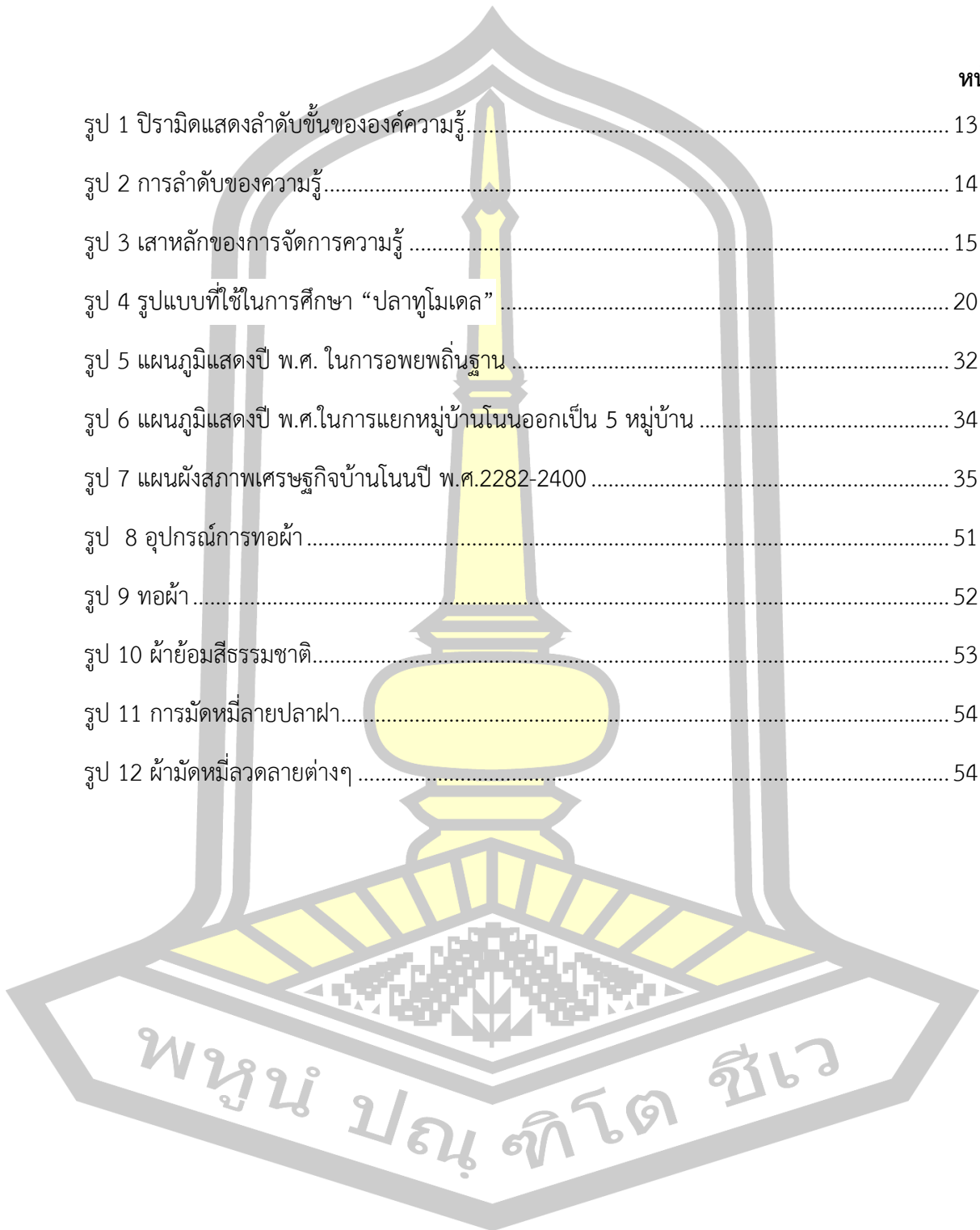
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 คำถามหลักในการวิจัย.....	5
1.3 ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	5
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	6
1.6 กรอบแนวคิดหลักของการวิจัย.....	8
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	10
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	11
2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	37
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	43
3.1 รูปแบบและกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทการทอดผ้าฝ้าย ของกลุ่มทอดผ้าฝ้ายบ้านโนน.....	43
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	45
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	46

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	47
3.5 การนำเสนอข้อมูล.....	47
บทที่ 4 ผลการวิจัย	48
4.1 การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทการทอผ้าฝ้าย ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน	48
4.2 ลักษณะลวดลายของผ้าไทย(ผ้าฝ้าย).....	56
4.3 ลักษณะเนื้อผ้า(ผ้าฝ้าย).....	58
4.4 จุดประสงค์ของการทอผ้าฝ้าย	59
4.5 คุณค่าของการทอผ้าฝ้าย	60
4.6 ผลกระทบและการแปรรูป	61
4.7 นวัตกรรมที่ได้.....	64
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	65
5.1 สรุปผล.....	65
5.2 อภิปรายผล	65
5.3 ข้อเสนอแนะ	69
บรรณานุกรม.....	72
ประวัติผู้เขียน.....	77

สารบัญภาพ

	หน้า
รูป 1 พีระมิดแสดงลำดับขั้นขององค์ความรู้.....	13
รูป 2 การลำดับของความรู้.....	14
รูป 3 เสาหลักของการจัดการความรู้.....	15
รูป 4 รูปแบบที่ใช้ในการศึกษา “ปลาทุโมเดล”.....	20
รูป 5 แผนภูมิแสดงปี พ.ศ. ในการอพยพถิ่นฐาน.....	32
รูป 6 แผนภูมิแสดงปี พ.ศ. ในการแยกหมู่บ้านโนนออกเป็น 5 หมู่บ้าน.....	34
รูป 7 แผนผังสภาพเศรษฐกิจบ้านโนนปี พ.ศ.2282-2400.....	35
รูป 8 อุปกรณ์การทอผ้า.....	51
รูป 9 ทอผ้า.....	52
รูป 10 ผ้าย้อมสีธรรมชาติ.....	53
รูป 11 การมัดหมี่ลายปลา.....	54
รูป 12 ผ้ามัดหมี่ลวดลายต่างๆ.....	54

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ภูมิปัญญาจัดเป็นมรดกทางความคิดของชุมชนที่มีการสืบทอดให้ดำรงอยู่มาอย่างยาวนาน ถือเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและพัฒนาการของสังคมในยุคนั้นๆ เพราะภูมิปัญญาถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ซึ่งชาติที่เจริญแล้วมักมีสังคมที่สงบร่มเย็นมีความเป็นอิสระทางความคิดจึงสามารถสร้างสรรค์และสั่งสมภูมิปัญญาของตนขึ้นมาได้ (ลักษณะ เกยุราพันธ์, 2561 : 77) ภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่เกิดจากคนในชุมชน ได้มีการสั่งสมประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นความรู้พื้นฐานที่ได้รับจากการชีวิตอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งเป็นที่สะสมความรู้และเกิดจากการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดจากทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ประสบการณ์จริงในการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละท้องถิ่น ผ่านการสังเกต ติดตาม ทดลองปฏิบัติ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถปรับใช้กับการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม (ดารารัตน์ ชาติรักษ์ และ วรายุทธ คำก้อน, 2561 : 53) ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาชีวิต ความอยู่รอดของบุคคลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นสัจธรรมที่เด่นชัดไม่ว่าสังคมใดหรือชุมชนใดก็ตาม ที่ดำรงอยู่มานานแล้ว ล้วนมีภูมิปัญญาของตัวเองไม่เช่นนั้นนั้นก็อยู่ไม่ได้ การพัฒนาความรู้อุดมคติและความรู้ให้มีความสำคัญในภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือความรู้ดั้งเดิมของคนไทยด้วยความเข้าใจ ภูมิปัญญาจึงวัฒนธรรมพื้นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์ มีการบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงไปสู่ นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม (สุกัญญา ดวงอุปมา และภัทรพร ภาระนาค, 2556 : 196)

กล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนในท้องถิ่น โดยเกิดจากการเรียนรู้ สั่งสมของบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอดีต ถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญามีทั้งที่เป็นคำสอนที่ดั่งามในการประพฤติปฏิบัติ ทั้งที่เป็นการประกอบอาชีพ เป็นอาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ สอยในการดำรงชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นจะมีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองแตกต่างกันไป (ฉัตรทิพย์ นาถสุวรรณ, 2540 : 12) ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลักๆ มี 2 ประเภท คือ ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ เป็นผลจากการเรียนรู้ที่ยาวนานสั่งสม ทดลองใช้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จนกระทั่งมีความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และประเพณีจนก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และความรู้จัดแจ้ง เป็นความรู้จากตัวบุคคลที่ถ่ายทอดด้วยวิธีการต่างๆ ความรู้ประเภทนี้จะต้องผ่านกระบวนการศึกษาและจัดเก็บอย่างเป็นระบบเพื่อให้ผู้ที่ต้องการศึกษานำไปใช้ประโยชน์ได้ทันทีซึ่งต้องอาศัยกระบวนการจัดการความรู้เข้าไปดำเนินการ

(สุมาลี สังข์ศรี, 2557 : 137) การดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้มองการศึกษามาเกี่ยวข้องการเรียนรู้ต่างๆ อาศัยวิธีการฝึกหัดและบอกเล่า ซึ่งไม่เป็นระบบในการบันทึก เกิดเป็นความรู้ที่สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ที่สะสมและสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการถ่ายทอดความรู้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคงอยู่ต่อเนื่องและยั่งยืน (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2556 : 3)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นมรดกอันล้ำค่าของบรรพชน ที่ต้องการจะส่งทอดต่อลูกหลาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความรู้ที่เกิดจากคนในชุมชน ได้มีการสั่งสมประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาอย่างยาวนาน ดังใน องค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าที่ เอื้อมพร โตภาณุรักษ์กุล (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2531 : 2) อ้างถึงใน เอื้อมพรโตภาณุรักษ์กุล, 2558 : 1) กล่าวไว้ในงานวิจัย “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ” ว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าได้เกิดขึ้นและสั่งสมกันมาอย่างช้านาน ไม่สามารถจะกำหนดเวลาอายุขัยที่แน่นอนได้ แต่หลักฐานเก่าแก่เกี่ยวกับผ้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ปรากฏเป็นเศษชิ้นส่วนติดอยู่กับกำไลสำริดของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงอายุ 3,000 ปี ตามกำหนดอายุผ่านกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์ (Carbon Dating) อายุของผ้าจึงควรมีเท่ากับอายุของกำไลมือประมาณ 3,000 ปี แต่อายุจริงของเทคโนโลยีการทำผ้าควรมีมาก่อน เพราะการทำผ้าเป็นกระบวนการที่มีหลายขั้นตอน มีการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ การทอผ้าจึงน่าจะเกิดก่อนหน้านี้นานแล้ว ยิ่งกว่านี้มีหลักฐานที่เป็นภาชนะเครื่องปั้นดินเผาพบที่ถ้ำผีแม่ฮ่องสอน อายุประมาณ 8,000 ปี มีลายเชือกทาบ (Cord marked) ปรากฏบนผิวภาชนะดินเผาแสดงให้เห็นเป็นหลักฐานทางอ้อมว่า มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์มีการนำเส้นใยธรรมชาติมาถักทอขึ้นใช้แล้ว และอาจเป็นไปได้ว่ามีการทอผ้าแล้วในสมัยหินกลาง

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการของการสร้างและการใช้ความรู้เพื่อยกระดับผลการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งการจัดการความรู้จะช่วยให้องค์กรมีเครื่องมือที่จะทำให้องค์กรอยู่รอด เจริญเติบโตและมีความสามารถในการรักษาความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Landoil and Zollo, 2007 : 105) องค์กรสามารถพัฒนาทุนทางสังคมโดยการใช้ความรู้ที่มีอยู่ จากความสัมพันธ์เพื่อให้บรรลุความสำเร็จได้มากขึ้น (Desouza and Awazu, 2006 : 34) เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร โดยความรู้ นั้นอาจกระจายตัวอยู่ในตัวบุคคลหรืออยู่ในเอกสาร การนำความรู้มาพัฒนาเป็นระบบที่จะทำให้ทุกคนในองค์กรเข้าถึงความรู้ พัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการทำงานอย่างเต็มประสิทธิภาพ นำมาซึ่งความสามารถในการแข่งขัน การจัดการความรู้จึงเป็นกิจกรรมของการประยุกต์ใช้ความรู้จากประสบการณ์ที่หลากหลายเพื่อให้เกิดการตัดสินใจดำเนินงานในองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพ (Jennex, 2007 : 90) การจัดการความรู้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น นับเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญเพราะความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่ได้มาจากการสังเกต และการทดลองมาเป็นเวลานานจากผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ ในชุมชน นอกจากนี้ความรู้ดังกล่าวยังแฝงไปด้วยขนบธรรมเนียม ประเพณีและความเชื่อ ซึ่ง

ความรู้เหล่านี้ควรส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดเพื่อมิให้สูญหายไป อีกทั้งหากมีการจัดการความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีละมีประสิทธิภาพแล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นจะสามารถพัฒนาความรู้ที่มีคุณค่าไปสู่ภาคส่วนต่าง ๆ ได้ (วรารัตน์ วัฒนชโนบล และคณะ, 2558 : 1)

การศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการทอผ้าฝ้าย ถือเป็น การนำเอากระบวนการจัดการความรู้เข้ามาเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ โดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการทอผ้าฝ้ายที่เกิดจากประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น และเป็นองค์ความรู้ฝังลึกในแต่ละบุคคล ซึ่งความรู้ โดยนัยหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจนมีการถ่ายทอดให้กันและกันในลักษณะจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่น หนึ่งแต่ยังขาดการจัดเก็บ การถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาด้านการทอผ้าฝ้ายจะมีผู้คิด และประดิษฐ์ไว้ที่เป็นความรู้ที่ชัดเจนและเป็นทางการอยู่บ้างแต่ความรู้ดังกล่าวยังขาดการจัดการที่ เป็นระบบและไม่สามารถนำข้อมูลมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ของคนโดยทั่วไป ผู้ศึกษาจึงเล็งเห็นถึง ความสำคัญของการนำเอารูปแบบของการจัดการความรู้เข้ามาเป็นแนวทางเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่ ถ่ายทอดให้ผู้ที่สนใจและต้องการเรียนรู้ในด้านดังกล่าว (ดราจารย์ ชาติรักษ์ และวราวุธ คำก้อน, 2561 : 5)

การทอผ้า นับเป็นวัฒนธรรมสำคัญของไทยนามาตั้งแต่อดีตที่ได้มีการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่ รุ่น โดยผู้หญิงจะมีบทบาทในการทอผ้าไว้ในครัวเรือน นอกจากปะโยชน์ใช้สอยด้านเครื่องนุ่งห่มของ สมาชิกในครอบครัวแล้ว ผ้าทอยังสะท้อนถึงบุคลิกลักษณะของผู้ทอว่าเป็นผู้มีความละเอียดอ่อน มี ความมุ่งมั่นพยายาม จากฝีมือการทอที่ประณีตสวยงาม (กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค, 2559 : 4) การทอผ้า ฝ้ายเป็นงานฝีมือที่เชื่อมโยงศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีการดำรงชีวิตของคนท้องถิ่นในแต่ละยุค สมัยตามกาลเวลาและการหล่อหลอมให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม จนเป็น เอกลักษณ์ตามลักษณะพื้นที่ของแต่ละชุมชน ภูมิปัญญาเหล่านี้สร้างขึ้นด้วยฝีมือเชิงศิลปะเพื่อการ ถ่ายทอดและสะท้อนคุณค่าของชุมชนที่เป็นอยู่ลงไปในเรื่องงาน บ่งบอกถึงลักษณะอุปนิสัย วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ให้แสดงออกมาอย่างประณีต สวยงาม ถ่ายทอดงานฝีมือจากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้งาน หัตถกรรมการทอผ้าฝ้ายเป็นสิ่งที่บอกเล่าความเป็นมา เชื้อชาติ ชุมชน ได้อย่างเป็นอย่างดี (ทัศวรรณ ธิมาคำ, 2554 : 45)

อนึ่ง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559 รัฐบาลได้มี นโยบายเพื่อที่จะส่งเสริมทำนุบำรุงและรักษาศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับวิถีการดำเนิน ชีวิตการประกอบอาชีพของคนในชุมชนนั้นๆ โดยยึดหลักความพอเพียง สามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง เกิดความสุขในชุมชน ในขณะที่หลักการดังกล่าวก็ช่วยส่งเสริม และเพิ่มคุณค่าให้แก่ภูมิปัญญา ชาวบ้าน หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดใหม่ๆที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันที่มองสิ่งต่างๆ รอบตัว เป็นเชิงธุรกิจเสียส่วนใหญ่ ไม่เว้นแต่ทรัพยากรวัฒนธรรมที่อยู่คู่ชุมชนมาช้านาน ในปัจจุบันแนวคิด

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ได้มีผู้นำมาใช้เพื่อพัฒนาและเพิ่มมูลค่าแบบยั่งยืน การเสริมสร้างทุนทางสังคม (ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม) พร้อมก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี 2558 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2557 :7) ดังนั้น หลักการและแนวคิดข้างต้นจึงมีเป้าหมายที่สอดคล้องกัน คือ การสร้างความตระหนักในการจัดการองค์ความรู้ การอนุรักษ์ สืบสาน ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การก่อประโยชน์ให้กับชุมชน สร้างเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ชุมชนเกิดความยั่งยืนต่อไป

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจในชุมชนบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ในชุมชนมีกลุ่มทอผ้าฝ้าย ซึ่งมีฝีมือที่ประณีต สวยงาม มีลักษณะโดดเด่น เป็นที่นิยมของผู้ที่สนใจเป็นจำนวนมาก เช่น ลายผ้าเทวดาชีช้าง ซึ่งถือเป็นลายผ้าดั้งเดิมของชุมชนบ้านโนน และเป็นผ้าฝ้ายที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมีลวดลายที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษมาเป็นระยะเวลา มากกว่า 150 ปี ฝีมือในการทอผ้าของชุมชนยังมีความประณีต เป็นที่ต้องการของตลาดผู้บริโภคในฐานะที่เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ราคาไม่แพงจึงตอบสนองกลุ่มผู้บริโภคให้เข้าถึงสินค้าได้ง่ายและเป็นที่ยอมรับ และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง การทอผ้าฝ้ายของบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม มีการทอรวมกันเป็นกลุ่ม โดยใช้พื้นที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านโนน ซึ่งตั้งอยู่ในวัดเป็นศูนย์รวมในการทำงาน ซึ่งทำให้คนทอผ้าได้มาพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันเกิดเป็นการรวมกลุ่มที่ชัดเจน แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ที่แม้จะเป็นกลุ่มแต่เวลาทำงานก็จะทำอยู่บ้านใครบ้านมันไม่ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนสร้างความพันธ์ในกลุ่มเหมือนกับกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ซึ่งเวลามีกลุ่มลูกค้าเข้ามาติดต่อซื้อผ้าจะได้พบกับกลุ่มทอผ้าฝ้ายทุกคน มีข้อสงสัยอยากสอบถามและอยากได้องค์ความรู้สามารถร่วมแลกเปลี่ยนกับกลุ่มได้พร้อมกันทุกคน สิ่งนี้จึงเป็นจุดแข็งอีกอย่างหนึ่งของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนซึ่งได้รวมเอาปราชญ์ที่มีความรู้มาไว้รวมกันทีเดียว แต่จากการสำรวจผู้วิจัยยังพบว่า แม้ว่าชุมชนจะมีการรวมกันของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม แล้วนั้น กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนยังขาดการถ่ายทอดและบันทึก รวบรวมองค์ความรู้เหล่านี้เพื่อเผยแพร่ให้กับคนในท้องถิ่นได้เรียนรู้ อีกทั้งกลุ่มยังต้องการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ชนรุ่นหลัง นอกจากนี้เพื่อสนับสนุนการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติ ลดปัญหาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ชาวบ้านอนุรักษ์งานฝีมือชาวบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมชุมชนที่สืบทอดกันมาและกำลังถูกละเลยจากคนรุ่นใหม่ รวมทั้งจะเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนในท้องถิ่นมีความรักและหวงแหนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา ซึ่งปัจจุบันภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนในการพัฒนาชุมชนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในการจัดตั้งกลุ่ม องค์กรชุมชนในการพัฒนาอาชีพให้ประชาชนประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลายสร้างอาชีพและรายได้ให้กับครัวเรือน ทำให้หลายชุมชนต้องมีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ให้เกิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการของชุมชน ให้ชุมชนพึ่งตนเอง และให้ชุมชนพัฒนาศักยภาพ เพื่อผลักดันให้ชุมชน

กลายเป็นผู้ผลิตให้สอดคล้องกับแนวคิดวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ เกิดรายได้ที่นำมาซึ่งการพัฒนาตนเอง ชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และครอบครัว ตลอดจนภาพรวมของประเทศในอนาคต ผู้วิจัยจึงมีข้อสมมติฐานว่า กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนจะต้องมีการดำเนินการเกี่ยวกับการขับเคลื่อนความรู้ของกลุ่มที่มีอยู่ในลักษณะของความรู้ที่เป็นทุนทางปัญญาท้องถิ่น โดยมีการจัดการความรู้ไปสู่การดำเนินการต่างๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดของการบริหารจัดการองค์การที่ได้รับความสนใจและมีการนำไปใช้จำนวนมาก (กัลยารัตน์ ธีระธนชัยกุล, 2557 : 137)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ที่เป็นทุนทางปัญญาของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ว่าควรนำเอาความรู้ที่มีอยู่ให้สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้ จึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบ การรวบรวมและการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม โดยการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมของชุมชน ภายใต้แนวคิดร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ การจัดการความรู้ในครั้งนี้จะนำไปสู่คลังความรู้ด้านภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายของชุมชนบ้านโนน ซึ่งจะสามารถนำไปเป็นแนวทางเพื่อวางแผนในการทำเป็นนโยบายในการพัฒนาชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไปได้ในอนาคต

1.2 คำถามหลักในการวิจัย

1. รูปแบบและกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม เป็นอย่างไร
2. การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม เป็นอย่างไร

1.3 ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อรวบรวมและจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าฝ้าย

2. รูปแบบและกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม

1.4.3 ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

1. ประชาชนชุมชนด้านการทอผ้าฝ้าย จำนวน 5 คน
2. สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน จำนวน 5 คน
3. ผู้บริหารท้องถิ่น/สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน
4. ผู้นำท้องถิ่น (ผู้ใหญ่บ้าน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)/กรรมการหมู่บ้าน
จำนวน 3 คน
5. ข้าราชการครูในโรงเรียนบ้านโนน/พนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม/
นักวิชาการพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอลำปลายมาศ/เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริม
สุขภาพบ้านโนน จำนวน 5 คน
6. ชาวบ้านชุมชนบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม
จำนวน 10 คน

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา

ระยะเวลาในการศึกษา ระหว่าง เดือน กันยายน 2565 – กันยายน 2566

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) โดยมีขั้นตอนการการศึกษา ดังนี้

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action research : PAR) ซึ่งการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น (Qualitative Research) อดอง นัยพัฒนา (2548 : 360) กล่าวว่า เป็นการศึกษาเชิงสังคมวิทยาเป็นการศึกษาที่มักนิยมนำมาใช้ในการแสวงหาความรู้ ความจริงทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะบางประการทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน องค์กร เป็นต้น การแสวงหาความรู้จริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่สนใจจะช่วยพรรณนารายละเอียดที่ลุ่มลึกและกระจ่างดูดังชีวิต

จริง การศึกษาเชิงคุณภาพอาศัยแนวคิดทฤษฎีและหลักการทางสังคมวิทยาเป็นกรอบอ้างอิงในการวิจัย

กมล สุตประเสริฐ (2540 : 8) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) คือ การวิจัย ค้นคว้าและหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยแบบวิทยาศาสตร์แบบเดิมๆ ต่างกันเพียงแต่ว่า PAR นั้นมีวัตถุประสงค์มุ่งไปที่การแก้ปัญหาในการพัฒนาและเป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ร่วมงาน รวมทั้งกระบวนการวิจัยและในการมีหุ้นส่วนใช้ประโยชน์ของการวิจัย โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่จัดกระทำโดยผู้ปฏิบัติการเพื่อนำผลการวิจัยมาใช้แก้ปัญหาโดยทันทีและต้องกระทำเป็นหมู่คณะร่วมกัน ดังที่ นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544 : 61) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมซึ่งสอดคล้องกับ สุภางค์ จันทวานิช (2549 : 67) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) หมายถึง วิธีการที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การกำหนดปัญหา การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางในการแก้ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรม โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะเป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 แนวคิดมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติ (Action) ซึ่งหมายถึง กิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการและคำว่า มีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัยในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่งแล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยร่วมกันวางแผนและกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่กล่าวแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกประการหนึ่งการวิจัยนี้ยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ซึ่งสามารถเป็นตัวนำในการพัฒนาลงสู่ชุมชนอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกัน

ชนิษฐา กาญจนสินนท์ (2536 : 12) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหา วางแผนและดำเนินการตามแผนในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการดำเนินการประเมินผล โดยทุกขั้นตอน

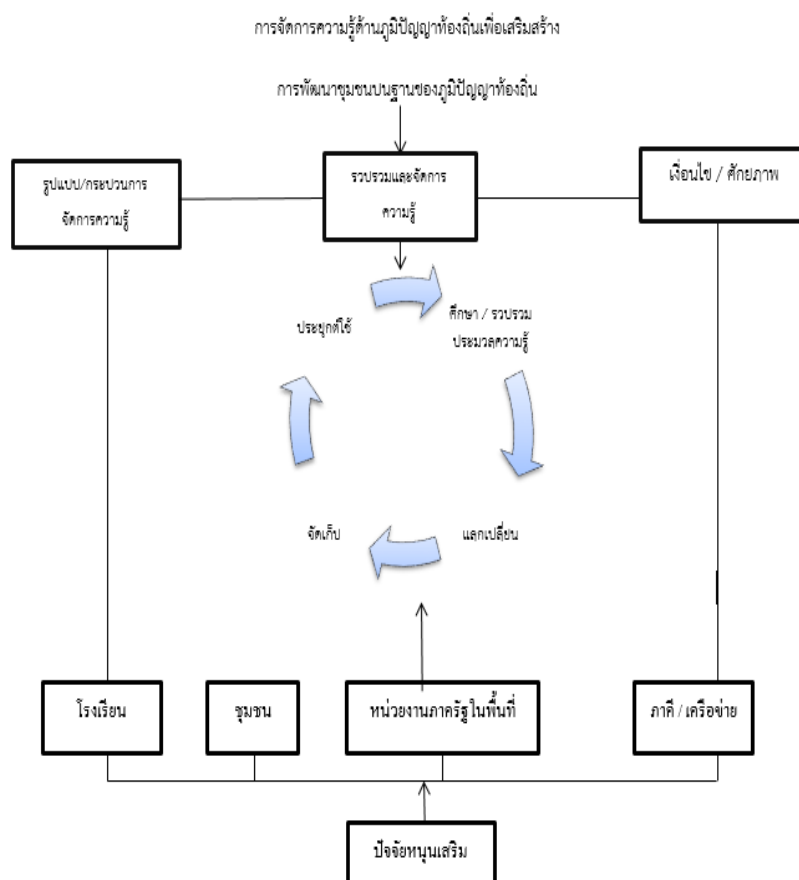
ดังกล่าวสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมด้วย อันเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาตนเองใน การทำงานพัฒนา กมล สูดประเสริฐ. (2540 : 8) กล่าวถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการวิจัยที่จัดกระทำโดยผู้ปฏิบัติการเพื่อนำผลการวิจัยมาใช้แก้ปัญหาโดยทันทีและต้องกระทำเป็น หมู่คณะร่วมกัน ดังที่ ไพโรจน์ ชลารักษ์ (2548 : 25) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็น กลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่ สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมพันธุวิทยา รามสูต (2540 : 33-35) อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ ดังนี้

1. ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมยกระดับ นักศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์ สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็น การนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์
2. ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม
3. สนใจปรีทศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็น คำถามที่ตรงประเด็นปัญหา
4. การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านและคนยากจนด้อยโอกาสสามารถมองความ คิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ตรวจสอบ ข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้น

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น เป็นการร่วมดำเนินการตาม กระบวนการวิจัย โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ชาวบ้าน นักวิชาการ นักพัฒนา ผู้วิจัย เพื่อ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสภาพของความเป็นจริงทางสังคม โดยอาศัยกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างชุมชน นักวิชาการ นักพัฒนา นักวิจัย เป็นต้น

1.6 กรอบแนวคิดหลักของการวิจัย

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดหลัก ทฤษฎี และวิธีการดำเนินการ วิจัย ดังนี้

สรุป

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับการวิจัยเรื่อง การจัดการ ความรู้ด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัด มหาสารคาม ซึ่งเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action research : PAR) โดยการวิจัย ดังกล่าวถือเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่ การพัฒนา (Journey of Development) ทั้งนี้ การศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านหัตถกรรมทอผ้าฝ้ายถือเป็นการนำเอากระบวนการจัดการความรู้เข้ามาเป็นแนวทาง ในการจัดการความรู้ โดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมทอผ้าฝ้ายที่เกิดจาก ประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น และ เป็นองค์ความรู้ฝังลึกในแต่ละบุคคล ซึ่งกรณีศึกษา การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ถือเป็นการ จัดการความรู้ของชุมชนที่มีความสำคัญต่อชุมชน ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การจัดการความรู้ด้านภูมิ ปัญญาท้องถิ่น กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม จะเป็น

แนวทางให้ชุมชนได้ถือปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมการทอผ้าฝ้าย เพื่อให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานในชุมชนต่อไป

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการความรู้ (Knowledge management) หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ด้านการทอผ้าฝ้าย ซึ่งอยู่ในตัวบุคคล หรือในเอกสารของบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม เพื่อมาจัดการให้เป็นระบบ และเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้เรียนรู้ต่อไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ประสบการณ์ องค์ความรู้ในการทอผ้าฝ้ายที่สั่งสมและสืบทอดกันมาของกลุ่มทอผ้าบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม เป็นการศึกษาเพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน และเพื่อรวบรวมและจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยหัวข้อ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้
2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. บริบทชุมชนบ้านโนน
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้

1. แนวคิดการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) เป็นกระบวนการของการสร้างและการใช้ความรู้เพื่อยกระดับผลการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งการจัดการความรู้จะช่วยให้องค์กรมีเครื่องมือที่จะทำให้องค์กรอยู่รอด เจริญเติบโตและมีความสามารถในการรักษาความได้เปรียบทางการแข่งขัน องค์กรสามารถพัฒนาทุนทางสังคมโดยการใช้ความรู้ที่มีอยู่จากความสัมพันธ์เพื่อการบรรลุความสำเร็จได้มากขึ้น เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งความรู้นั้นอาจกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรืออยู่ในเอกสาร การนำความรู้นั้นมาพัฒนาให้เป็นระบบ ที่จะทำให้ทุกคนในองค์กรเข้าถึงความรู้ พัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ ที่จะส่งผลให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ นำมาซึ่งความสามารถทางการแข่งขัน การจัดการความรู้ เป็นกิจกรรมของการประยุกต์ใช้ความรู้จากประสบการณ์ที่หลากหลายเพื่อให้เกิดการตัดสินใจในการปรับปรุงการดำเนินงานในองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพ (Antonicic, 2000: 18-20)

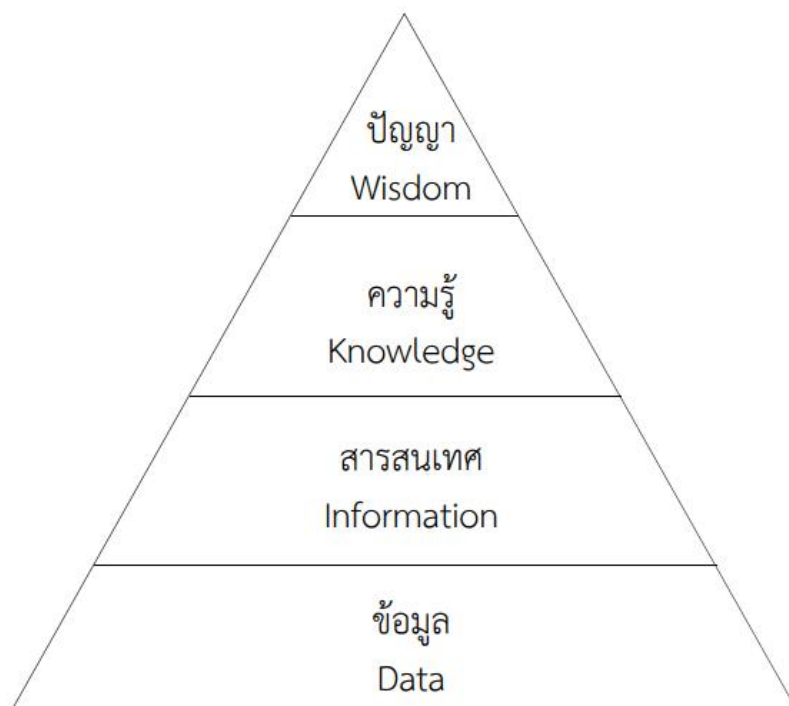
ทั้งนี้ การจัดการองค์ความรู้ (knowledge management) หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบในการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้หรือนวัตกรรม และการจัดเก็บความรู้ที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร (เจษฎา นกน้อย และคณะ, 2553)

วิก์ (Wiig : 1993) ได้เสนอกรอบความคิดในการจัดการความรู้ที่เรียกว่าเสาหลักของการจัดการความรู้ (Pillar of Knowledge management) โดยแต่ละเสาประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้วงจรความรู้ครบถ้วน ประกอบด้วย การสร้าง (Create) การนำเสนอ (Manifest) การใช้ (Use) การถ่ายทอด (Transfer) ความรู้

พรอบสต์ (Probst) รอป (Raub) และฮาร์ด (Romhardt) (2000) ได้นำเสนอกรอบความคิดในการจัดการความรู้ว่าการจัดการความรู้จะประสบความสำเร็จได้ จะต้องมีกระบวนการดังนี้คือ การกำหนดความรู้ที่ต้องการ (Knowledge identification) การจัดหาความรู้ที่ต้องการ (Knowledge acquisition) การสร้างพัฒนาความรู้ใหม่ (Knowledge development) การแบ่งปันและกระจายความรู้ (Knowledge sharing/distribution) การใช้ความรู้ (Knowledge utilization) และการจัดเก็บความรู้ไปใช้ (Knowledge storing) โดยกำหนดความสัมพันธ์ของแต่ละกระบวนการในรูปแบบร่างแห (Mesh)

ฮิเดโอะ ยามาซากิ (Hideo Yamazaki) นักวิชาการชาวญี่ปุ่น ให้คำจำกัดความของความรู้ในรูปแบบของปิรามิด อาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป อาทิ ปิรามิตความรู้ระดับชั้นของความรู้หรือโครงสร้างของความรู้เป็นต้น โดยให้ความหมายของข้อมูล (data) ว่าเป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลดิบ หรือตัวเลขต่าง ๆ ที่ยังไม่ผ่านการแปลความ ส่วนสารสนเทศ (information) เป็นข้อมูลที่ ผ่านกระบวนการสังเคราะห์วิเคราะห์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการและตัดสินใจ มีบริบทซึ่งเกิดจากความเชื่อสามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้ใช้สารสนเทศนั้นมักอยู่ในรูปข้อมูล ที่วัดได้หรือจับต้องได้อย่างไรก็ตาม สารสนเทศอาจมีข้อจำกัดในเรื่องช่วงเวลาที่ใช้และขอบเขตของ งานที่จะนำมาใช้ขณะที่ความรู้ (knowledge) คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจ และนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจใน สถานการณ์ต่าง ๆ ได้โดยไม่จำกัดช่วงเวลา หรือกล่าวได้ว่าเป็นสารสนเทศที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการ นำไปใช้งานและปัญญา (wisdom) คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ (บุญดีบุญญาภิจ, นงลักษณ์ประสพสุขโชคชัย, ดิสพงค์พรชนกนาถ และปริยวารรณ กรรณดวัน, 2549)

พูน ปณ ทัโต ชีเว

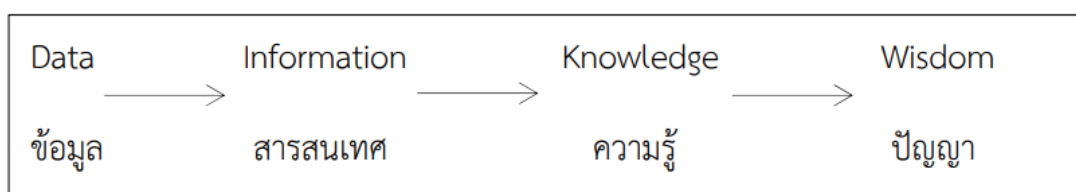
รูป 1 พีระมิดแสดงลำดับขั้นขององค์ความรู้

การจำแนกระดับของความรู้สามารถแบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ

1. ความรู้เชิงทฤษฎี (Know-What) เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง รู้อะไรเป็นอะไร จะพบ ในผู้ที่สำเร็จการศึกษามาใหม่ๆ ที่มีความรู้โดยเฉพาะความรู้ที่จำมา ได้จากความรู้ชัดแจ้งซึ่งได้จากการได้เรียนมากแต่เวลาทำงานก็จะไม่มั่นใจมักจะปรึกษารุ่นพี่ก่อน
2. ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงบริบท (Know-How) เป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง ภายใต้สภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อนสามารถนำเอาความรู้ชัดแจ้งที่ได้มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของตนเองได้มักพบในคนที่ทำงานไปหลายๆปีจนเกิดความรู้ฝังลึกที่เป็นทักษะหรือประสบการณ์มากขึ้น
3. ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผล (Know-Why) เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อน และนำประสบการณ์มา แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นเป็นทำงานมาระยะหนึ่งแล้วเกิดความรู้ฝังลึก สามารถถอดความรู้ฝังลึก ของตนเองมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นหรือถ่ายทอดให้ผู้อื่นพร้อมทั้งรับเอาความรู้จากผู้อื่นไปปรับใช้ ในบริบทของตนเองได้

4. ความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ (Care-Why) เป็นความรู้ในลักษณะของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ขับเคลื่อนมาจากภายในตนเอง จะเป็นผู้ที่สามารถสกัด ประมวล วิเคราะห์ความรู้ที่ ตนเองมี อยู่กับความรู้ที่ตนเองได้รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้เช่น สร้างตัวแบบหรือ ทฤษฎีใหม่ หรือ นวัตกรรมขึ้นมาใช้ในการทำงานได้ (ธีรศักดิ์อุปไมยอริชัย, 2560, หน้า 290)

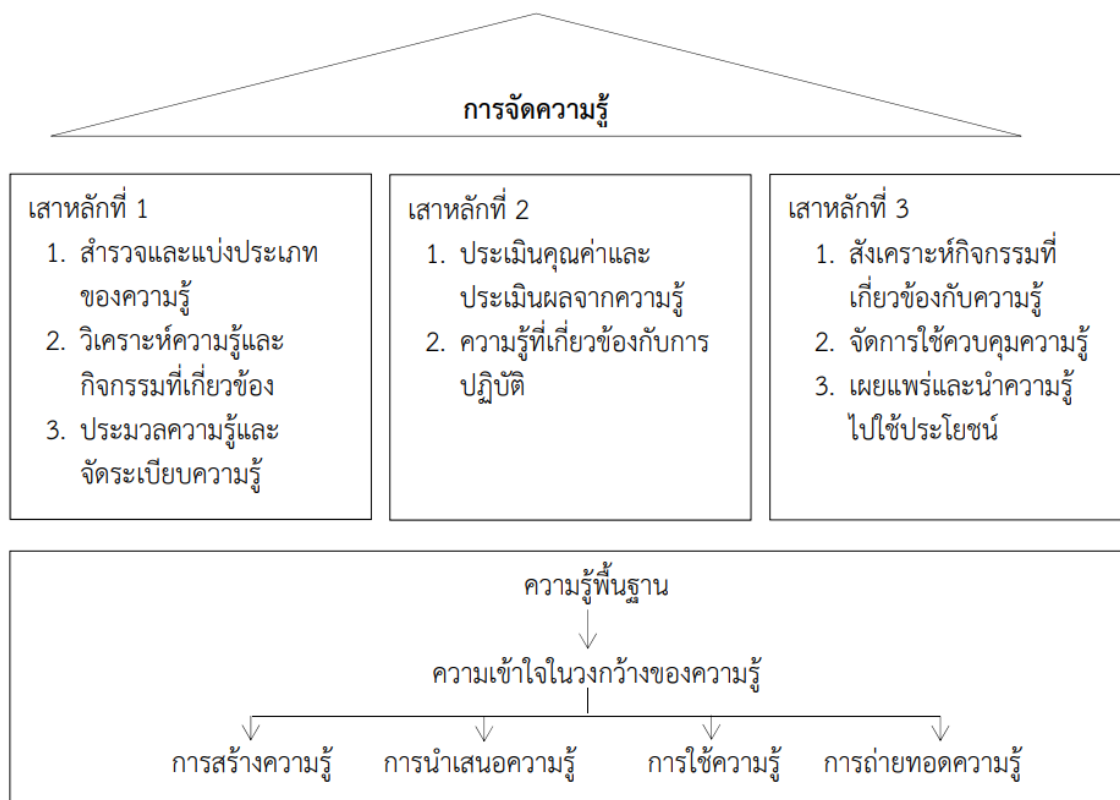
สำหรับการลำดับของความรู้ ฮิเดโอะ ยามาซากิ (Hideo Yamazaki, 2004) อ้างถึงใน ศิโรจน์ผลพันธิน (2550) ได้จัดลำดับของคำว่าความรู้เป็น 4 ระดับ ได้แก่ ข้อมูล (Data) สารสนเทศ (Information) ความรู้ (Knowledge) และปัญญา (Wisdom) ดังนี้

รูป 2 การลำดับของความรู้
ที่มา : ศิโรจน์ผลพันธิน (2550, หน้า 96)

เป้าหมายของการจัดการความรู้ การจัดการความรู้มีเป้าหมาย 3 ประการใหญ่ๆ ได้แก่ 1) เพื่อพัฒนางานให้มีคุณภาพ และสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น 2) เพื่อการพัฒนาคน คือพัฒนาผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งในที่นี้คือ พนักงานทุกระดับ แต่ที่จะได้รับประโยชน์มากที่สุดคือพนักงานระดับกลางและระดับกลาง 3) เพื่อการพัฒนา “ฐานความรู้” ขององค์กรหรือหน่วยงาน เป็นการเพิ่มพูนทุนความรู้หรือทุนปัญญาขององค์กร ซึ่งจะ ช่วยทำให้องค์กรมีศักยภาพในการฟันฝ่าความยากลำบากหรือความไม่แน่นอนในอนาคตได้ดีขึ้น

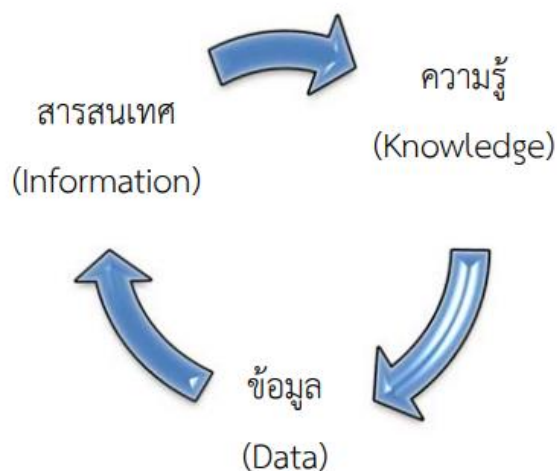
วิก (Wiig, 1995) สร้างกรอบแนวคิดการจัดการความรู้ที่เรียกว่า หน้าที่หลักหรือ เสาหลักของการจัดการความรู้ (Pillar Knowledge Management) ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของการ จัดการความรู้อย่างเข้าใจ โดยแต่ละเสาจะประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้วงจรความรู้ครบถ้วน ซึ่งประกอบด้วยการสร้างความรู้ การนำเสนอกnowledge การใช้ความรู้และการถ่ายทอดความรู้

รูป 3 เสาหลักของการจัดการความรู้

ที่มา : Wiig, K. (1993).

กล่าวสำหรับการจัดการความรู้สู่การปฏิบัติโดยใช้วงจรการจัดการความรู้ ในการจัดการความรู้ไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพผู้เรียนที่พึงประสงค์ (Education Outcomes) คือ ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรและพันธกิจของสถานศึกษานั้น วงจรข้อมูลสารสนเทศและความรู้ (The Data-Information-Knowledge Continuum) ซึ่งเป็นวงจรที่มีผลกระทบซึ่งกันและกัน และจะเป็นวงจรที่ทำให้เกิดการจัดการความรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรและพันธกิจของสถานศึกษา นับเป็นวงจรที่ทำให้เกิดการจัดการความรู้ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

สำหรับข้อมูล (Data) หรือ การขยายฐานของข้อเท็จจริง (Facts) หรือการวัดเชิงปริมาณเกี่ยวกับสิ่งที่สามารถวัดได้ในสถานศึกษา ข้อมูลกระจายเป็นสารสนเทศ (Information) เมื่อถูกนำมาจัดกระทำให้เป็นระบบโดยผ่านการตีความ (Interpretation) แปลความ เช่น การรายงานผล (Report) และจัดทำเอกสารสารสนเทศ เช่น การวางแผนยุทธศาสตร์ที่สามารถนำไปแลกเปลี่ยนกับสารสนเทศของสถานศึกษาอื่นที่สนใจ ส่วนความรู้ (Knowledge) คือ ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นมาจากข้อมูลและสารสนเทศเพื่อให้ครูผู้สอน/ผู้บริหารสามารถมีปฏิริยาโต้ตอบ และใช้ความรู้ที่มีคุณค่าต่อตัวเขาให้เป็นประโยชน์จะเป็นทั้งความรู้ในตัวคน และความรู้แจ้งชัด เช่น ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ตำรา การอ่าน หรือความรู้ที่ฝังลึกในตัวคน เช่น ความรู้ที่เกิดจากการกระทำ และเกิดจากประสบการณ์การสอนนักเรียน กล่าวสรุปได้ว่า ความรู้เป็นการแลกเปลี่ยนโดยอาศัยการติดต่อระหว่างกัน และสามารถนำไปสื่อสารกับคนอื่นๆ ได้

2. ความหมายการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ เป็นกิจกรรมที่ซับซ้อนและกว้างขวาง ไม่สามารถให้นิยามด้วยถ้อยคำสั้นๆ ได้ ต้องให้นิยามหลายข้อ จึงจะครอบคลุมความหมาย ดังนี้

Davenport & Prusak (1998 : 52) กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อบุคคลที่เหมาะสม ณ เวลาที่ถูกต้อง และช่วยให้บุคคลได้แลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศร่วมกันในการปฏิบัติงาน โดยมุ่งมั่นที่ปรับปรุงการดำเนินการของชุมชน การได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องนั้น มีการจัดการอย่างเป็นระบบพร้อมนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการ

ดำเนินงาน โดยมีหลักการที่สำคัญในการ เปลี่ยนแปลงความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ให้มีสภาพกลายเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน (Explicit Knowledge) ซึ่งกระบวนการจัดการความรู้ (KM Process) เป็นกระบวนการที่สำคัญในการจัดองค์ความรู้ที่มีอยู่ ให้มีระเบียบแบบแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิจารณ์ พาณิชย์ (2548 : 25) การจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้ เทคโนโลยีด้านข้อมูลและด้านคอมพิวเตอร์จะเป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้ การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้ (Knowledge sharing) ถ้าไม่มีการแบ่งปันความรู้ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบความสำเร็จ การจัดการความรู้ต้องการผู้ทรงความรู้ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำในทางองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่ง สำหรับช่วยแนะนำ ประยุกต์ใช้ในการจัดการความรู้ การจัดการความรู้เป็นเรื่องของการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กรนอกจากนั้นแล้ว การจัดการความรู้ ยังหมายถึง การบริหารจัดการเพื่อให้ “คน” ที่ต้องการใช้ความรู้ได้รับ “ความรู้” ที่ต้องการใช้ใน “เวลา” ที่ต้องการใช้ หรือ รวมไปถึง การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในส่วนราชการซึ่งกระจุกกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในการแข่งขันสูงสุด

สมเกียรติ ตั้งนโม (2549) ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการความรู้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการหนึ่งซึ่งคนในองค์กรต่างๆ ได้สร้างคุณค่าขึ้นมาจากคุณสมบัติทางด้านพื้นฐานความรู้และสติปัญญา (Intellectual and Knowledge-based assets) ที่นำไป พัวพันกัน ก่อเกิด แบ่งปัน สะสมขึ้นมาและใช้ประโยชน์ร่วมกันภายในสภาพแวดล้อมที่ร่วมมือกัน

บุญดี บุญญาภิกิจ (2549 : 23) กล่าวถึงการจัดการความรู้ไว้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการในการนำเอาความรู้ที่มีอยู่หรือเรียนรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร โดยผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การสร้าง รวบรวม แลกเปลี่ยนและใช้ความรู้

ประเวศ วะสี (2550 : 47) กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคน หาทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตกแต่งให้ง่ายต่อการใช้ สอดและมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดให้คงงาม และใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะ มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาเจอกัน

เจษฎา นกน้อย (2552 : 4) กล่าวถึงการจัดการความรู้ไว้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบในการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้หรือนวัตกรรม และการจัดเก็บความรู้ที่เหมาะสม เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน อันจะก่อให้เกิดการแบ่งปัน

และถ่ายโอนความรู้เพื่อให้เกิดการแพร่กระจายและไหลเวียนความรู้ทั่วองค์กร มีวัตถุประสงค์เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

วิภาดา เวชประสิทธิ์ (2560) ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ (Knowledge management) คือ การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสารมาพัฒนาเป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในการแข่งขันสูงสุด

ดังนั้นการจัดการองค์ความรู้ จึงหมายถึง กระบวนการหรือวิธีการในการรวบรวม จัดเก็บ องค์ความรู้ทั้งที่เป็นองค์ความรู้ที่ชัดเจนและองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนเพื่อจัดให้เป็นระบบ และเผยแพร่ ถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านั้นต่อสาธารณชน ให้ผู้ที่สนใจได้ค้นคว้าและเข้าถึงข้อมูลนั้นได้ง่ายและเป็นระบบมากขึ้น

3. กระบวนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ตามกระบวนการจัดการความรู้ ตามกระบวนการจัดการความรู้ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบข้าราชการ และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (สำนักงานพัฒนาระบบข้าราชการ และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2548 : 5) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูลการจัดการความรู้ 4 ชั้น ได้แก่

ชั้นที่ 1 การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification)

ชั้นที่ 2 การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)

ชั้นที่ 3 การจัดระบบความรู้ (Knowledge Organization)

ชั้นที่ 4 การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีกระบวนการจัดการความรู้ 3 ชั้น ได้แก่

ชั้นที่ 5 การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)

ชั้นที่ 6 การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing)

ชั้นที่ 7 การเรียนรู้ (Learning) เพื่อทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย เป็นความรู้ที่ชัดเจนโดยจัดทำเป็นเอกสาร เผยแพร่ความรู้หัตถกรรมหินอ่อน และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการความรู้

4. เป้าหมายของการจัดการความรู้

เป้าหมายของการจัดการความรู้ มี 3 ประการ ดังนี้

1. การพัฒนาคน ได้แก่ ผู้ปฏิบัติและผู้บริหาร ให้มีสมรรถนะ ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ สูงขึ้น ปฏิบัติงานได้ดีขึ้น โดยที่บุคลากรระดับ ระดับกลางจะได้ประโยชน์มากที่สุด

2. การพัฒนางาน ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพ เช่นผลิตลดน้อย รวดเร็วขึ้น มีประสิทธิผล เช่น ลดต้นทุน ผลผลิตสูงขึ้น เกิดนวัตกรรม

3. การพัฒนาองค์กร ทำให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ มีศักยภาพในการแข่งขันสูง สามารถเติบโตก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

5. ประเภทของความรู้

1. ความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล ผ่านการวิเคราะห์สังเคราะห์จนเป็นหลักทั่วไป ไม่ขึ้นอยู่กับบริบทใดโดยเฉพาะ สามารถรวบรวมและถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น หนังสือ คู่มือ เอกสารและรายงานต่างๆ ซึ่งทำให้คนสามารถเข้าถึงได้ง่าย เป็นความรู้ที่ไม่ค่อยสำคัญต่อความได้เปรียบในการแข่งขันเพราะใครๆ ก็เข้าถึง

2. ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวของแต่ละบุคคล อาจอยู่ในใจ (ความเชื่อ ค่านิยม) อยู่ในสมอง (เหตุผล) อยู่ในมือและส่วนอื่นๆ ของร่างกาย (ทักษะ) เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้หรือพรสวรรค์ต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทหนึ่งโดยเฉพาะ สื่อสารหรือถ่ายทอดในรูปของตัวเลข สูตร หรือลายลักษณ์อักษรได้ยาก พัฒนาและแบ่งปันกันได้ เป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดการได้เปรียบในการแข่งขัน

ในการจัดการองค์ความรู้ในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กระบวนการทำงานแบบ PDCA เพื่อให้กระบวนการทำงานวิจัยออกมาอย่างเป็นระบบและมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มเป้าหมายและผู้วิจัย ซึ่งกระบวนการ PDCA ประกอบด้วย ขั้นตอนดังนี้

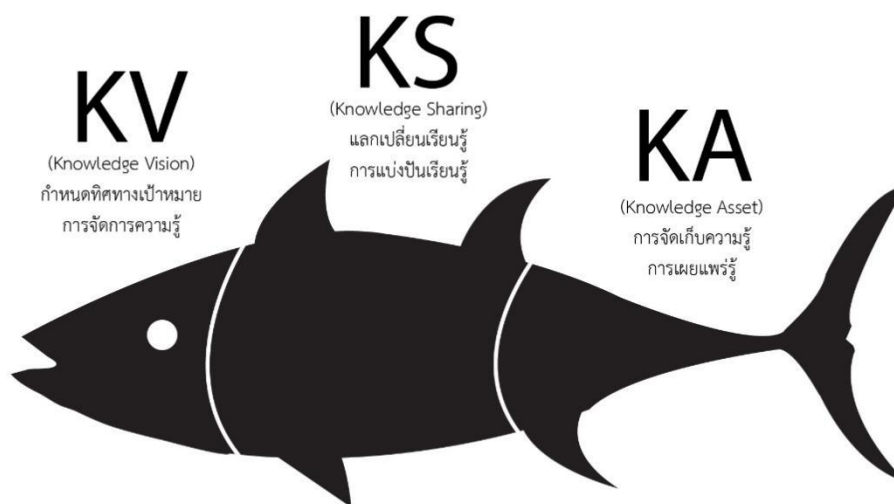
6. รูปแบบการจัดการความรู้แบบโมเดลปลา

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้รูปแบบในการศึกษา คือ “โมเดลปลา” (มูลนิธิสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, 2561: ออนไลน์) มาเป็นแนวทางในการเริ่มต้นของการวิจัย โดยได้เปรียบเทียบการจัดการความรู้เสมือนปลาหนึ่งตัวโดยแบ่งปลาออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย

1. ส่วนหัว (Knowledge Vision หรือ KV) คือ วิสัยทัศน์ของการจัดการความรู้ เป็นการกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้ว่าจะดำเนินการเพื่อวัตถุประสงค์อะไร

2. ส่วนตัวปลา (Knowledge Sharing หรือ KS) คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจและยากที่สุดสำหรับการจัดการความรู้ ดังนั้น ในการจัดการความรู้ในส่วนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงมุ่งหวังจัดการให้เกิดเหตุปัจจัยและสิ่งแวดล้อมที่จะส่งเสริมให้คนตระหนักและพร้อมที่จะแบ่งปันและเรียนรู้ร่วมกัน

3. ส่วนหางปลา (Knowledge Asset หรือ KA) ความรู้ที่ถูกจัดเก็บให้อยู่ในคลังความรู้ โดยความรู้ที่ถูกจัดเก็บต้องเป็นความรู้ที่จำเป็น มีความสำคัญ และสอดคล้องกับเป้าหมายในการจัดการความรู้ จะไม่จัดเก็บความรู้ที่นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยจะต้องมีระบบในการจัดการความรู้ มีการจัดหมวดหมู่ รวมถึงมีระบบที่ทำให้ผู้ใช้สามารถค้นคว้าได้อย่างรวดเร็ว (ภาพที่ 3)

รูป 4 รูปแบบที่ใช้ในการศึกษา “ปลาโมเดล”
(ดัดแปลงจากมูลนิธิสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, 2561: ออนไลน์)

จากโมเดลดังกล่าวจะทำให้กระบวนการทำงานระหว่างผู้วิจัยและชุมชนได้กำหนดแนวทางการทำงานเป็นขั้นเป็นตอน สามารถดึงเอาองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมาเพื่อจัดข้อมูลให้เป็นระบบและชัดเจน ในการที่เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าได้อย่างเป็นระบบ

2.1.2 แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดจากคนในชุมชนได้มีการสั่งสมประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นความรู้พื้นฐานที่ได้รับจากการใช้ชีวิตอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งเป็นที่สะสมความรู้และเกิดการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดจากทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ประสบการณ์จริงใน การดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละท้องถิ่น ผ่านการสังเกต ติดตาม ทดลองปฏิบัติ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถ ปรับใช้กับการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม (ธนากร สังเขป, 2552 : 32) ภูมิปัญญาสามารถเป็นได้ทั้งรูปธรรม เช่น เทคโนโลยี การทำมาหากิน การเกษตร ศิลปะ หัตถกรรม หรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ และภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม เช่น โลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อ หรือปรัชญาในการดำเนินชีวิต ลักษณะที่สำคัญจะ

มาจากประสบการณ์หรือความจริงที่ได้จากการดำเนินชีวิต มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamics) คือเปลี่ยนแปลงได้ตามยุค สมัย และมีพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน และมีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ในตัวเอง เป็นภูมิปัญญาที่สั่งสม สืบสาน อยู่ในวัฒนธรรมในชุมชน เป็นภูมิปัญญาที่บ่งบอกถึงองค์ความรู้ นั้นหมายถึง องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ของคนในชุมชนที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ถือเป็นความรู้ที่ฝังาม มีคุณค่าต่อวิถีชุมชนท้องถิ่น ให้อยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้อย่างสมดุล สามารถทำให้เกิดประโยชน์เป็นอย่างมากต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคง เนื่องจากภูมิปัญญาเป็นจุดเริ่มต้นของการประกอบอาชีพ และเป็นพื้นฐานของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาที่ นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตลอดจน การพัฒนาที่เกิดจากบูรณาการองค์ความรู้ที่เป็น ภูมิปัญญาเดิมกับความรู้ที่เป็นสากล เพื่อให้เกิดเป็นความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาใหม่นำมาซึ่งการพัฒนาการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จได้ในยุคปัจจุบัน (ดารารัตน์ ชาติธุรกิจ และวราวุธ คำก้อน, 2561: 53-54)

ทั้งนี้ คำว่า “ภูมิ” ตามความหมายของ (พจนานุกรม ฉบับมติชน, 2547) หมายถึง แผ่นหรือที่ดิน พื้นความรู้ ปัญญา ส่วนภูมิปัญญา หมายถึง ระดับขั้นแห่งความรู้ ความเฉลียวฉลาด ท้องถิ่น หมายถึง ย่านทำเล ภูมิภาค พื้นบ้าน เฉพาะที่ ดังนั้น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” จึงหมายถึง ความรู้ ความสามารถของคน เฉพาะที่ ทั้งนี้นอกจากความหมายข้างต้น ยังมีผู้นิยามความหมายไว้อย่างหลากหลาย อาทิ ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2551) กล่าวว่า ภูมิปัญญา เป็นความรู้ความสามารถ วิธีการ ผลงานที่คนไทยได้ค้นคว้า รวบรวมและจัดเป็นความรู้ ถ่ายทอด ปรับปรุง จากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่ ดีงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถนำมาแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตได้ และลักษณะของภูมิปัญญาที่สำคัญคือ สามารถเป็นได้ทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม อันแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ

ด้านนายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาว่า ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงไปหมดในทุกสาขาวิชา โดยไม่แยกเป็นวิชาๆ

กล่าวสำหรับประเภทของภูมิปัญญา สำหรับประเภทของภูมิปัญญา สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2551) ได้กำหนดประเภทของภูมิปัญญา โดย แบ่งเป็นสาขา 10 สาขาดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะ และ เทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่างๆ ได้เช่น การทำ การเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรธรรมชาติ ไร่นาสวนผสม

และสวนผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไข ปัญหาโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการแปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ได้ตลอดทั้ง การผลิต และการจำหน่าย ผลิตผลทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา กลุ่ม โรงสีกลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน และรักษา สุขภาพ ของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง ทางด้านสุขภาพ และอนามัยได้เช่น การนวด แผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน การดูแลและรักษาสุขภาพแผนโบราณ ไทย เป็นต้น

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์การพัฒนา และการใช้ ประโยชน์จาก คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุล และยั่งยืน เช่น การทำแนว ปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน เป็นต้น

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้าน การสะสม และบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตรา และโภคทรัพย์เพื่อส่งเสริมชีวิต ความเป็นอยู่ ของสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดการเรื่องกองทุนของชุมชน ในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ และ ธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพ ชีวิต ของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ รักษาพยาบาลของชุมชน การจัดระบบสวัสดิการบริการในชุมชน การจัดระบบสิ่งแวดล้อมในชุมชน

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์คีตศิลป์ศิลปะมวยไทย เป็นต้น

8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานของ องค์กรชุมชนต่างๆ ให้สามารถพัฒนา และบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาท และหน้าที่ของ องค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์กลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้ง ภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท เช่น การ จัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรต หนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของ ท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น

10. ศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลดีต่อบุคคล และสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีชาวไทย เป็นต้น

1. รูปแบบของภูมิปัญญา

1.1 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นองค์ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาอันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

1.2 ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง แกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายในแง่ของปัจเจกบุคคลและในแง่ของสังคมหมู่บ้าน ภูมิปัญญานี้เกิดจากการสะสม การเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานเป็นมวลความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขโดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

1.3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาด้วยความรู้เฉพาะหลายๆเรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆจากกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เองหากมีการสืบค้นเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันจนเกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

1.4 ภูมิปัญญาไทย เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่เรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกันและระหว่างกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีคุณภาพกับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มิได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้นและปรับให้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

กล่าวสำหรับรูปแบบของภูมิปัญญาจึงเป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมโดยการตีความหมายอย่างลึกซึ้งให้เข้าใจถึงมูลเหตุแห่งการสร้างสรรค์อย่างชาญฉลาดแสดงถึงความมีภูมิปัญญาของคนไทยในยุคสมัยหนึ่งที่สามารถคิดค้นสิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผนและมีรูปแบบที่ยอมรับกันภายในสังคมเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นๆทั้งยังมีคุณค่าความงดงามในรูปแบบของงานศิลปะ ผลงานจากภูมิปัญญาของคนไทยโบราณจะปรากฏคุณค่าเด่นชัดและน่าอนุรักษ์เมื่อเราได้

ประจักษ์ชัดถึงความสัมพันธ์สอดคล้องระหว่างศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีกับสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมแต่ละยุคสมัย

2. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง กระบวนการหรือองค์ความรู้ของคนหรือกลุ่มคนในถิ่นใดถิ่นหนึ่ง อันเกิดจากการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือจากประสบการณ์ที่ผ่านการกลั่นกรอง สั่งสม คิดวิเคราะห์และนำมาใช้จนบังเกิดผล โดยอาศัยการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เป็นรากฐานของความรู้ชาวบ้านที่มีลักษณะเป็นนามธรรมและรูปธรรม ตลอดจนการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง (โกวิทย์ พวงงาม, 2553 : 66)

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากแหล่งความรู้ต่างๆ มากมาย โดยมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความนานและมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น

3. ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

พีชรินทร์ (2550 : 21-22) อธิบายว่า ลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญา มี 2 ประการ คือ ลักษณะนามธรรม ได้แก่ กระบวนการคิด โลกทัศน์ ค่านิยม ความเชื่อคุณค่า และความหมายที่ คนให้แก่สรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ตลอดจนปรัชญาในการดำเนินชีวิต ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นต้น และลักษณะรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตขององค์ความรู้ของตนในสังคมนั้น ๆ เช่น ศิลปะหัตถกรรม รูปแบบการทำเกษตรกรรม ดนตรี อุปกรณ์ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

4. คุณสมบัติที่สำคัญของภูมิปัญญา

- 1) เป็นองค์รวม (Holistic) คือ มีการบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการต่อ บุคคล สังคมและธรรมชาติเกี่ยวข้อง
- 2) ให้ความสำคัญกับดุลยภาพและเอกภาพ และเอกภาพขององค์ประกอบต่างๆ
- 3) มีความเชื่อมโยงกับระบบต่างๆ ของสังคมทั้งระบบ
- 4) มีความหลากหลาย (Diversity)
- 5) มีพลวัต (Dynamics) คือ มีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคม วัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา

6) มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

2.1.3 บริบทชุมชนบ้านโนน

ประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนบ้านโนนนั้น ชาวบ้านโนนเล่าว่าในอดีตบรรพบุรุษของชาวบ้านโนนได้อพยพมาจากบ้านตากแดดหัวโชน จังหวัดร้อยเอ็ดโดยใช้เกวียนเป็นพาหนะ สาเหตุในการอพยพในครั้งนี้ก็ด้วยเหตุของการทำมาหากินแร้นแค้น แห้งแล้ง ทำให้กลุ่มคนกลุ่มนี้จำเป็นต้องพากันอพยพไปหาที่ตั้งรกรากแห่งใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า ทั้งนี้ ช่วงก่อนการตั้งบ้านปี พ.ศ.2185-2400 สามารถแบ่งออก 2 ช่วง คือ 1.ช่วงก่อนการตั้งบ้านแยกเป็น 2 กระแส คือ กระแสหลักและกระแสรอง โดยกระแสหลักแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1. ปราชญ์ชาวบ้าน 2. ชาวบ้าน สำหรับการแบ่งกระแสหลักแยกออกเป็น 2 กลุ่มก็เพื่อที่จะแยกให้เห็นว่าคน 2 กลุ่มนี้มีแนวความคิดเกี่ยวกับประวัติบ้านโนนที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. ปราชญ์ชาวบ้าน

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์จากปราชญ์ชาวบ้านเรื่องประวัติการก่อตั้งบ้านโนนนั้น ปราชญ์ชาวบ้าน คือ คุณตาบุญทรัพย์ ประการะสังข์ อายุ 80 ปี เป็นปราชญ์ชาวบ้านโนน หมู่ที่ 4 ได้ให้ข้อมูลมาว่า บ้านโนนนั้นเมื่อก่อนมีแค่หมู่ 4 เพียงหมู่เดียวเป็นหมู่แรกของการตั้งบ้าน ซึ่งถิ่นฐานการอพยพของบรรพบุรุษของชาวบ้านโนนนั้นได้อพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานีในปี พ.ศ.2244 ซึ่งในจังหวัดอุบลราชธานีในขณะนั้นเกิดภาวะวิกฤตการณ์แห้งแล้ง ผู้คนอดอยาก จนทำให้ผู้ย้ายถิ่นฐานโดยเฉพาะคนกลุ่มนี้ซึ่งเชื่อว่าเป็นกลุ่มบรรพบุรุษของชาวบ้านโนนก็ได้อพยพจากจังหวัดอุบลราชธานี มาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดบุรีรัมย์ในปี พ.ศ.2246 ตั้งหลักแหล่งอยู่ได้ประมาณ 5 ปี ก็เกิดภาวะชุมชนแออัด แย่งที่ทำมาหากินกัน เกิดความแห้งแล้ง และไม่เป็นที่พอใจของคนกลุ่มนี้ บรรพบุรุษของชาวบ้านโนนจึงอพยพโยกย้ายจากบุรีรัมย์มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2251 อาศัยอยู่ได้ประมาณ 10 ปี ก็ยังตั้งตัวไม่ได้ก็ต้องอพยพอีกเพราะที่อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย เกิดปัญหาความแห้งแล้ง และภาวะชุมชนแออัดทำให้ยากแก่การปกครองคนในจำนวนมาก และที่ทำมาหากินไม่พอดต่อจำนวนผู้ที่อาศัยอยู่ บรรพบุรุษชาวบ้านโนนก็ได้อพยพมาเข้าสู่เมืองดอกบัวคือ ที่บ้านนาเลา อำเภอวาปีปทุม ในปีพ.ศ.2256 เพื่อความอยู่รอด แต่ที่บ้านนาเลานั้นมีจำนวนผู้ที่อาศัยมากอยู่แล้ว บรรพบุรุษชาวบ้านโนนจึงย้ายไปอยู่ที่บ้านท่าลาดและบ้านโนนจิว ในปี พ.ศ. 2270 ถึงพ.ศ. 2280 ซึ่งกระจัดกระจายกันไปไม่ได้เป็นการบังคับว่าใครต้องอยู่หรือไปแต่เป็นความสมัครใจของกลุ่มคน แต่

อีกส่วนหนึ่งก็ได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านหนองไต้ โดยผู้นำคือบรรพบุรุษของชาวบ้านโนน เชื่อว่าชื่อนายเมฆ ขวาเรียง (ปัจจุบันไม่มีใครทราบถึงนามสกุลและสายตระกูลขวาเรียงเลย) บรรพบุรุษชาวบ้านโนนได้อพยพมาอยู่ที่บ้านหนองไต้ในปี พ.ศ.2270 และเชื่อกันว่านายเมฆ ขวาเรียง นั้นเป็นผู้ที่ให้คนออกมาสำรวจหาแหล่งที่อยู่อาศัยใหม่ เพราะบ้านหนองไต้เกิดภาวะเสื่อกินแฉะน้อย เพราะบริเวณบ้านหนองไต้เป็นป่าดงดิบ โดยผู้ออกสำรวจได้พบแหล่งน้ำที่บ้านโนนหรือสิมที่อยู่ใต้วัดบ้านโนนในปัจจุบัน เหมาะที่จะเลี้ยงชีวิตกลุ่มคนบรรพบุรุษชาวบ้านโนนได้ และเป็นถิ่นเนินสูงบริเวณรอบ ๆ นั้นเป็นบึงหนองน้ำเล็ก ๆ อยู่รอบบริเวณนั้นหลายบึง บึงน้ำสมัยก่อนเป็นเพียงบึงเล็ก ๆ ที่มีน้ำขังอยู่เท่านั้นจึงทำสัญญาลักษณะไว้ที่จุดนั้นแล้วเดินกลับไปรายงานนายเมฆ ขวาเรียง ซึ่งเป็นผู้นำในการอพยพกลุ่มคนกลุ่มนี้ และใน ปีพ.ศ.2282 ก็ได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านโนนในปัจจุบัน แต่สมัยก่อนนั้นเรียกว่า โนนตาล มีผู้อพยพมาประมาณ 7-8 ครอบครัว ผู้อพยพประมาณ 80 คน และก็ช่วยกันถางป่าออกเพื่อขยายหมู่บ้านไปเรื่อย ๆ จนกลายมาเป็นบ้านโนนในปัจจุบัน

2. ชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์และการจัดเวทีชาวบ้านแล้วนั้นชาวบ้านโนนโดยรวมแล้ว เชื่อกันว่าบ้านโนนที่แท้จริงนั้นตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2185 ซึ่งบรรพบุรุษชาวบ้านโนนได้อพยพมาจากบ้านตากแดดหัวโชน อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เพราะเกิดปัญหาความแห้งแล้ง ความอดอยาก จึงต้องอพยพเพื่อความอยู่รอด หลังจากอพยพมาจากอำเภอสวรรณภูมิ ก็ได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโนนจัวอยู่ได้สักพักหนึ่งประมาณ 3-4 ปี ก็ต้องได้อพยพอีก เพราะเกิดปัญหาโรคระบาด คือโรคบักทำ มีผู้คนล้มตายหลายชีวิตจึงจำเป็นต้องอพยพหนีความตาย เพื่อไม่ให้โรคบักทำติดต่อกัน และระบาดไปยังบุคคลอื่น ๆ หลังจากที่เกิดโรคระบาดบรรพบุรุษชาวบ้านโนนก็ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองไต้อาศัยอยู่ได้สักพักหนึ่งประมาณ 4-5 ปี ก็ต้องได้อพยพหนีมาอีก เพราะเกิดเหตุการณ์เสื่อกินแฉะขึ้น ชาวบ้านหวาดกลัวจึงต้องอพยพหนีเสื่อ เพราะที่บ้านหนองไต้ในอดีตนั้นเป็นป่าดิบ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ บรรพบุรุษจึงอพยพจากบ้านหนองไต้มาอยู่ที่บ้านโนนในปัจจุบันเมื่อปี พ.ศ.2185 โดยเชื่อว่ายาครูลูกแก้วเป็นคนพาอพยพมา หรือเป็นบรรพบุรุษที่ก่อตั้งบ้านโนนขึ้นมาเดิมที่นั้นบ้านโนนมีเพียงหมู่บ้านเดียว คือ หมู่ที่ 4 ในปัจจุบัน ไม่ได้แบ่งแยกการปกครองออกเป็น 5 หมู่เหมือนปัจจุบันนี้ แต่ชาวบ้านได้ให้ข้อมูลว่าที่อพยพมาอาศัยอยู่บริเวณนี้เพราะว่าบริเวณนี้เป็นเนินสูง ช่างเดินผ่านเห็นแต่หลังช้าง บริเวณรอบ ๆ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน และเป็นที่ยึดนมสมบูรณ์ เพราะมีแหล่งน้ำบริเวณรอบหมู่บ้าน เช่น หนองคู หนองเมือง หนองจัว ห้วยของแมว และสิม เป็นต้น ซึ่งหนองน้ำเหล่านี้เป็นเพียงหนองน้ำเล็ก ๆ ที่ช่วงหน้าฝนจะกักเก็บได้พอเลี้ยงชีวิตของ

ชาวบ้านโนนใต้ ส่วนห้วยซอแมวนั้นเป็นสาขาย่อยของลำน้ำชีแยกย่อยออกมา เป็นลำห้วยที่ไม่ค่อยมีน้ำในหน้าแล้ง เดิมทีพื้นที่บริเวณบ้านโนนในปัจจุบันนั้น ชาวบ้านเชื่อกันว่ามีชนเผ่าโนนตาลอาศัยอยู่ แล้วก่อนที่จะมาตั้งบ้านเรือนกันพบบริเวณนี้เสียอีก สันนิษฐานว่าชนเผ่าโนนตาลนั้นได้ตายหายสาบสูญไป ดินก็อาจทับถมเครื่องปั้นดินเผาในสมัยนั้นให้จมอยู่ใต้พื้นดินบริเวณบ้านโนน ซึ่งในการสร้างวัดในสมัยก่อนมีเพียงศาลาไม้เก่า ๆ เพียงหลังเดียว เพื่อไว้เป็นจุดศูนย์รวมของชาวบ้านโนน ซึ่งก็ได้บูรณะวัดบ้านโนนมาเรื่อย ๆ จนสมัยที่ใช้เครื่องจักรแทนแรงงานมาช่วยในการบูรณะวัดบ้านโนนใหม่จึงทำให้ขุดค้นพบเครื่องปั้นดินเผาเป็นจำนวนมากในบริเวณวัด ชาวบ้านเลยเชื่อว่าบ้านโนนนั้นต้องเป็นเมืองโบราณ แต่อีกส่วนหนึ่งนั้นก็ขุดพบเครื่องปั้นดินเผาอยู่บริเวณตามคันดินทุ่งนา เช่น พบไหที่มีกระดูกอยู่ เชื่อกันว่าเป็นกระดูกคนสมัยโบราณที่ยาว 8 ศอก สิ่งที่ชาวบ้านขุดพบบางส่วนได้ขายไป เช่น กำไลสำริด ลูกแก้วสำริด แต่ไหที่มีกระดูกชาวบ้านหวาดกลัวก็เอาไปทิ้งที่ห่างออกไปจากบริเวณหมู่บ้านจนปัจจุบันไม่พบอีกเลย การขุดค้นพบวัตถุต่าง ๆ จึงทำให้ชาวบ้านโนนนั้นเกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิดตัวเองขึ้นมา โดยการสร้างพิพิธภัณฑสถานขึ้นมาในปี พ.ศ.2550 เพราะชาวบ้านเกิดจิตสำนึกร่วมกันและวางแผนในสิ่งที่ตนเองมีจึงคิดที่จะเก็บไว้ให้ลูกหลานเอาไว้ดูว่าบ้านโนนนั้นเป็นเมืองโบราณตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย

ช่วงก่อนการตั้งบ้านกระแสรองแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. ข้อมูลจากเอกสารองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม
2. ข้อมูลจากเอกสารที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

การแบ่งแยกข้อมูลจากเอกสารออกเป็น 2 กลุ่ม ก็เพื่อที่จะให้เห็นความเป็นมาของบ้านโนน และศึกษาถึงบริบทรอบ ๆ ว่าการก่อตั้งบ้านโนนนั้นมีความเป็นมาอย่างไร โดยนำมาเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้รับจากประชาชนชาวบ้าน และการสัมภาษณ์จากชาวบ้าน

1. ข้อมูลจากเอกสารองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม

ประวัติบ้านโนน

เมื่อประมาณ 500-700 ปี ถิ่นเดิมของกลุ่มคนที่มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตอำเภอวาปีปทุมได้อพยพมาจากบริเวณตะวันออกเฉียงเหนือของทุ่งหมาหัว หรือทุ่งกุลาร้องไห้ นั้นเอง จากชุมชนบ้านตากแดด ศรีภูมิ (อำเภอสุวรรณภูมิ) ในปัจจุบัน ในมณฑลร้อยเอ็ด เชื่อกันว่าเป็นศูนย์รวมของชุมชนในอดีต ซึ่งสุวรรณภูมิเป็นชุมชนที่ใหญ่ในภาคอีสานตะวันออกเฉียง (จากพงศาวดารภาคอีสาน) ในปี พ.ศ. 2340 ผู้คนเมืองสุวรรณภูมิก็ต้องได้แยกตัวไป เพราะเจ้าเมืองสุวรรณภูมิได้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ที่เจ้าเมืองแสนในเมืองสุวรรณภูมิเหมือนกันได้จ้างทิดโอดไปฆ่าเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ หรือท้าวสุน ซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าขัดแย้งกันเรื่องอะไร ผู้คนในเมืองสุวรรณภูมิก็ได้แยกกันออกไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองหนองหาน

ร้อยเอ็ด สารคาม ขอนแก่น ชนบท พุทโธสง เป็นต้น จากการอพยพเมื่อตั้งหลักแหล่งแล้ว กลุ่มคนที่อพยพมาจากทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือก็เดินทางผ่านอำเภอเกษตรวิสัย อำเภอจตุรพักตรพิมานตอนเหนือและหยุดตั้งบ้านเรือนเป็นหย่อม ๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมแก่การดำรงชีวิตและทำเลที่ตั้งเหมาะสม กลุ่มคนบรรพบุรุษของชาวตำบลขามป้อมได้อพยพผ่านมาเรื่อย ๆ ด้วยการเดินด้วยเท้าจนถึงลำห้วยชันนาก ซึ่งเป็นบริเวณดินแดง หรือดินหินลาด มีลักษณะเป็นลานกว้าง เหมาะแก่การป้องกันสัตว์ป่าได้เป็นอย่างดี หัวหน้ากลุ่มที่นำอพยพจึงได้แบ่งคนออกสำรวจบริเวณรอบ ๆ ก็พบหนองน้ำซึ่งมีต้นจิวอยู่เป็นจำนวนมาก มีนกอาศัยอยู่ตามต้นจิว เหมาะแก่การตั้งบ้านจึงได้ปักหลักอยู่ที่นั่น เพราะเหมาะแก่การอาศัย โดยได้ตักน้ำหวานจากดอกจิว ลานกเป็นอาหารประทังชีวิต จึงได้ชื่อบ้านว่าบ้านโนนจิว และก็มีผู้อพยพมาเรื่อย ๆ จนกลายเป็นหมู่บ้านใหญ่รวมกันเป็นปึกแผ่นเดียวกัน ถ้ามีงานประเพณีจะเป็นงานที่ใหญ่มาก ประชาชนจากทุกทิศจะหลั่งไหลมาเที่ยวประเพณีที่บ้านโนนจิวถ้าหากใครไม่ได้มาเที่ยวงานบ้านโนนจิว คนสมัยก่อนถือว่าเกิดไม่หมดชาติ หลายร้อยปีต่อมาประชากรได้เพิ่มมากขึ้นจนแออัด เพราะเป็นหมู่บ้านที่มีความเจริญ ทำให้ต้องขยายหมู่บ้านออกไปเรื่อย ๆ ทำให้ประชากรอพยพไปตั้งถิ่นฐานออกไปอีกหลายหมู่บ้านบริเวณใกล้เคียงกัน เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นหมู่บ้านก็แออัดประกอบกับปรากฏการณ์ธรรมชาติเกิดสภาวะแปรปรวน แห้งแล้งอย่างรุนแรง ข้าวยากหมากแพง เกิดอหิวาตกโรค ผู้คนล้มตายหลายร้อยคน บางคนก็อพยพหนีเอาตัวรอดโดยไม่มีจุดมุ่งหมายว่าจะไปทางไหน ขณะนั้นจึงเกิดผู้มีวิชาอาคมมาไล่ผีทำหยาสาสมุนไพรมหาขจัดปัดเป่าด้วยมนต์คาถา เสกหินแล้วไปฝังตามทิศทั้ง 8 เพื่อป้องกันภัยอันตราย เพื่อให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านในบริเวณนั้นจึงช่วยกันถางป่า ปลูกบ้านเรือนอาศัยนับตั้งแต่นั้นมา ตั้งบ้านหรือสวดบ้าน ตั้งชื่อบ้านว่าบ้านขามป้อมนับตั้งแต่นั้นมาตามความเชื่อที่เล่าสู่กันมานั้น บรรพบุรุษของบ้านโนนได้อพยพมาจากอุบลราชธานี โดยได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโนนจิว ในตำบลขามป้อมก่อน จึงแยกออกมาตั้งบ้านโนนขึ้นมาใหม่เพราะเกิดปัญหาชุมชนบ้านโนนจิวนั้นแออัด โดยมีผู้นำชื่อว่าพ่อกวนบ้านเม็ก ขวัญเรือน เป็นผู้ใหญ่บ้านโนนคนแรก ที่อพยพมาอยู่บ้านโนนก็เพราะว่าเห็นเป็นที่เหมาะแก่การตั้งบ้านเรือน เพราะเป็นที่ราบสูง ลาดต่ำ มีหนองน้ำ มีห้วยล้อมรอบ จึงเรียกชื่อว่าบ้านโนนในปี พ.ศ.2180 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน มีลำห้วยล้อมรอบคือ ห้วยซองแมว ห้วยทองหลาง ส่วนหนองน้ำมี หนองคู หนองเมือง และหนองจิว

2. ข้อมูลจากเอกสารที่ว่าการอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

ประวัติบ้านโนน

บ้านโนนตามความเชื่อที่เล่าสู่กันมานั้น บรรพบุรุษของบ้านโนนได้อพยพมาจากอุบลราชธานี ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโนนจั่ว ในตำบลขามป้อมก่อน จึงแยกออกมาตั้งบ้านโนนขึ้นมาใหม่เพราะเกิดปัญหาชุมชนบ้านโนนจั่วนั้นแออัด โดยมีผู้นำชื่อว่าพ่อกวนบ้านเม็ก ขวัญเรือน เป็นผู้ใหญ่บ้านโนนคนแรก ที่อพยพมาอยู่บ้านโนนก็เพราะว่าเห็นเป็นที่เหมาะแก่การตั้งบ้านเรือน เพราะเป็นที่ราบสูง ลาดต่ำ มีหนองน้ำ มีห้วยล้อมรอบ จึงเรียกชื่อว่าบ้านโนนในปี พ.ศ.2180 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน มีลำห้วยล้อมรอบคือ ห้วยซองแม้ว ห้วยทองกลาง ส่วนหนองน้ำมี หนองคู หนองเมือง และหนองจั่ว จากนั้นในปี พ.ศ.2435 ก็ได้แยกบ้านโนนออกไปอีกจำนวน 1 หมู่ คือ หมู่ที่ 3 ในปัจจุบัน หลังจากแยกหมู่บ้านแล้วก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านโนนหมู่ 3 มีจำนวนครัวเรือน 99 ครัวเรือน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งของสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม อยู่ห่างจากอำเภอวาปีปทุม 15 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดมหาสารคาม 32 กิโลเมตร บริเวณบ้านโนนหมู่ 3 มีห้วยซองแม้วและห้วยทองกลางอยู่ทางตอนใต้ของหมู่บ้าน บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านเป็นป่าละเมาะ

การวิพากษ์วิจารณ์กระแสหลักและกระแสรอง

จากข้อมูลกระแสหลักและกระแสรอง การตั้งบ้านโนนนั้นมีความเป็นไปได้ทั้ง 2 กระแส โดยที่ดูจากบริบทรอบ ๆ หมู่บ้านโนน และจากการย้ายถิ่นฐานมาตั้งบ้านแปลงเมือง กระแสหลักจากนักปราชญ์มีความเป็นไปได้ว่าบ้านโนนอาจจะตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2282 เพราะเปรียบเทียบจากข้อมูลสัมภาษณ์จากชาวบ้านแล้วนั้น ชาวบ้านเล่าว่าได้อพยพมาจากบ้านตากแดดหัวโชน อำเภอสุวรรณภูมิ ประมาณปี พ.ศ.2180 แต่สิ่งที่ข้อมูลขัดแย้งกัน คือ ในปี พ.ศ.2180 นั้น อำเภอสุวรรณภูมียังไม่ตั้งขึ้นเลย อำเภอสุวรรณภูมิตั้งขึ้นเป็นเมืองสุวรรณภูมิเมื่อปี พ.ศ.2316 นี่คือการที่กระแสหลักขัดแย้งกันที่เห็นได้ชัดเจน นอกจากนี้แล้วชาวบ้านยังเชื่อว่ายาครูลูกแก้วเป็นคนแรกที่อพยพมาตั้งบ้านโนน แต่จากบันทึกของพระครูนนทสารวิจิตร(บุญทัน จิตตทัตโต) และจากคำสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ได้ให้ข้อมูลว่า ยาครูลูกแก้วเป็นลูกของเจ้าเมืองกลาง (ไม่ปรากฏว่าลูกใคร) เป็นสมภารที่เป็นเจ้าอาวาสลำดับที่ 6 ซึ่งไม่ใช่ผู้นำคนแรกในการอพยพมาตั้งถิ่นฐานบ้านโนนแน่นอน ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้าน เอกสารข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม และจากสมุดบันทึกของพระครูนนทสารวิจิตร(บุญทัน จิตตทัตโต) เขียนบันทึกไว้เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ข้อมูลในเรื่องของการอพยพกระแสหลัก คือ ปราชญ์ชาวบ้าน กับกระแสรอง คือ เอกสารจากองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม และเอกสารจากที่ว่าการอำเภอ มีข้อมูลตรงกันที่ว่าอพยพมาจากเมืองอุบลราชธานี ประมาณปี พ.ศ.2244 เป็นต้นมา ซึ่งการสัมภาษณ์กระแสหลักจากชาวบ้านนั้นเชื่อว่าอพยพมาจาก

อำเภอสุวรรณภูมิ ประมาณปี พ.ศ.2180 ซึ่งประเด็นนี้มีความขัดแย้งกันอยู่กับชาวบ้าน การตั้งบ้านโนนจึงมีความเป็นไปได้มากที่จะมีการตั้งบ้านตั้งหลักแหล่งที่มั่นคงมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อปี พ.ศ.2282 แต่ข้อที่น่าสังเกตก็คือในส่วนของ การตั้งวัดได้ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2192 ถ้าการตั้งวัดตั้งขึ้นในช่วงปีนี้ก็อาจจะเป็นไปได้ว่าบ้านโนนอาจจะตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2185 แต่ในเอกสารช่วงปี พ.ศ. ที่พิมพ์ขึ้นมีการแก้ตัวเลขหลายต่อหลายครั้งซึ่งก็ไม่รู้ว่า พ.ศ. ที่แท้จริงในการตั้งบ้านและตั้งวัดมันอยู่ในช่วง พ.ศ. ไหนกันแน่ นอกจากเอกสารจะมีการแก้ปี พ.ศ. แล้วชาวบ้านที่เป็นหลักฐานชั้นต้นที่สำคัญยังระบุปี พ.ศ. ที่ชัดเจนไม่ได้ และที่สำคัญ คือ คนรุ่นตา รุ่นยาย ในสมัยนี้ไม่ค่อยรู้ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านตัวเองสักเท่าไร ถ้ามีก็มีส่วนน้อยที่จะให้ข้อมูลที่ลึกลงไปและมีการจดบันทึกไว้ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน

ประวัติการตั้งบ้านโนนในช่วงที่ 1 คือ ช่วงก่อนการตั้งบ้านก็พอจะสรุปได้ว่าในยุคเริ่มแรกก่อนจะมาที่บ้านโนน ยังคงเป็นพวกอพยพย้ายถิ่นฐานไปเรื่อย ๆ หรือยังเป็นยุคเร่ร่อนอยู่นั่นเอง ยังไม่ได้มีการตั้งหลักแหล่งที่มั่นคง ยังเป็นเพียงชุมชนหรืออาจจะเป็นเผ่าก็ได้ ไม่ได้มีการตั้งบ้านที่ถาวรจากการย้ายหลักแหล่งไปเรื่อยอย่างทีกล่าวนมา เรื่องของจำนวนคนก็ยังมีจำนวนไม่มากจึงสามารถย้ายผู้คนได้ง่ายเหมาะแก่การปกครองในการอพยพอีกด้วย แต่พอเวลาได้ผ่านไปจำนวนคนก็เพิ่มขึ้นจนจำเป็นต้องหาหลักแหล่งที่มั่นคง สาเหตุของการย้ายหลักแหล่งไปเรื่อย ๆ นั้น สาเหตุก็มาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ชุมชนเกิดความแออัด การปกครองได้ยากผู้นำดูแลประชากรได้ไม่ทั่วถึง การทำมาหากินเลี้ยงชีพฝืดเคือง เนื่องจากปัญหาเรื่องทรัพยากรที่ใช้ในการดำรงชีพได้ลดน้อยลงไม่เพียงพอต่อจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทุกวัน ความแห้งแล้งของแต่ละพื้นที่ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งด้วย เพราะจะเห็นได้ว่าแต่ละพื้นที่ที่ชาวบ้านโนนอพยพไปลี้ภัยแต่ตั้งถิ่นฐานอยู่ได้ไม่เกิน 10 ปี เพราะเมื่อธรรมชาติจากอีกที่หนึ่งหมดไปก็เริ่มโยกย้ายไปที่ใหม่เพื่อหาแหล่งทรัพยากรเพียงพอต่อการทำมาหากินเลี้ยงชีพ

ช่วงของการตั้งบ้านปี พ.ศ.2201-2500

2.1 ช่วงของการตั้งบ้านแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วง ได้แก่

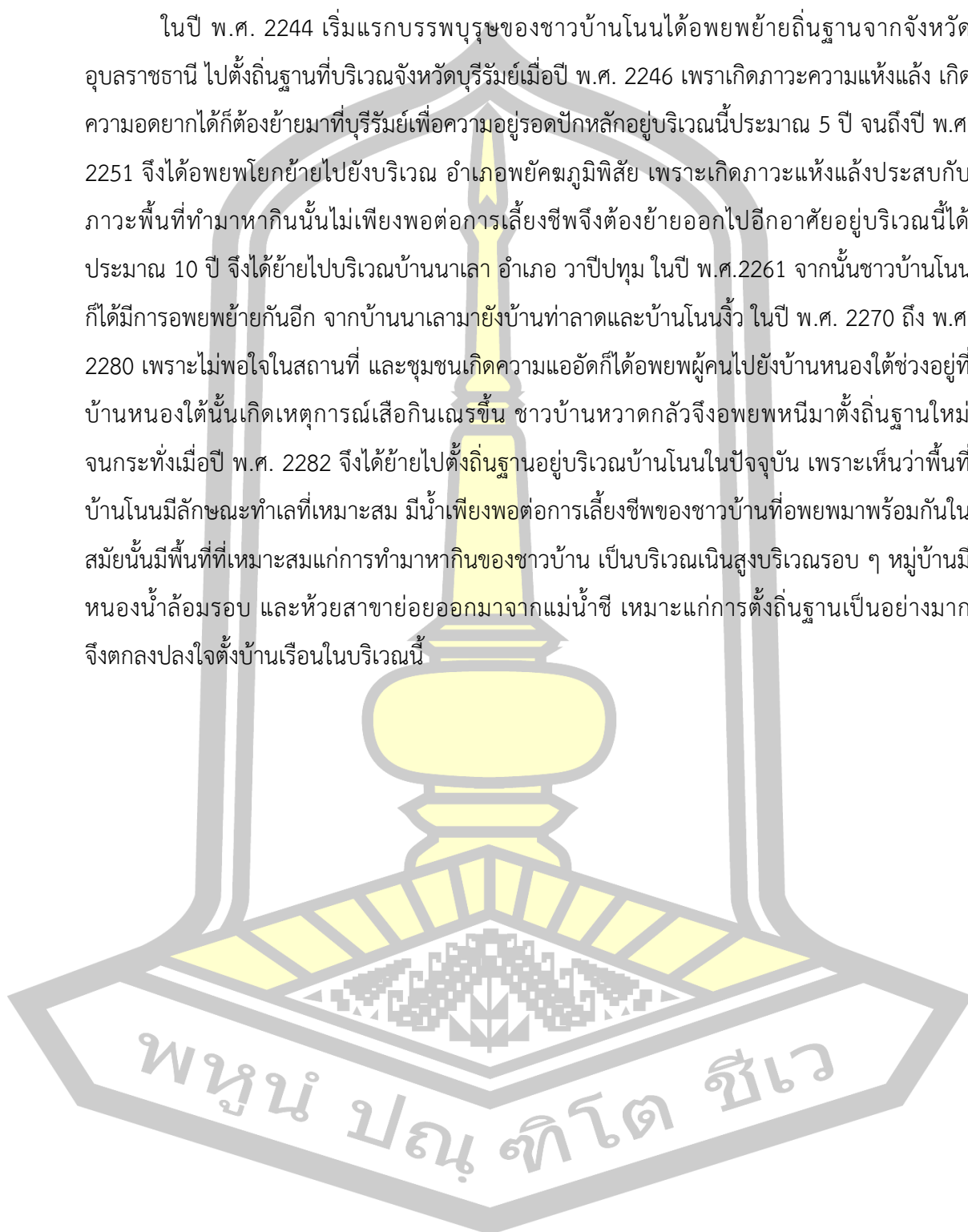
1. ช่วงการอพยพปี พ.ศ.2201-2281

2. ช่วงการตั้งบ้านปี พ.ศ.2282-2400

การแบ่งช่วงของการศึกษาในช่วงของการตั้งบ้านก็จะทำให้เห็นถึงข้อมูลความเป็นมาในการตั้งบ้านโนน ความเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนแปลงของบ้านโนน สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงบ้านโนน และผลกระทบต่อชาวบ้านโนนเป็นอย่างไร

1. ช่วงการอพยพปี พ.ศ.2201-2281

ในปี พ.ศ. 2244 เริ่มแรกบรรพบุรุษของชาวบ้านโนนได้อพยพย้ายถิ่นฐานจากจังหวัดอุบลราชธานี ไปตั้งถิ่นฐานที่บริเวณจังหวัดบุรีรัมย์เมื่อปี พ.ศ. 2246 เพราะเกิดภาวะความแห้งแล้ง เกิดความอดอยากได้ก็ต้องย้ายมาที่บุรีรัมย์เพื่อความอยู่รอดเป็นหลักอยู่บริเวณนี้ประมาณ 5 ปี จนถึงปี พ.ศ. 2251 จึงได้อพยพโยกย้ายไปยังบริเวณ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย เพราะเกิดภาวะแห้งแล้งประสบกับภาวะพื้นที่ทำมาหากินนั้นไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพจึงต้องย้ายออกไปอีกอาศัยอยู่บริเวณนี้ได้ประมาณ 10 ปี จึงได้ย้ายไปบริเวณบ้านนาเลา อำเภอ วาปีปทุม ในปี พ.ศ.2261 จากนั้นชาวบ้านโนนก็ได้มีการอพยพย้ายกันอีก จากบ้านนาเลามายังบ้านท่าลาดและบ้านโนนจั่ว ในปี พ.ศ. 2270 ถึง พ.ศ. 2280 เพราะไม่พอใจในสถานที่ และชุมชนเกิดความแออัดก็ได้อพยพผู้คนไปยังบ้านหนองไต้ช่วงอยู่ที่บ้านหนองไต้ นั้นเกิดเหตุการณ์เสียกินเงรขึ้น ชาวบ้านหวาดกลัวจึงอพยพหนีมาตั้งถิ่นฐานใหม่จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2282 จึงได้ย้ายไปตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านโนนในปัจจุบัน เพราะเห็นว่าพื้นที่บ้านโนนมีลักษณะทำเลที่เหมาะสม มีน้ำเพียงพอต่อการเลี้ยงชีพของชาวบ้านที่อพยพมาพร้อมกันในสมัยนั้นมีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำมาหากินของชาวบ้าน เป็นบริเวณเนินสูงบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านมีหนองน้ำล้อมรอบ และห้วยสาขาย่อยออกมาจากแม่น้ำชี เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานเป็นอย่างมาก จึงตกลงปลงใจตั้งบ้านเรือนในบริเวณนี้

รูป 5 แผนภูมิแสดงปี พ.ศ. ในการอพยพถิ่นฐาน

2. ช่วงการตั้งบ้านปี พ.ศ.2282-2400

ผู้ก่อตั้งบ้านโนนชื่อ นายเมฆ ขวาเรียง เป็นบรรพบุรุษของชาวบ้านโนน เดิมมาจากเมืองอุบลราชธานี ในสมัยเมื่อก่อนนั้นเมืองอุบลเป็นเมืองชายแดนพลเมืองค่อนข้างอดอยาก การทำมาหาเลี้ยงชีพฝืดเคือง จึงทำให้ประชาชนชาวเมืองอุบลย้ายหนีจากถิ่นเดิมไปอยู่ที่ต่าง ๆ มากมายหลายกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มนี้ คือ กลุ่มบรรพบุรุษชาวบ้านโนน ก็ได้ย้ายถิ่นฐานไปเรื่อย ๆ ตามความเหมาะสมซึ่งการเดินทางเป็นไปด้วยความยากลำบากเพราะเดินทางด้วยเท้าและมุ่งหน้าเข้าเมืองดอกบัว คือ เมืองวาปีปทุม จนถึงปี พ.ศ.2282 ก็ได้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านโนน เพราะเห็นว่าบริเวณแห่งนี้เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน เพราะมีบริเวณเป็นเนิน บริเวณรอบ ๆ เป็นที่ลาดเหมาะแก่การเพาะปลูก มีแหล่งน้ำพออาศัยอยู่ได้จึงพากันตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้ และตั้งชื่อว่าบ้านโนนตาล เพราะบริเวณหมู่บ้านมีต้นตาลอยู่มากและสถานที่ตั้งอยู่บนเนิน สมัยเมื่อก่อนเรียกว่าเป็นโนน หลังจากตั้งหมู่บ้านในปี พ.ศ.2282 ก็ได้เริ่มมีการพัฒนาหมู่บ้านเริ่มขยายพื้นที่ออกไปในบริเวณต่าง ๆ รอบหมู่บ้าน และตั้งวัดขึ้นในปี พ.ศ.2292 โดยตั้งบริเวณจุดศูนย์กลางของหมู่บ้านปัจจุบันคือหมู่ที่ 3 ชื่อวัดบ้านโนน โดยมียาครูเสนา

ราชเป็นผู้ก่อตั้งวัดบ้านโนน ซึ่งเป็นยาครูงรูปแรกที่เข้ามาเป็นเจ้าของวัดบ้านโนน ซึ่งมาจาก นครราชสีมาไม่ทราบสาเหตุว่ามาเพราะเหตุใดเพราะในเอกสารไม่ระบุ ชาวบ้านต่างก็ไม่ทราบข้อมูล หลังจากการก่อตั้งบ้านโนนเสร็จแล้วจึงมีการก่อตั้งวัดขึ้นในสมัยเมื่อก่อนวัดบ้านโนนเป็นเพียงวัดเล็ก ๆ มีเพียงศาลาไม้เก่า ๆ เพียงหลังเดียว โดยการก่อตั้งวัดอาศัยแรงและความร่วมมือจากชาวบ้านเป็น หัวใจสำคัญ และก็เริ่มมีการพัฒนาวัดบ้านโนนมาเรื่อย ๆ ตามลำดับของเจ้าอาวาสวัดบ้านโนน

การตั้งหมู่บ้านครั้งแรกมีเพียงหมู่ที่ 4 เพียงหมู่เดียว พอคนมาอยู่ร่วมกันมากขึ้นก็เริ่มขยาย แยกออกเป็น 5 หมู่บ้านตามเวลาที่เหมาะสม ซึ่งบ้านโนนหมู่ที่ 4 เป็นหมู่บ้านแรกที่เข้ามาตั้งใน นามของบ้านโนน โดยไม่ได้แยกการปกครองออกเป็น 5 หมู่ โดยเชื่อว่าหมู่ที่ 4 ตั้งก่อนหมู่ที่ 3 หลังจากตั้งบ้านโนนแล้วนายเมฆ ขวาเรียง ก็ได้เสียชีวิตลงเนื่องจากเป็นไข้ป่าเพราะในสมัยนั้นยังไม่มี ยารักษาโรค และไม่มีหมอเหมือนปัจจุบันนี้ จึงทำให้พ่อกวนบ้านเม็ก ขวัญเรือน เป็นผู้ใหญ่บ้านคน แรกของหมู่ที่ 4 ในปี พ.ศ.2435 ก็ได้มีการแยกหมู่บ้านออกไปอีก 1 หมู่ คือ หมู่ที่ 3 ซึ่งหมู่ที่ 3 ในสมัย นั้นมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 99 ครัวเรือน ทำให้ยากแก่การปกครอง จึงขยายหมู่บ้านออกไปอีก โดยแยกออกไป คือ หมู่ที่ 12 ในปี พ.ศ.2457 โดยแยกออกจากหมู่ที่ 4 มีจำนวนครัวเรือนถึง 107 ครัวเรือน หลังจากนั้นก็ย้ายออกไปอีกเมื่อปี พ.ศ.2533 เป็นหมู่ที่ 14 ย้ายออกมาจากหมู่ที่ 3 มี จำนวนครัวเรือน 115 ครัวเรือน เมื่อประมาณปี พ.ศ.2535 จึงได้แยกออกไปอีก 1 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 15 โดยแยกออกจากหมู่ที่ 12 ซึ่งรวมกันแล้วบ้านโนนเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่มีทั้งหมด 5 หมู่บ้าน

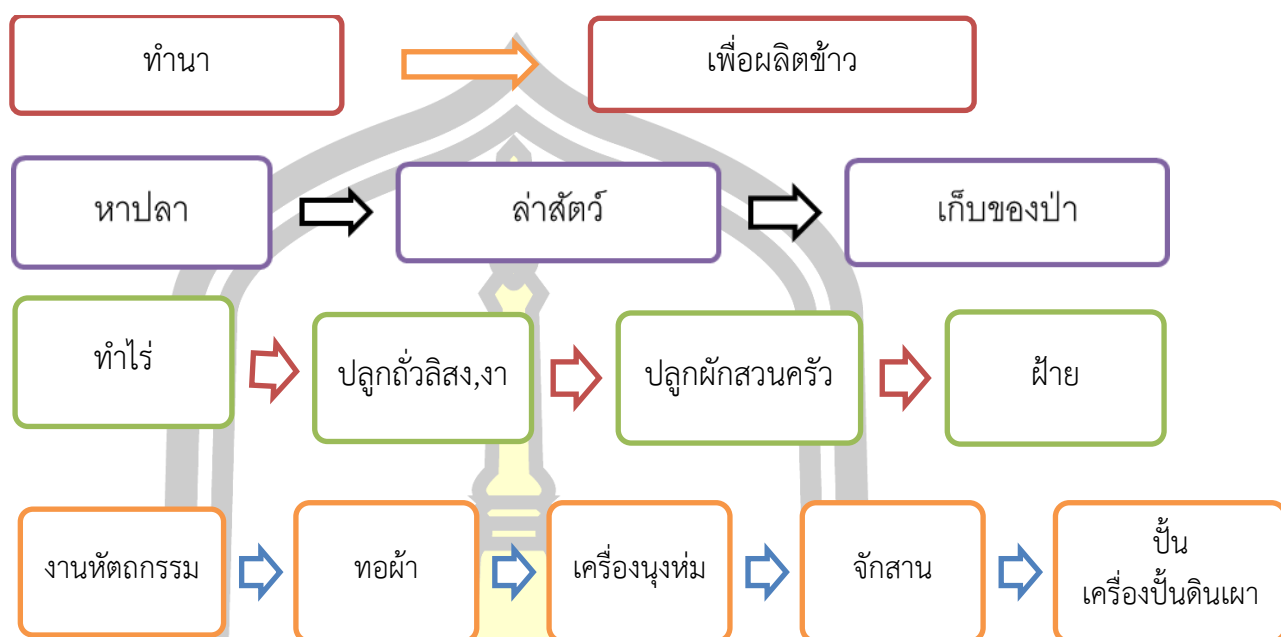

พ.ศ.2282	• ตั้งบ้านโนน
พ.ศ.2435	• แยกหมู่ที่ 3 ออกจากหมู่ที่ 4
พ.ศ.2457	• หมู่ที่ 12 แยกออกจากหมู่ที่ 4
พ.ศ.2532	• หมู่ที่ 14 แยกออกจากหมู่ที่ 3
พ.ศ.2533	• หมู่ที่ 15 แยกออกจากหมู่ที่ 12

รูป 6 แผนภูมิแสดงปี พ.ศ.ในการแยกหมู่บ้านโนนออกเป็น 5 หมู่บ้าน

สภาพเศรษฐกิจ ชาวบ้านโนนปี พ.ศ.2282-2400

อาชีพหลักของชาวบ้านโนนในช่วงปี พ.ศ.2282-2400 นั้นมีอาชีพทำนาเป็นหลัก หลังจากฤดูฝน ชาวบ้านโนนก็ปลูกพืชผักตามความถนัดของแต่ละคน พืชที่นิยมปลูก เช่น ถั่วลิสง งาม และพืชผักสวนครัว การประมงตามแม่น้ำสายย่อยของแม่น้ำชี เป็นลักษณะเศรษฐกิจแบบพอเพียงพออยู่ พอกิน การค้าขายของชาวบ้านโนนในปี พ.ศ.2282-2400 เป็นเพียงการแลกเปลี่ยนสินค้าไม่มีการซื้อขายการแลกเปลี่ยนจะเป็นระหว่างหมู่บ้าน มีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชาวบ้าน เช่น ไข่เกลือแลกเม็ด จอบเสียม ปลาแลกข้าว การค้าระหว่างหมู่บ้านกับเมืองมีน้อยเพราะหมู่บ้านส่วนมากเป็นหน่วยผลผลิตที่พึ่งตัวเองได้และพึ่งหมู่บ้านด้วยกันไม่ค่อยพึ่งเมือง ประกอบกับการเดินทางไม่ค่อยสะดวกในช่วงเวลานั้น เพราะเป็นการเดินทางด้วยเท้า หรือใช้วัว ควายเป็นพาหนะในการลากเกวียนออกไปในเมืองวาปีปทุม

รูป 7 แผนผังสภาพเศรษฐกิจบ้านโนนปี พ.ศ.2282-2400

ซึ่งเป็นลักษณะเศรษฐกิจที่พึ่งกันและกันของคนในบ้านโนน เลี้ยงตัวเองได้ส่วนที่เหลือก็นำมาแลกเปลี่ยนกันภายในหมู่บ้าน ไม่มีระบบเงินตราใช้เหมือนสังคมในปัจจุบัน

สังคม การปกครองชาวบ้านโนนปี พ.ศ.2282-2400

สภาพสังคมของชาวบ้านโนน เป็นสังคมแบบระบบครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งเริ่มตั้งแต่เมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคบ้านโนน โดยมีลักษณะรวมกลุ่มเพื่อช่วยตัวเองในหมู่ญาติและอยู่กันเหมือนครอบครัวใหญ่ ส่วนลักษณะสังคมและการปกครองเป็นแบบพ่อบ้านกับลูกบ้าน ขนาดของชุมชนเป็นเพียงหมู่บ้านขนาดเล็กอาจจะเรียกว่า “เผ่า” ก็ได้ และก็ขยายเป็นหมู่บ้านใหญ่ในที่สุด สถานะของคนบ้านโนนในสังคมไม่มีการแบ่งชนชั้นมีเพียงผู้นำชุมชน และลูกบ้านการปกครองของชาวบ้านโนนปกครองแบบกลุ่มชนเป็นการรวมตัวกันของสังคมขนาดย่อมมีรากฐานมาจากหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุดคือ ครอบครัวหลายๆ ครอบครัวรวมกันในระบบเครือญาติเป็นกลุ่มคนมีขนบธรรมเนียมประเพณีประจำหมู่บ้าน จึงได้กลายเป็นรูปแบบการปกครองในที่สุด เพราะมีการขยายตัวของหมู่บ้าน เช่น จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น หมู่บ้านเกิดการแออัด จึงมีเหตุผลที่ต้องทำการขยายหมู่บ้านทำให้การปกครอง ปกครองได้ยากขึ้นเพราะจำนวนคนเยอะ ผู้นำก็อาจจะดูแลไม่ทั่วถึง

ทำให้ต้องแยกออกมาเป็นหมู่บ้านอีกหมู่บ้านหนึ่งตามความเหมาะสม และความคิดเห็นจากผู้อาศัยอยู่ไม่ได้มีการบังคับว่าใครจะต้องย้าย หรือไม่ย้ายแต่ละหมู่บ้านที่แยกออกไปก็จะมีผู้นำประจำหมู่บ้านเพื่อคอยดูแลลูกบ้าน หรือคอยให้คำปรึกษาดูแลลูกบ้าน แต่ยังคงขึ้นชื่อว่าบ้านโนนอยู่เพียงแต่แยกออกไปเพื่อการปกครองได้ง่ายเท่านั้นเอง ซึ่งในช่วงระยะเวลาปี พ.ศ.2282-2400 มีหมู่บ้าน 2 หมู่ที่แยกออกจากการปกครองบ้านโนนจากกลุ่มใหญ่มาปกครองตัวเอง คือ หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 12 โดยหมู่ที่แยกออกก่อน คือ หมู่ที่ 3 แยกออกในปี พ.ศ.2435 มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อ นายชารี ประพาสพงษ์ เป็นผู้ดูแล หมู่ที่ 3 ซึ่งได้แยกออกจากหมู่ที่ 4 เพราะเกิดปัญหาแออัดและปกครองดูแลไม่ทั่วถึง หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2457 หมู่ที่ 12 ก็ได้ขอแยกออกมาจากหมู่ที่ 4 มีนายบุญมี ปักกิ่งวะยัง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ประวัติศาสตร์การก่อตั้งบ้านโนนนั้น ชาวบ้านโนนเล่าว่าในอดีตบรรพบุรุษของชาวบ้านโนนได้อพยพมาจากบ้านตากแดดหัวโทน จังหวัดร้อยเอ็ดโดยใช้เกวียนเป็นพาหนะ สาเหตุในการอพยพในครั้งนี้ก็ด้วยเหตุของการทำมาหากินแร้นแค้น แห่งแล้ง ทำให้กลุ่มคนกลุ่มนี้จำเป็นต้องพากันอพยพไปหาที่ตั้งรกรากแห่งใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จนมาถึงบ้านโนนเก่าจั่ว (บ้านโนนจั่วในปัจจุบัน) จึงได้ตกลงปักหลักปักฐานที่บ้านโนนเก่าจั่วเพราะลักษณะทางภูมิศาสตร์ถือว่าเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติเหมาะแก่การตั้งเป็นถิ่นฐานบ้านเมืองจึงได้ตกลงปักหลักตั้งหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2185 และใน ปีพ.ศ.2282 ก็ได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านโนนในปัจจุบัน แต่สมัยก่อนนั้นเรียกว่า โนนตาล มีผู้อพยพมาประมาณ 7-8 ครอบครัว ผู้อพยพประมาณ 80 คน และก็ช่วยกันถางป่าออกเพื่อขยายหมู่บ้านไปเรื่อย ๆ จนกลายมาเป็นบ้านโนนในปัจจุบัน

ปัจจุบันบ้านโนนแบ่งการปกครองออกเป็นทั้ง 5 หมู่บ้าน ประกอบด้วย 1. บ้านโนน หมู่ที่ 3 มีผู้ใหญ่บ้านปกครองทั้งหมด 5 คน และปัจจุบันมี นายแหลมทอง ประจะนัง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน 2. บ้านโนน หมู่ที่ 4 มีผู้ใหญ่บ้านปกครองทั้งหมด 9 คน และในปัจจุบันมี นายวีระชัย นามปักไต้ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน และในปี พ.ศ. 2531 บ้านโนนได้แบ่งการปกครองหมู่บ้านออกเป็น 2 หมู่บ้าน โดยแบ่งออกจากหมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 อย่างละหนึ่งหมู่บ้าน เป็นหมู่ที่ 14 และ หมู่ที่ 12 โดยลำดับ 3. บ้านโนน หมู่ที่ 12 มีผู้ใหญ่บ้านปกครองทั้งหมด 3 คน และมีนายบุญโฮม ภิบาลจอมมี เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน 4. บ้านโนนทอง หมู่ที่ 14 มีผู้ใหญ่บ้านปกครองคือ นายประยูร ปักโคทะกัง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน และในปีพ.ศ. 2535 บ้านโนนหมู่ที่ 12 ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 1 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 15 ชื่อบ้านโนนใหญ่ 5. บ้านโนนใหญ่ หมู่ที่ 15 มีผู้ใหญ่บ้านปกครองทั้งสิ้น 2 คน และมีนายหนูพร ประจะเนย์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

(3) สมาชิกในชุมชน (4) ผู้นำชุมชน และปัจจัยภายนอกประกอบด้วย (1) ภาครัฐ (2) ภาคเอกชน และ (3) ภาควิชาการ

สุจิตตรา หงส์ยนต์ และพิกุล สายดวง (2560: 231-232) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการสืบสานศิลปะการทอไหม สู่การตระหนักและสืบทอดทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการทอผ้าไหม กรณีศึกษาชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี 2) ศึกษาศักยภาพของเยาวชน ในท้องถิ่นในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหม กรณีศึกษาชุมชนในจังหวัด อุบลราชธานี และ 3) พัฒนาศักยภาพของเยาวชนในท้องถิ่นในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการทอผ้าไหม กรณีศึกษาชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนทอผ้าตำบลหนองบ่อ ได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหม โดยควรมีการส่งเสริมให้เยาวชน รุ่นใหม่สวมใส่ผ้าไหมซึ่งถือเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชน การสอนทอผ้าไหมให้กับเยาวชน ในชุมชน จัดนิทรรศการเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหม ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าไหมให้กับผู้ที่สนใจ เผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมผ่านสื่อต่าง ๆ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่า การศึกษารูปแบบและกระบวนการในการจัดการองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้าย ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม เป็นสิ่งสำคัญเพื่อที่จะรวบรวมองค์ความรู้ที่กล่าวมาให้เป็นระบบและง่ายต่อการเข้าถึงและนำไปใช้ประโยชน์กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญคือการได้อนุรักษ์องค์ความรู้ด้านการทอผ้าฝ้ายมิให้เลือนหายไปตามกาลเวลา และให้องค์ความรู้นี้อยู่กับชุมชนพร้อมที่จะนำเสนอและเผยแพร่ให้กับผู้ที่สนใจได้เข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ง่ายมากขึ้น

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กมลทิน พรหมประไพ และคณะ (2545 : 65) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าพื้นเมือง กรณีศึกษา อำเภอลำดวน จังหวัดอุตรดิตถ์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมือง และศึกษาการมีส่วนร่วมของการจัดการศึกษาของท้องถิ่นจากผู้รู้ในอำเภอลำดวน จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาจะใช้วิธีมุขปาฐะหรือการบอกเล่าโดยไม่มี การจดเป็นลายลักษณ์อักษรแต่จะดูแบบอย่างการปฏิบัติ โดยเน้นการถ่ายทอดโดยการให้ผู้สืบทอดลงมือปฏิบัติและเรียนรู้จากของจริง

อรพินท์ พิเนตรพงษ์ และคณะ (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่อง โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในกิจกรรมการส่งเสริมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนในผ้าทอพื้นบ้านทุกภูมิภาคและอาหารแปรรูป 4 เครือข่ายผลิตภัณฑ์พื้นที่ในภาคกลาง กรณีศึกษา : ผ้ามัดหมี่ทอมือตำบลโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนที่ศึกษามีอาชีพ

หลักในการทำการเกษตร ว่างจากการทำการเกษตรจึงจะทอผ้าพื้นบ้าน แต่ด้วยกระแสนิยมของผู้บริโภคและการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน จึงทำให้คนนิยมหันมาใช้ของไทย กินของไทย ตลอดจนจัดหาตลาดไว้วางผลิตภัณฑ์จำหน่าย ทำให้กิจกรรมการทอผ้าพื้นบ้านของกลุ่มเป้าหมายการวิจัยมีช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ และผู้นำกลุ่มมีวิสัยทัศน์ที่มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่ม มีความจริงใจในการพัฒนาการทอผ้าพื้นบ้านให้ผลิตผ้ามัดหมี่ทอมือให้ได้มาตรฐาน มีตลาดและมีสี่สันทันสมัย แต่อย่างไรก็ตามยังมีข้อจำกัดทางการตลาด คือผู้บริโภคส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผ้าทอพื้นบ้าน ไม่ตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะ กระบวนการส่งเสริมและเผยแพร่ของภาครัฐไม่ครบวงจร

คุณนงค์ ชูช่อ (2547) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้และสืบทอดการทอผ้าไหมของผู้ทรงภูมิปัญญา อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนในมิติทุนทางสังคมที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของการทอผ้าไหม และกระบวนการเรียนรู้พัฒนาการทอผ้าไหมของผู้ทรงภูมิปัญญาสามารถแยกเป็นกระบวนการเรียนรู้ทักษะเบื้องต้น และกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ทักษะเบื้องต้นนั้นมีมูลเหตุความจำเป็นเพื่อใช้ในวิถีชีวิตทั่วไปของชาวบ้าน การทอผ้าไหมเป็นอาชีพเดิมที่พ่อแม่สืบทอดมาก่อน และการทอผ้ายังสะท้อนความเป็นหญิงที่มีความพร้อม วิธีการเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดจากวิธีการลงมือทำจริง การลอกเลียนแบบการบอกเล่า และการลองผิดลองถูก โดยเรียนรู้จากพ่อแม่ ย่ายาย ผู้เฒ่า ผู้แก่ และประสบการณ์ชีวิต นับเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา เป็นกระบวนการเรียนรู้ขั้นสูง โดยคำนึงถึงปัจจัยและความต้องการของคน ทำให้เกิดศักยภาพต่อการพัฒนาท้องถิ่น เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ เรียนรู้โดยวิธีการฝึกอบรมศึกษาดูงาน และกระบวนการกลุ่ม

ภาวิณี นิตทิม (2553) ได้ศึกษาเรื่องการถ่ายทอดความรู้จากโบราณคดีพิงผาบ้านไร่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผลการถ่ายทอดความรู้พบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความรับรู้ในระดับน้อยมาก เนื่องจากไม่มีประสบการณ์ร่วมในการศึกษาแหล่งโบราณคดี ดังนั้น หากจะให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ จำเป็นต้องมีการถ่ายทอดความรู้อย่างต่อเนื่อง และสร้างความร่วมมือระหว่างนักวิชาการ หน่วยงานท้องถิ่น และชุมชนแนวทางในการพัฒนา คือ การพัฒนาเส้นทางเดินเท้าให้เป็นเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ จัดทำศูนย์ข้อมูลโบราณคดี คู่มือนำชมสำหรับผู้มาเยือน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อให้ชาวต่างชาติสามารถเข้าชมด้วยตนเองได้ ตลอดจนมีการกำหนดจำนวนผู้เข้าไปยังแหล่งโบราณคดี เพื่อจะเป็นการดำรงรักษาแหล่งโบราณคดีไว้

พัชรินทร์ งามสวัสดิ์ (2548) ได้ศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมือง จังหวัดเลย พบว่า กลุ่มยังไม่มี การสร้างหรือดำเนินโครงการวิสาหกิจชุมชน กลุ่มจึงมีการพัฒนาโครงการวิสาหกิจชุมชนขึ้น โดยอบบรมความรู้ในการส่งเสริมอาชีพเพื่อการผลิตได้เรียนรู้ ในการสร้างอาชีพเพิ่มรายได้

ทำให้สามารถออมเงินฝากมากขึ้น และสามารถวางแผนโครงการวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตตามหลักการมีส่วนร่วมได้ดีขึ้น บทเรียนในการทำวิจัยครั้งนี้ ทำให้ได้บทเรียนว่าการ ค้นคว้าแนวทางการสร้างและดำเนินการพัฒนาโครงการวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตนั้น สามารถสร้างขึ้นได้จากกลุ่มประชากรที่เป็นกลุ่มคนขนาดเล็กได้ ถ้าสิ่งนั้นเกิดจากความ ต้องการที่แท้จริงของกลุ่ม

สมโชค เฉตระการ (2552) ได้ศึกษาแนวทางการเรียนรู้ความเป็นเลิศของการพัฒนาอาชีพ ทอผ้าไหม ตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง พบว่า ชุมชนที่กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมตั้งอยู่ทั้งหมด มีประวัติความเป็นมา และการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหมสู่รุ่นลูกหลานทั้งสิ้น แนวทางการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศของการพัฒนาอาชีพการทอ ผ้าไหม เริ่มต้นจากการสืบทอดภูมิปัญญา โดยการเรียนรู้นั้นมีรูปแบบการดำเนินงานในระดับครัวเรือน ระดับกลุ่มอาชีพ และระดับโรงเรียน มีภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการทอผ้าไหมเป็นกำลังหลักในการ ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ โดยการใช้วิธีการสอนภาคทฤษฎีโดยการบอก อธิบาย ให้ท่องจำ ให้ดูตัวอย่างจริง และเรียนรู้ภาคปฏิบัติโดยการปฏิบัติจริง

ทัตวรรณ ธิมาคำ และคณะ (2553 : 25-26) ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญา พื้นบ้านล้านนาเรื่อง การทอผ้ายกคำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการทอผ้า ยกคำพูนโดยใช้กระบวนการจัดการ ความรู้ และเพื่อพัฒนาระบบการจัดการความรู้เรื่อง การทอผ้ายก คำพูน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบกึ่งทอผ้าที่ใช้ทอผ้ายกคำพูนคือ กึ่งทอผ้าพื้นเมืองโบราณและกึ่งทอผ้า พื้นเมือง ประยุกต์ รูปแบบลวดลายดั้งเดิมของผ้ายกคำพูนและยังเป็นที่ยอมรับในปัจจุบันคือ ลายดอก พิกุล ส่วนองค์ความรู้ กระบวนการทอผ้ายกคำพูนได้แก่ การออกแบบลายกราฟ การกรอไหม การสาวไหม การเข้าหัวม้วน การนำหัวม้วน ขึ้นกึ่งทอผ้า (การสับทูก) การเก็บตะกอกเหยียบ การคัดลายบนเส้นไหม การเก็บตะกอดอก การทอผ้ายกและการทอ หน้านาง ขั้นตอนที่ยากและซับซ้อนที่สุดในการทอผ้าคือ การคัดลายซึ่งปัจจุบันมีผู้เชี่ยวชาญจำนวนลดน้อยลง ผู้คัดลายต้องมีความรู้ทั้งการออกแบบลายกราฟ การสาวไหม การทอผ้ายกและการทอหน้านาง ลักษณะเด่นของผ้ายกคำพูน คือ เนื้อผ้าแน่นและ สม่่าเสมอ เพราะผู้ทอมีเทคนิคเฉพาะในการทอผ้า

กนกพร ฉิมพลี. (2555 : 279-300) ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการความรู้และภูมิ ปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักรสาน : กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา มี วัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักรสาน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา เพื่อศึกษาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม เครื่องจักรสานกรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมาเพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักรสาน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา เพื่อศึกษา เงื่อนไขในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักรสานประสบผลสำเร็จ กรณีศึกษา

วิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่าความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝังวิถีคิด การดำเนินชีวิตของลูกหลานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา กระบวนการจัดการความรู้ด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานประกอบไปด้วย การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยน การจัดเก็บ การถ่ายทอด เป็นต้น เงื่อนไขที่ทำให้หัตถกรรมการจักสานประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย ความรู้ด้านการจัดการความรู้ วัฒนธรรมองค์การ ภาวะผู้นำและโครงสร้างพื้นฐาน

ศุภัญญา ดวงอุปมา และภัทรพร ภาระนาถ (2556) ได้ศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการภาคสนาม พบว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การอนุรักษ์ลวดลายการทอเสื่อกก ควรมีการส่งเสริมให้ความรู้ และพัฒนาทักษะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมความรู้และพัฒนาทักษะให้มีคุณภาพและมาตรฐาน ทั้งยังสามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน สังคม ชุมชน เกิดความรักความสามัคคี ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอเสื่อกกต่อไป

ปณตนนท์ เกียรประภากุล (2557) ได้ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การปั้นเครื่องปั้นดินเผา บ้านม่อนเขาแก้ว ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งพบว่า เรื่อง กระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้มาจากบรรพบุรุษหรือในครอบครัว และการเรียนรู้ด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ ทั้งนี้ ลูกหลานของหมู่บ้านม่อนเขาแก้วในอดีตที่มีความสนใจในการปั้นเครื่องปั้นดินเผา โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกต หรือการเลียนแบบประกอบไปด้วย 4 กระบวนการ คือ กระบวนการใส่ใจ กระบวนการเก็บจำ กระบวนการกระทำ และกระบวนการจูงใจ นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเยาวชนและนักเรียนพบว่า การจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ ได้ใช้วิธีการสอนแบบสาธิตเป็นแบบอย่าง สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเขาแก้ว ได้แก่ ปัญหาทางด้านผู้สืบทอด ปัญหาด้านสถานที่ในการเรียนการสอน

วรารัตน์ วัฒนชโนบล และคณะ. (2558 : 51-52) ศึกษาการจัดการความรู้ด้านการทอผ้าพื้นบ้านของกลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบริบทชุมชนบ้านสุขเกษม ตำบลบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการทอผ้าพื้นบ้านตำบลบางเลน จังหวัดนครปฐม ของกลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษมโดยกระบวนการจัดการความรู้ เพื่อรวบรวมและจัดทำหนังสือรูปแบบกระบวนการทอผ้าพื้นบ้านตำบลบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมของกลุ่มอาชีพบ้านสุขเกษม ผลการศึกษาพบว่า ที่มาของภูมิ

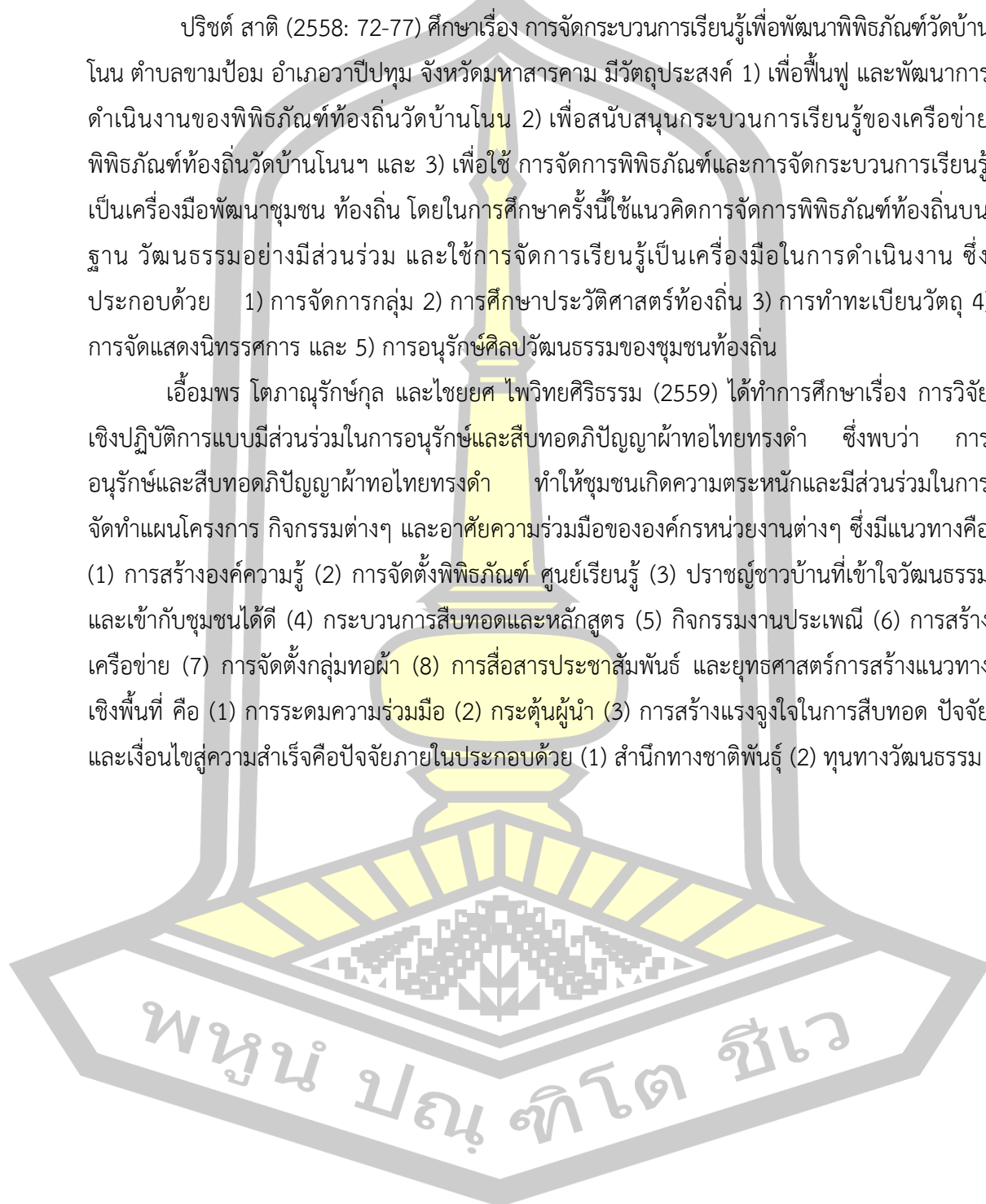
ปัญญามาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับพื้นฐานการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับวิถีธรรมชาติ และความรู้ใหม่ที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาโดยหน่วยงานภาครัฐจากภายนอก โดยเน้นรูปแบบดั้งเดิมให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น

สุวิทย์ วงษ์บุญมาก (2558 : 92-96) ศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย รวมทั้งกระบวนการจัดการ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ผลการศึกษา พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย เกิดจากการนำหินอ่อนพรานกระต่าย ซึ่งเป็นเหมืองหินอ่อนแห่งเดียวในประเทศไทยที่มีสีชมพูสวยงาม และเป็นที่ต้องการของตลาด มาทำเป็นผลิตภัณฑ์หินอ่อนพรานกระต่ายได้ 3 ประเภท คือ 1) ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมไทย และจีน 2) เครื่องตกแต่งอาคารบ้านเรือนและของใช้เบ็ดเตล็ด 3) งานแกะสลักของไหว้ ซึ่งองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตการผลิตสินค้าของคนในท้องถิ่น จึงมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ส่วนกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย มี 7 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดความรู้ ตามหลักคิดของชาวบ้าน เน้นคดีด้านวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่น ที่ชาวบ้านมุ่งอธิบายตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ ด้วยวิธีการเรียนรู้จาก การปฏิบัติจริง การแสวงหาความรู้จากนายจ้าง และการทำตามแบบความต้องการของลูกค้า 3) การจัดความรู้ให้ เป็นระบบ มีการวาดแบบภาพหัตถกรรมหินอ่อนไว้ในสมุดบันทึก ภาพถ่ายและ วิดีทัศน์ 4) การประมวลและ กลั่นกรองความรู้ เป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) มีการประมวลความรู้ในการเขียน รูปแบบผลิตภัณฑ์หินอ่อนและภาษาที่เข้าใจง่าย 5) การเข้าถึงความรู้ การจัดทำสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ วิดีทัศน์ การจัดทำเอกสารเผยแพร่องค์ความรู้ การสาธิต การเขียนแบบ และการสืบทอดด้วยวาจา 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ มีการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ การเข้าร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ที่ทีมวิจัยจัดขึ้น องค์กรความรู้บนเว็บไซต์ผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ นายจ้างถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ลูกจ้าง ส่วนครอบครัว มีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากพ่อแม่สู่ลูกและเครือญาติ 7) การเรียนรู้ การนำความรู้มาใช้ประโยชน์เกิดระบบการเรียนรู้สร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ใหม่ นำไปสู่การปรับตัวและพัฒนาหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย ดังนั้น องค์กรความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่ายเป็นความรู้ที่ชัดเจน นำมาสู่การเผยแพร่ ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเผยแพร่และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างกว้างขวางและมีการนำองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหิน

อ่อนพรานกระต่ายไปถ่ายทอดแก่เด็กและเยาวชนผ่านเอกสารเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่ายสู่สถานศึกษาที่อยู่ในท้องถิ่น

ปริชต์ สาทิ (2558: 72-77) ศึกษาเรื่อง การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑวัดบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อฟื้นฟู และพัฒนาการดำเนินงานของพิพิธภัณฑท้องถิ่นวัดบ้านโนน 2) เพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท้องถิ่นวัดบ้านโนนฯ และ 3) เพื่อใช้ การจัดการพิพิธภัณฑและการจัดการกระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น โดยในการศึกษาครั้งนี้ใช้แนวคิดการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่นบนฐาน วัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม และใช้การจัดการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วย 1) การจัดการกลุ่ม 2) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 3) การทำทะเบียนวัตถุ 4) การจัดแสดงนิทรรศการ และ 5) การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

เอี่ยมพร โดภาณรักษ์กุล และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม (2559) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ ซึ่งพบว่า การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนโครงการ กิจกรรมต่างๆ และอาศัยความร่วมมือขององค์กรหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีแนวทางคือ (1) การสร้างองค์ความรู้ (2) การจัดตั้งพิพิธภัณฑ ศูนย์เรียนรู้ (3) ประชาชนชาวบ้านที่เข้าใจวัฒนธรรมและเข้ากับชุมชนได้ดี (4) กระบวนการสืบทอดและหลักสูตร (5) กิจกรรมงานประเพณี (6) การสร้างเครือข่าย (7) การจัดตั้งกลุ่มทอผ้า (8) การสื่อสารประชาสัมพันธ์ และยุทธศาสตร์การสร้างแนวทางเชิงพื้นที่ คือ (1) การระดมความร่วมมือ (2) กระตุ้นผู้นำ (3) การสร้างแรงจูงใจในการสืบทอด ปัจจัยและเงื่อนไขสู่ความสำเร็จคือปัจจัยภายในประกอบด้วย (1) สำนักทางชาติพันธุ์ (2) ทุนทางวัฒนธรรม

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบและกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทการทอดผ้าฝ้ายของกลุ่มทอดผ้าฝ้ายบ้านโนน

รูปแบบและกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทการทอดผ้าฝ้ายของกลุ่มทอดผ้าฝ้ายบ้านโนน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยผู้วิจัยชุมชนและแกนนำชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ตลอดจนกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่การระดมความคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์ควบคู่ไปกับการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยเป็นการยึดประชาชน หรือชุมชนเป็นศูนย์กลาง (People-Centered Development) และแก้ไขปัญหาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ (Problem-Learning) และกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เป็นการวิจัยแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) โดยการวิจัยดังกล่าวถือเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในเรื่องของการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ ที่กระจายอยู่ในตัวบุคคล หรือเอกสาร มาพัฒนาวิจัยให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ และพัฒนาตนเอง หน่วยงาน ชุมชน องค์กรให้เป็นผู้

การวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา กลุ่มทอดผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ในการสร้างกรอบแนวคิดการจัดการความรู้ที่เรียกว่า หน้าที่หลักของการจัดการความรู้ (Pillar Knowledge Management) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการจัดการความรู้อย่างเข้าใจ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้าด้วยกัน เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งแนวคิดการจัดการความรู้ นั้น จะทำให้ผู้วิจัย และกลุ่มเป้าหมายได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบของเวทีการระดมความคิดเห็น ซึ่งจะทำให้กลุ่มเป้าหมายที่เราได้ไปศึกษาได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน สะท้อนมุมมองแนวคิดวิธีการ ในการที่จะกลั่นกรองความรู้ในเรื่องการทอดผ้า พร้อมทั้งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการและวิธีการที่จะได้มาซึ่งการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอดผ้าฝ้าย ให้เหมาะสมกับการที่จะเข้าถึงข้อมูลของคนที่สนใจโดยเป็นไปตามบริบทชุมชน ซึ่งกระบวนการวิจัยการจัดการความรู้ นั้น จัดเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างผู้วิจัยและชุมชน ในแง่ที่ว่า ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์ ซึ่งกระบวนการจัดการความรู้แบบโมเดลปลาทูกจะนำไปสู่การทำงาน ที่กลุ่มเป้าหมายได้มีความรู้ความเข้าใจก่อนการลงมือปฏิบัติ ออกแบบกระบวนการจัดการความรู้ ทำ

ให้รับรู้ถึงปัญหาพร้อมทั้งจะได้ร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไข และมีจุดร่วมในการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้ในการศึกษาครั้งนี้มีหัวข้อในการศึกษา คือ

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การนำเสนอข้อมูล

3.1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้แบ่งกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1 เจ้าหน้าที่ของรัฐ ประกอบด้วย

1.1.1 ข้าราชการครูโรงเรียนบ้านโนน/พนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม/สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวาปีปทุม/เจ้าหน้าที่ รพ.สต.บ้านโนน จำนวน 5 คน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่กล่าวมาเป็นการเลือกแบบเจาะจง เพราะกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานทั้งด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริมและพัฒนา ในพื้นที่

1.2 คณะผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม จำนวน 3 คน

1.3 ปราชญ์ชุมชนและสมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน รวมทั้งสิ้น 9 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง ผู้ศึกษาเห็นว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน คือ กลุ่มที่มีองค์ความรู้ฝังลึกอยู่ในตัวพร้อมที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ออกมาเพื่อจัดเก็บองค์ความรู้ด้านการทอผ้าฝ้ายให้เป็นระบบ และในปัจจุบันกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ยังมีทักษะและมีการทอผ้าเป็นอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับกลุ่มฯและชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย โดยสมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนมีดังนี้

- 1.นางทองแดง ปัตตังทานัง อายุ 63 ปี อยู่บ้านเลขที่ 185 หมู่ที่ 12
- 2.นางสมพร ปะสีระเก อายุ 64 ปี อยู่บ้านเลขที่ 186 หมู่ที่ 12
- 3.นางปน ปะสีระเก อายุ 66 ปี อยู่บ้านเลขที่ 147 หมู่ที่ 3
- 4.นางประยงค์ ปะสีระเก อายุ 67 อยู่บ้านเลขที่ 139 หมู่ที่ 15
- 5.นางบัวไข นาคสิทธิ์ อายุ 64 อยู่บ้านเลขที่ 115 หมู่ที่ 14
- 6.นางสาวสาคร คุณสาคร อายุ 62 อยู่บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 17
- 7.นางสมยงค์ ทาพิลา อายุ 57 อยู่บ้านเลขที่ 69 หมู่ที่ 4
- 8.นายวีระชัย นามปักไต้ อายุ 58 อยู่บ้านเลขที่ 108 หมู่ที่ 4
- 9.นางเนืองนิตย์ โยวะราช อายุ 50 อยู่บ้านเลขที่ 59 หมู่ที่ 4

1.4 ผู้นำท้องถิ่นในพื้นที่บ้านโนน จำนวน 3 คน

1.4.1 ผู้นำท้องถิ่น (ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. อสม. ผู้นำกลุ่มอาชีพ เป็นต้น) จำนวน 3 คน โดยการเลือกแบบไม่เฉพาะเจาะจง ผู้ศึกษาได้เลือกประชาชนซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลในพื้นที่บ้านโนน ล้วนเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมในการที่จะสะท้อนกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าฝ้าย ในการที่ผู้ศึกษาได้การเลือกกลุ่มประชาชนในพื้นที่โดยไม่เฉพาะเจาะจง เพราะจะทำให้ผู้ศึกษาได้ข้อมูลอย่างรอบด้าน ได้มุมมอง แนวคิดอย่างครอบคลุมในทุกมิติ ดังตารางดังนี้

ตาราง 1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ บ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ

เจ้าหน้าที่รัฐ	สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน	ผู้นำท้องถิ่น
นักวิชาการพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ	ปราชญ์ชุมชน	ผู้บริหารอบต.ขามป้อม
พนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม	สมาชิกกลุ่มทอผ้า	ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วย
ข้าราชการครูโรงเรียนบ้านโนน	ชาวบ้าน	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม
เจ้าหน้าที่ รพ.สต.บ้านโนน		

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้เครื่องมือในการศึกษาคือ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก การใช้เวทีการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว การสังเกตการณ์ เป็นต้น ซึ่งผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1. ข้อมูลส่วนบุคคล (ชื่อ ที่อยู่ อาชีพ เป็นต้น)

- ประวัติความเป็นมาของชุมชน (ควบคู่กับการศึกษาเอกสารประกอบ)
- ที่มาของภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้าย
- ความเกี่ยวข้องระหว่างผ้ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชน
- แนวทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายจากรุ่นสู่รุ่น
- ปัญหาในการการทอต่อองค์ความรู้ด้านการทอผ้าฝ้ายให้แก่ผู้สนใจในชุมชน

- แนวทางการพัฒนาหรือปัจจัยหนุนเสริมจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง(ภาครัฐ)

2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการสนทนากับกลุ่มเป้าหมายในเรื่องการจัดเก็บการถ่ายทอดและการสร้างความเข้มแข็ง ซึ่งมีประเด็นการสนทนา ประกอบด้วย

- ข้อมูลส่วนบุคคล
- กรรมวิธีในการทอผ้าการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น เทคนิควิธีการในการทอ
- ลวดลายในการทอ และการเก็บซิด
- รูปแบบและกระบวนการในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทอผ้าฝ้าย
- รูปแบบในการจัดเก็บองค์ความรู้ที่เหมาะสมร่วมกับชุมชน
- แนวทางและกระบวนการในการทำงานพร้อมทั้งการนำองค์ความรู้ในเรื่องการทอผ้าฝ้ายออกมาใช้และเผยแพร่ต่อสาธารณชน

- การแสวงหาตลาดแสวงหาเครือข่ายในการทำงาน ความนิยมของตลาด
- การให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม โรงเรียนบ้านโนน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านโนน พัฒนาชุมชนอำเภอวาปีปทุม

- ความสัมพันธ์และปัจจัยเกื้อหนุนของกลุ่มทอผ้าฝ้ายกับกลุ่มอื่นๆในชุมชน ประกอบด้วย กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มเกษตรปลอดสารพิษ เป็นต้น

3. การสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมในการทำงานของชุมชนตามโอกาสต่างๆพร้อมทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกับกลุ่มและชุมชน

2.4 เครื่องมืออื่นๆ เช่น กล้องบันทึกภาพ เครื่องอัดเสียง อัดวิดีโอ เป็นต้น

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาพร้อมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลจากทั้งเอกสารทั้งจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลร่วมกับชุมชน โดยใช้เวทีการระดมความคิดเห็น การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว การสังเกตการณ์ในลงพื้นที่ ซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษาได้ความรู้อย่างลึกซึ้ง ได้แนวคิด มุมมอง ของคนในชุมชนต่อการทอผ้าฝ้าย อย่างรอบด้านและครอบคลุม

1. การศึกษาจากข้อมูลที่เป็นเอกสาร ประกอบด้วย แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าฝ้าย เทคนิควิธีการในการทอผ้า การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยศึกษาจากเอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ วารสาร หนังสือ เป็นต้น

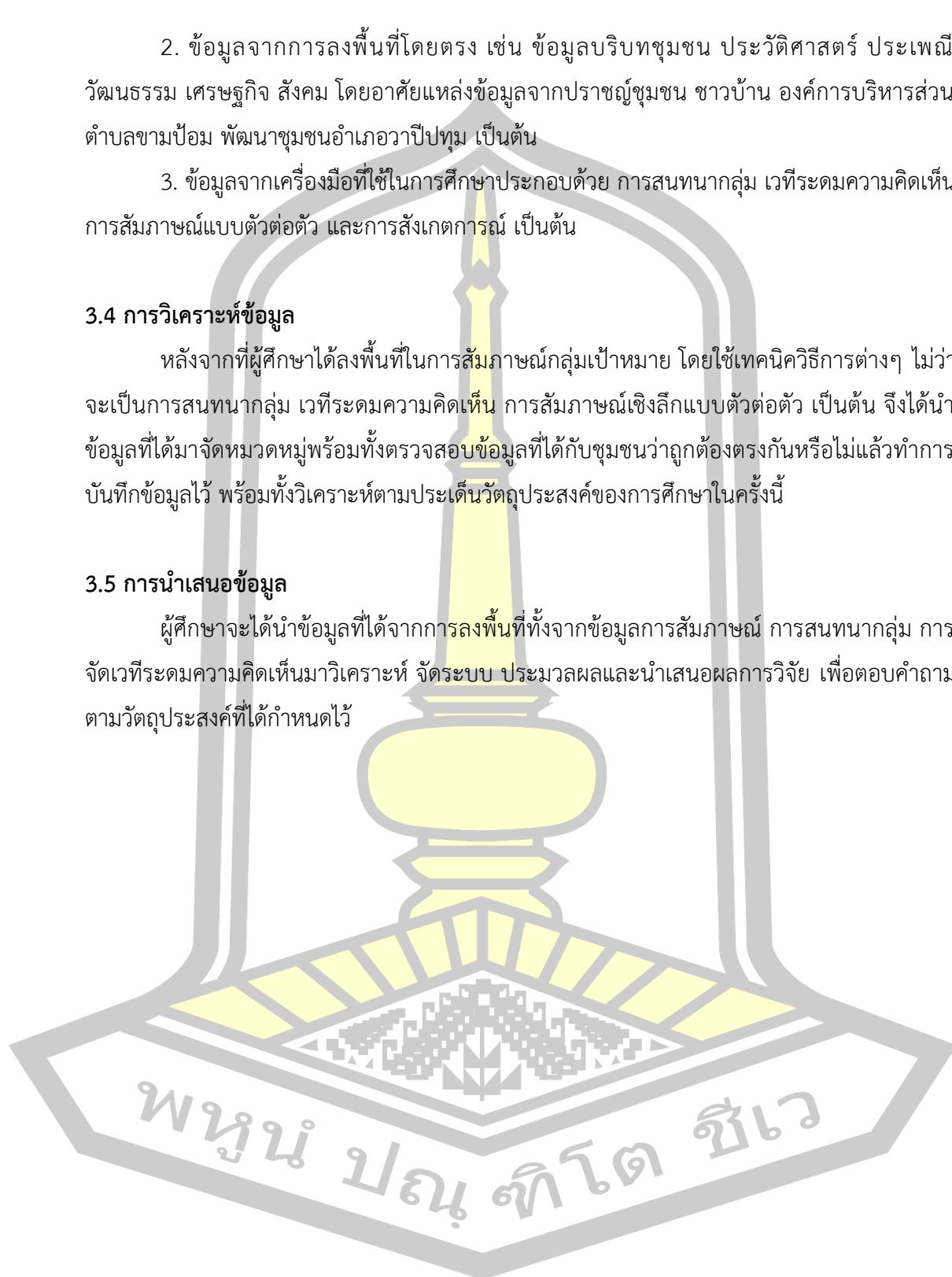
2. ข้อมูลจากการลงพื้นที่โดยตรง เช่น ข้อมูลบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากปราชญ์ชุมชน ชาวบ้าน องค์กรบริหารส่วนตำบลขามป้อม พัฒนาชุมชนอำเภอวาปีปทุม เป็นต้น
3. ข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย การสนทนากลุ่ม เวทีระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว และการสังเกตการณ์ เป็นต้น

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยใช้เทคนิควิธีการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การสนทนากลุ่ม เวทีระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบตัวต่อตัว เป็นต้น จึงได้นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่พร้อมทั้งตรวจสอบข้อมูลที่ได้กับชุมชนว่าถูกต้องตรงกันหรือไม่แล้วทำการบันทึกข้อมูลไว้ พร้อมทั้งวิเคราะห์ตามประเด็นวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้

3.5 การนำเสนอข้อมูล

ผู้ศึกษาจะได้นำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ทั้งจากข้อมูลการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีระดมความคิดเห็นมาวิเคราะห์ จัดระบบ ประมวลผลและนำเสนอผลการวิจัย เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

บทที่ 4

ผลการวิจัย

4.1 การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทการทอผ้าฝ้าย ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมาย เพื่อ 1) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม 2) เพื่อรวบรวมและจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนและได้เสนอผลการวิจัยตามลำดับการนำเสนอ

สำหรับบทนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอถึงการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้าด้วยกันเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้น จะทำให้ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบของเวทีการระดมความคิดเห็น ซึ่งจะทำให้กลุ่มเป้าหมายที่เราได้ไปศึกษาได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน สะท้อนมุมมอง แนวคิด วิธีการ ในการที่จะกลั่นกรองความรู้ในเรื่องการทอผ้า พร้อมทั้งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการและวิธีการที่จะได้มาซึ่งการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าฝ้าย ให้เหมาะสมกับการที่จะเข้าถึงข้อมูลของคนที่น่าสนใจโดยเป็นไปตามบริบทชุมชน ซึ่งกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) นั้นจัดเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในแง่ที่ว่า ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์ ซึ่งกระบวนการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การทำงานที่กลุ่มเป้าหมายได้ลงมือปฏิบัติ ออกแบบกระบวนการงานทำให้รับรู้ถึงปัญหาพร้อมทั้งจะได้ร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไข และมีจุดร่วมในการทำงานร่วมกัน

จากการศึกษาการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นกระบวนการของการสร้างและการใช้ความรู้เพื่อยกระดับผลการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งการจัดการความรู้จะช่วยให้องค์กรมีเครื่องมือที่จะทำให้องค์กรอยู่รอด เจริญเติบโตและมีความสามารถในการรักษาความได้เปรียบทางการแข่งขัน องค์กรสามารถพัฒนาทุนทางสังคมโดยการใช้ความรู้ที่มีอยู่จากความสัมพันธ์เพื่อการบรรลุความสำเร็จได้มากขึ้น เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งความรู้ที่นั้นอาจกระจัดกระจาย

อยู่ในตัวบุคคลหรืออยู่ในเอกสาร การนำความรู้นั้นมาพัฒนาให้เป็นระบบ ที่จะทำให้ทุกคนในองค์กร เข้าถึงความรู้ พัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ ที่จะส่งผลให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ นำมาซึ่ง ความสามารถทางการแข่งขัน การจัดการความรู้ เป็นกิจกรรมของการประยุกต์ใช้ความรู้จาก ประสบการณ์ที่หลากหลายเพื่อให้เกิดการตัดสินใจในการปรับปรุงการดำเนินงานในองค์กรให้เกิด ประสิทธิภาพ (Antoncic, 2000: 18-20) ทั้งนี้ การจัดการความรู้ (knowledge management) หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบในการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้หรือนวัตกรรม และการ จัดเก็บความรู้ที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร (เจษฎา นกน้อย และ คณะ, 2553)

วิกก์ (Wiig : 1993) ได้เสนอกรอบความคิดในการจัดการความรู้ที่เรียกว่าเสาหลักของการ จัดการความรู้ (Pillar of Knowledge management) โดยแต่ละเสาประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้องค์กรความรู้ครบถ้วน ประกอบด้วย การสร้าง (Create) การนำเสนอ (Manifest) การใช้ (Use) การถ่ายทอด (Transfer) ความรู้

พรอบสต์ (Probst) รอป (Raub) และฮาร์ด (Romhardt) (2000) ได้นำเสนอกรอบความคิด ในการจัดการความรู้ว่าการจัดการความรู้จะประสบความสำเร็จได้ จะต้องมีการดำเนินการดังนี้คือ การ กำหนดความรู้ที่ต้องการ (Knowledge identification) การจัดหาความรู้ที่ต้องการ (Knowledge acquisition) การสร้างพัฒนาความรู้ใหม่ (Knowledge development) การแบ่งปันและกระจาย ความรู้ (Knowledge sharing/distribution) การใช้ความรู้ (Knowledge utilization) และการ จัดเก็บความรู้ไปใช้ (Knowledge storing) โดยกำหนดความสัมพันธ์ของแต่ละกระบวนการใน รูปแบบร่างแห (Mesh) ฮิเดโอะ ยามาซากิ (Hideo Yamazaki) นักวิชาการชาวญี่ปุ่น ให้คำจำกัด ความของความรู้ในรูปแบบของปิรามิด อาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป อาทิ ปิรามิดความรู้ ระดับขั้นของความรู้หรือโครงสร้างของความรู้เป็นต้น โดยให้ความหมายของข้อมูล (data) ว่าเป็น ข้อเท็จจริง ข้อมูลดิบ หรือตัวเลขต่าง ๆ ที่ยังไม่ผ่านการแปลความ ส่วนสารสนเทศ (information) เป็นข้อมูลที่ ผ่านกระบวนการสังเคราะห์วิเคราะห์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการและ ตัดสินใจ มีบริบทซึ่งเกิดจากความเชื่อสามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้ใช้สารสนเทศนั้นมักอยู่ในรูป ข้อมูล ที่วัดได้หรือจับต้องได้อย่างไรก็ตาม สารสนเทศอาจมีข้อจำกัดในเรื่องช่วงเวลาที่ใช้และขอบเขต ของ งานที่จะนำมาใช้ขณะที่ความรู้ (knowledge) คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจ และนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจใน สถานการณ์ต่าง ๆ ได้โดยไม่จำกัดช่วงเวลา หรือกล่าวได้ว่าเป็นสารสนเทศที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการ นำไปใช้งานและปัญญา (wisdom) คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ (บุญดีบุญญาภิกิจ, นงลักษณ์ประสพสุขโชคชัย, ดิสพงษ์พรชนกนาถ และปรียาวรรณ กรรณวัฒน์, 2549)

4.1.1 ผลการศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ซึ่งบ้านโนนเป็นชุมชนที่มีกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายพื้นบ้านแบบครบวงจรมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นทุกครอบครัวจึงมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ในอดีตถือว่าการทอผ้าเป็นงานของผู้หญิง เมื่อแต่งงานผู้หญิงต้องทอผ้าสำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ภายในครอบครัว แม่เป็นผู้ถ่ายทอดวิธีการทอผ้าแก่คนในครอบครัว ได้แก่ ลูกสาวหรือหลานสาว มีการถ่ายทอดวิธีการทอผ้าสืบทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น เป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา แม่จะทอผ้าเวลาว่างในวิถีชีวิตประจำวัน ลูกสาวสังเกตเห็นแม่ทอผ้าทุกวันทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ จนเกิดความเคยชิน ซึมซับและจดจำเรียนรู้การทอผ้าไปโดยไม่รู้ตัวการถ่ายทอดการทอผ้าในอดีตจะเป็นวิธีตามธรรมชาติแบบค่อยเป็นค่อยไป จากการที่ลูกสาวสังเกตเห็นแม่ทอผ้าทุกวันในวิถีชีวิต เวลาแม่จะบอกสอนวิธีการทอผ้าก็จะอธิบายทุกขั้นตอนพร้อมกันทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วจึงให้ลูกสาวลงมือฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนสามารถทอผ้าได้ ลักษณะการสอนจะเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงในการทอผ้า การเรียนรู้และฝึกทอผ้ายังทำให้เกิดซึมซับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการทอผ้าไปโดยไม่รู้ตัว เนื่องจากในระหว่างสอนการทอผ้า แม่ก็จะบอกสอนความรู้ ความเชื่อ ความสำคัญ และคุณค่าของการทอผ้าสำหรับลูกผู้หญิงให้ลูกสาวเข้าใจปัจจุบันวิธีการถ่ายทอดการทอผ้าของชุมชนบ้านโนนยังคงเหมือนในอดีต แต่ผู้รับการถ่ายทอดจะไม่มีเฉพาะบุคคลในครอบครัว หรือในครัวเรือนเท่านั้น แต่จะมีการถ่ายทอดให้แก่คนอื่นๆ ที่สนใจ การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและสรุปรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านโนนมีวิธีการและภูมิปัญญาการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้า 2 วิธี ดังนี้

- 1) วิธีการสาธิตการทอผ้าฝ้าย โดยผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอดจะมีวิธีการสาธิต หรือการลงมือทอผ้าให้ดูก่อน เพื่อให้ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดสังเกตจนเกิดความเข้าใจและจดจำขั้นตอนต่างๆ ของการทอผ้าในระหว่างการสาธิตก็จะอธิบายถึงขั้นตอน และเทคนิควิธีการทอผ้าไปพร้อมการทำให้ดู จากนั้นจึงให้ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดลงมือฝึกปฏิบัติการทอผ้าด้วยตนเองทุกขั้นตอน วิธีนี้ผู้เรียนต้องจดจำขั้นตอน และการบวนการทอผ้า แต่ระหว่างการฝึกทอผ้าผู้สอนก็คอยบอกและแนะนำอย่าง
- 2) วิธีปฏิบัติจริง ผู้เรียนจะต้องลงมือปฏิบัติการทอผ้า และผู้สอนจะคอยบอกและแนะนำแก้ไขเมื่อผู้เรียนเกิดปัญหาในระหว่างฝึกปฏิบัติ การให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงถือว่าเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการถ่ายทอดความรู้การทอผ้า แต่ก่อนจะลงมือปฏิบัติจริงผู้เรียนจะผ่านการสังเกตกระบวนการทอผ้าทุกขั้นตอนมาแล้ว ในทางปฏิบัติเพื่อถ่ายทอดวิธีการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน พบว่า จะมีการผสมผสานกันทั้งสองวิธี เทคนิคสำคัญของวิธีการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าในชุมชนบ้านโนนที่ได้ผลดีที่สุดส่วนใหญ่จะสอนแบบตัวต่อตัวหรือสอนเป็นรายคน ซึ่งเป็นวิธีสอนแบบดั้งเดิม

4.1.2 ผลการศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ประเด็นสำคัญของการศึกษาการจัดการความรู้ คือ การเปลี่ยนความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ให้กลายเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ที่สามารถเรียนรู้ ถ่ายทอด สืบทอด และปรับปรุงประยุกต์ให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้ จากการศึกษาพบว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนมีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้าย ได้แก่ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ ผลการศึกษามีดังนี้

1. การกำหนดความรู้ พบว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทุกขั้นตอนเป็นอย่างดีโดยมีการพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อสำรวจและทบทวนความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายครบวงจร ซึ่งเป็นวิถีชีวิตปกติของชุมชน องค์ความรู้สำคัญของกระบวนการผลิตผ้าฝ้าย ได้แก่

1.1 ความรู้เกี่ยวกับอุปกรณ์ในการเตรียมเส้นด้าย ส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะมีการปรับเปลี่ยนและใช้วัสดุที่หาได้สะดวกในปัจจุบัน โดยปรับปรุงให้เหมาะสมและสะดวกในการใช้เตรียมเส้นด้าย เพื่อให้เตรียมเส้นด้ายในแต่ละขั้นตอนได้คุณภาพตามที่ต้องการอุปกรณ์ที่สำคัญในการเตรียมเส้นด้าย ได้แก่ อุปกรณ์ในการสาวฝ้าย ประกอบด้วย เครื่องสาวฝ้ายหรือพวงสาว หม้อดินหรือหม้ออลูมิเนียมเตาไฟ ไม้คืบหรือไม้คืบสำหรับเกลี่ยรังฝ้ายและเส้นใยฝ้าย กระจังสำหรับใส่รังฝ้าย เหล่งสำหรับพันเก็บเส้นด้ายออกจากภาชนะ เพื่อทำให้เป็นปอยหรือโจฝ้าย กงสำหรับใช้ใส่โจฝ้าย ทำเส้นด้ายให้เป็นระเบียบ โหงค์นฝ้ายโหงมัดหมี่ ไนหรือหลา หลักเพื่อใช้คั่นเส้นด้ายสำหรับทำเป็นเส้นเส้นยืน ดังรูปภาพ

8

รูป 8 อุปกรณ์การทอผ้า

1.2 ความรู้เกี่ยวกับอุปกรณ์สำหรับการทอผ้า อุปกรณ์สำหรับการทอผ้า เรียกว่า กี่ เป็นเครื่องมือทอผ้าที่มีขนาดใหญ่ มีส่วนประกอบหลายส่วนสำหรับใช้ในการทอเป็นผืนผ้า ส่วนประกอบที่สำคัญของกี่ทอผ้า ได้แก่ ฟืม ตะกอหรือเซาทุก ไม้ม้วนผ้า หลักม้วนผ้า ไม้นั่ง คานเหยียบ ไม้แกนม้วน คานแขวน กระจสวย หลอดด้ายพุ่ง ผึงหรือสะดึง ชาวบ้านจะตั้งกี่ทอผ้าไว้ใต้ถุนบ้าน โครงกี่ทอผ้าประกอบด้วยเสา 4 เสา มีรางทุกหรือรางกี่ 4 ด้าน ทั้งด้านบนและด้านล่าง เสาแต่ละด้านมีไม้ยึดติดกัน เป็นลักษณะกี่ทอผ้าแบบดั้งเดิมที่นิยมใช้กันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังรูป

รูป 9 ทอผ้า

1.3 ความรู้เกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติ วัตถุดิบส่วนใหญ่จะเป็นต้นพืช แมลง (ครั่ง)หรือแร่ธาตุต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้ง่าย เช่น แก่นขนุน ใบสบู่เลือด ดอกดาวเรือง คำแสด มะเกลือ ครั่ง เปลือกฝาง เป็นต้น สำหรับขั้นตอนและเทคนิคการย้อมสีธรรมชาติปัจจุบันกลุ่มทอผ้าฯ ได้รับการอบรมความรู้จากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้จัดขึ้นและเชิญเข้ารับการอบรมรวมทั้งการจัดอบรมที่กลุ่มทอผ้าทำให้เกิดความรู้ใหม่ๆและเทคนิคต่างๆ ในการย้อมสีธรรมชาติ จากการอบรมจะมีเอกสารประกอบและมีการจดบันทึกสัดส่วนของวัตถุดิบและขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างชัดเจน ดังรูป

รูป 10 ผ้าย้อมสีธรรมชาติ

1.4 ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบลวดลายและการมัดหมี่ ลวดลายผ้าฝ้ายมัดหมี่ของบ้านโนนส่วนใหญ่นิยมมัดหมี่ลวดลายดั้งเดิมหรือลายโบราณของชุมชน เช่น ลายฉัตร ลายรูปสัตว์ต่างๆ ลายดอกแก้ว ลายสร้อยดอกหมาก เป็นต้น และปัจจุบันมีลายมัดหมี่อัตลักษณ์ของชุมชน ที่เกิดจากความร่วมของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในการออกแบบลายคือ “ลายปลาผา” นอกจากนี้ยังมีลายมัดหมี่ที่กลุ่มได้ประยุกต์มาจากลายมัดหมี่ของชุมชนอื่นๆด้วย ดังรูป 11

รูป 11 การมัดหมี่ลายปลาฉา

1.5 ความรู้เกี่ยวกับการมัดหมี่และการย้อมหมี่ คือการทำให้เส้นฝ้ายมีลวดลายต่างๆตามที่ต้องการ ซึ่งเกิดจากการมัดลายหมี่และการย้อมสี ดังนั้นจึงต้องนำฝ้ายที่มัดหมี่แล้วไปย้อมสีที่ต้องการ เรียกว่าการย้อมหมี่ เริ่มจากการนำปอຍหมี่ที่มีการมัดหมี่ตามลวดลายที่ต้องการเรียบร้อยแล้ว นำไปย้อมในน้ำย้อมสีที่เตรียมไว้ ซึ่งมีทั้งการย้อมด้วยสีจากธรรมชาติและการย้อมโดยสีเคมีหรือสีสังเคราะห์ ในอดีตการย้อมการย้อมหมี่จะใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติมาใช้เป็นสีย้อมผ้า เช่น ครั่ง เขคราม เปลือกมังคุด ใบสบู่เลือด ใบแก้ว ต้นกล้วย มะเกลือ เปลือกฝาง สีย้อมจากธรรมชาติที่ได้จากต้นไม้ จะใช้ได้ทุกส่วนทั้งใบ เปลือก ราก แก่น ดอก ผลและเมล็ด ดังรูป 12

รูป 12 ผ้ามัดหมี่ลวดลายต่างๆ

1.6 ความรู้เกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติ เป็นความรู้ที่ช่างทอผ้าแต่ละคนนำความรู้ที่ฝังลึก และได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ ทักษะ และความเชี่ยวชาญ ที่ช่างทอผ้านำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ความรู้ที่เกิดจากการจากการเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา รวมทั้งความรู้จากเอกสารและสื่อต่างๆ

1.7 ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า เทคนิคในการทอผ้าให้ละเอียด ประณีต และสวยงาม จะขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยที่สัมพันธ์ เริ่มตั้งแต่คุณภาพเส้นฝ้ายที่ได้จากขั้นตอนการเตรียมเส้นฝ้าย ไปจนถึงขั้นตอนการทอผ้าที่ต้องอาศัยทักษะของช่างทอผ้าแต่ละคน ถึงแม้กระบวนการและขั้นตอนการทอผ้า จะเหมือนกันแต่ฝีมือของช่างทอผ้าแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน เช่น การออกแรงกระทบฟืมให้เส้นพุ่งทอ ชัดกับเส้นยืน

4.1.3 การแสวงหาความรู้สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน มีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม จากความรู้ที่ได้กำหนดไว้ว่ากระบวนการทอผ้าครบวงจรของชุมชนต้องมีความรู้เกี่ยวกับอะไรบ้าง เช่น ความรู้และเทคนิคต่างๆ ในกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติมให้ทันสมัย เหมาะสมและ สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค เนื่องจากการผลิตผ้าฝ้ายมัดหมี่ของชุมชนในปัจจุบันส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อการจำหน่ายเป็นรายได้เสริม สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนจึงมีการแสวงหา ความรู้เพิ่มเติมจากหลากหลายช่องทางเพื่อนำความรู้มาพัฒนากระบวนการผลิตและพัฒนาปรับปรุง ผลิตภัณฑ์ แสวงหาความรู้มีทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม

4.1.4 การแลกเปลี่ยนความรู้ สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านโนน มีวิถีชีวิตแบบสังคมชนบท โดยทั่วไป จึงมีการไปมาหาสู่และพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่ เป็นทางการเกี่ยวกับการทอผ้าของสมาชิกกลุ่มทอผ้า นอกจากนี้ยังพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่าง กลุ่มโดยการศึกษาดูงานในแหล่ง ความรู้ต่างๆ เช่น กลุ่มทอผ้าที่ประสบความสำเร็จ หรือการออกฐาน จัดนิทรรศการ เป็นต้น เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ประธานกลุ่ม ทอผ้าจะนำความรู้และเทคนิคใหม่ๆเกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าฝ้าย ที่ได้รับการอบรม ประชุม สัมมนา มาถ่ายทอดแก่สมาชิกอยู่เป็นประจำโดยการจัดประชุมกลุ่มทอผ้าซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยน ความรู้อย่างไม่เป็นทางการ รวมทั้งการเข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่มทอผ้าที่ส่วน ราชการจัดขึ้น

4.1.5 การจัดเก็บความรู้ เน้นการจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคล โดยใช้วิธีการจดจำ ความรู้ เกี่ยวกับการทอผ้าจะมีอยู่ในตัวของช่างทอผ้าทุกคน เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในการทอผ้า มาอย่างยาวนาน ส่วนใหญ่ไม่มีการเขียนหรือบันทึกเป็นเอกสาร ความรู้ที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์ อักษร ได้แก่ ลายมัดหมี่ แต่จะมีบางลายเท่านั้นที่เขียนหรือวาดลงบนกระดาษกราฟ เนื่องจากลาย มัดหมี่บางลายได้จากการผสมผสานลายผ้าและประยุกต์ขึ้นเป็นลายใหม่ เช่น ลายดอกกระเจียว การ บันทึกลายผ้าลงบนกระดาษกราฟยังไม่เป็นระบบและไม่ครบทุกลายผ้าที่มีการทอในชุมชน นอกจากนี้

ยังพบว่า มีการจัดเก็บความรู้ที่เป็นเอกสารเกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติ เป็นเอกสารที่ได้รับจากการอบรมจากหน่วยงานต่างๆ

4.1.6 การถ่ายทอดความรู้ เน้นการถ่ายทอดความรู้โดยตรงจากผู้ถ่ายทอดสู่ผู้รับการถ่ายทอดในอดีตจะถ่ายทอดให้กับบุคคลในครอบครัว แต่ในปัจจุบันจะถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกกลุ่มทอผ้าหรือบุคคลทั่วไปที่สนใจ โดยจะมีการผสมผสานกันทั้งวิธีการสาธิตและการให้ลงมือปฏิบัติจริง เป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถทอผ้าได้ ผู้เรียนจะต้องสังเกตจนเกิดความเข้าใจและจดจำขั้นตอนต่างๆ ของการทอผ้า ผู้สอนจะอธิบายขั้นตอนและเทคนิควิธีการทอผ้าในระหว่างการสอนสาธิต จากนั้นจึงให้ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดฝึกปฏิบัติการทอผ้าทุกขั้นตอน วิธีการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าที่ได้ผลดีที่สุด ส่วนใหญ่จะสอนแบบตัวต่อตัวหรือสอนเป็นรายคน ซึ่งเป็นวิธีสอนแบบดั้งเดิม

4.1.7 การนำความรู้ไปใช้ สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ่ายบ้านโนน มีการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมความรู้ที่นำไปประยุกต์ใช้ มาจากการกำหนดความรู้และการแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ความรู้จากประสบการณ์ที่ช่างทอผ้าได้ลงมือปฏิบัติมาอย่างยาวนานจนเกิดทักษะ ความรู้ที่ได้รับจากแหล่งความรู้ต่างๆ เช่น ได้รับจากการอบรมโดยวิทยากรถ่ายทอดความรู้และเทคนิคใหม่ๆ ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งความรู้ที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าได้ประยุกต์จากความรู้เดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มทอผ้าฝ่ายบ้านโนนยังมีการนำความรู้ไปใช้โดยเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาดูงานและการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการทอผ้า ของกลุ่มทอผ้า นักเรียน นักศึกษา นักวิจัย และผู้สนใจทั่วไปได้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ เช่น การฝึกปฏิบัติการทอผ้า ศึกษาภาคสนามประกอบการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำรายงานกระบวนการทอผ้า เป็นต้น

4.2 ลักษณะลวดลายของผ้าไทย(ผ้าฝ้าย)

เป็นการสื่อความหมายให้ทราบถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลป วัฒนธรรม ศาสนาของแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน แต่จุดประสงค์หลักของหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทนี้เพื่อต้องการถ่ายทอดจินตนาการให้ผู้สวมใส่ได้รับรู้แหล่งที่มาของผ้าที่มีรูปแบบการถักทอแตกต่างกันดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.1 ผ้าทอลายขีด คำว่า "ขีด" เป็นภาษาพื้นบ้านของชาวอีสานแผลงมาจากคำว่าสะกิด หมายถึง การขีดทำให้เกิดการซ้อนกันของเส้นด้าย 2 กลุ่ม คือ เส้นด้ายพุ่งและเส้นด้ายยืน เกิดเป็นลวดลายที่มีความวิจิตรงดงามบนผืนผ้า ดังนั้นผ้าขีดจึงมีต้นกำเนิดมาจากจังหวัดในภาคอีสาน ได้แก่ อุตรธานี หนองคาย อุบลราชธานี ยโสธร มหาสารคาม สุรินทร์ บุรีรัมย์ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันบางจังหวัดทางภาคเหนือ หันมาผลิตผ้าชนิดนี้เป็นอาชีพหลัก ถือว่าเป็นหัตถกรรมในครอบครัวที่สร้าง

รายได้ให้กับชุมชน สำหรับกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน มีการสร้างลวดลายของผ้าชนิดที่นิยมทอแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มของลายสัตว์ เช่น ช้าง พญานาค รั้งผึ้ง ตะขาบ
2. กลุ่มของลายพันธุ์ไม้ เช่น ดอกแก้ว ดอกมะลิ ดอกพิกุล
3. กลุ่มของลายสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ธรรมาสัน ชันหมาก ดาวเทียม
4. กลุ่มของลายรูปทรงเรขาคณิต เช่น เส้นตรง วงกลม สามเหลี่ยม
5. กลุ่มของลายผสม หรือลายขัดแพรวา เช่น ซ่อชันหมาก นาคสี่เหลี่ยม เป็นต้น

4.2.2 ฝ้ายก ใช้วิธีการที่คล้ายคลึงกับผ้าทอลายชนิด กล่าวคือ ใช้ไม้ปลายแหลมยกเส้นด้ายขึ้นให้ลอยขึ้นสอดใส่เส้นด้ายพุ่งที่ทำจากไหมเข้าไปขัดกับเส้นยืน กลายเป็นผ้าพื้นสลับกับการพุ่งด้ายที่ทำจากดินเงินหรือดินทองให้เกิดเป็นลวดลายตามความต้องการ เส้นด้ายยืนที่ใช้ทอฝ้ายกส่วนใหญ่ทำจากไหม ไหมเทียม ฝ้าย และด้ายใยผสม เพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับผืนผ้า หัตถกรรมประเภทนี้มีมากในจังหวัดภาคเหนือ ผ้าจกหรือผ้าชันตีนจก คำว่า "จก" แผลงมาจาก "ฉก" หมายถึง การทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าด้วยเส้นด้ายพุ่งที่ทำจากไหมหรือฝ้าย ชนิดพิเศษมีสีสดใส ขัดกับเส้นด้ายยืนที่ถูกยกขึ้นด้วยไม้ปลายแหลม ขนแม่่น หรือนิ้วมือ ลวดเร็วประดุจงูมกรวดทางวัฒนธรรมนี้สื่อถึงอุปนิสัยอารมณ์ที่เอือกเย็นของผู้ทอ มีขั้นตอนซับซ้อนมาก เป็นการผสมระหว่างการปักกับการทอผ้าชนิดและฝ้ายก กล่าวคือ การทอชนิดหรือยกจะใช้เส้นด้ายพุ่งเป็นสีเดียวกันตลอดแนวตามความกว้างของผืนผ้า ส่วนผ้าจกลวดลายเกิดขึ้นจากการยกเส้นด้ายยืนขึ้นสอดใส่ด้ายพุ่งสีเดียวหรือหลายสีก็เข้าไปขัดกับเส้นยืนดังนั้นลวดลายที่เกิดจากเส้นด้ายพุ่งในแนวเดียวกันจึงมีสีต่างกัน

4.2.3 ฝ้ายลวงหรือฝ้ายลายน้ำไหล เป็นผ้าทอพื้นเมือง กลุ่มล้านนาในจังหวัดน่าน เชียงราย เชียงใหม่ โดยการสอดใส่เส้นด้ายพุ่งสีเดียวหรือหลายสีที่ทำจากฝ้ายและไหมขัดกับเส้นยืนประเภทฝ้ายหรือด้ายผสม P/C ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าเป็นผลพวงมาจากสีของเส้นด้ายพุ่งที่ต่อเชื่อมกันอย่างลงตัว ประดุจดังการเคลื่อนตัวของสายน้ำในลำธาร สื่อให้ทราบถึงวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี และอุปนิสัยของผู้ทอผ้า ลวดลายที่สำคัญได้แก่ ลายทางยาวคล้ายคลื่น บันได จรวด ชั้นของเจดีย์ เป็นต้น

4.2.4 ฝ้ายมัดหมี่ เป็นผ้าทอพื้นเมืองของภาคอีสานในจังหวัดสุรินทร์ ชัยภูมิ บุรีรัมย์ กาฬสินธุ์ ฯลฯ ภาคอื่นเช่นจังหวัด อุทัยธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี ลวดลายของฝ้ายมัดหมี่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นตามแนวของเส้นด้ายพุ่ง เนื่องจากกระบวนการย้อมสีจะใช้เชือกกล้วย พลาสติก มัดเส้นพุ่งที่ทำจากฝ้ายหรือไหมให้ได้ขนาดความยาวตามที่ต้องการ จุ่มลงไปนในสีย้อม สีจะวิ่งไปตามช่องว่างของเส้นด้ายที่ไม่ได้ถูกมัด เกิดเป็นลวดลายตามที่ต้องการโดยมีคุณลักษณะพิเศษคือ ความเข้มข้นของสีไม่กลมกลืนกันเป็นผลมาจากวิธีการมัด บางท้องถิ่นอาจนำเส้นยืนมามัดและย้อมด้วยวิธีดังกล่าว แล้วจึงนำไปทอให้เส้นพุ่งขัดกับเส้นยืนได้ลวดลายที่แปลกออกไปแตกต่างกับผ้าชนิดอื่น

4.2.5 ผ้าแพรวา เป็นผ้าพื้นเมืองที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ คำว่าแพรวาเป็นคำผสมระหว่าง "แพร" ซึ่งหมายถึง การทอผ้าให้เป็นผืนด้วยฝ้ายหรือไหมและ "วา" หมายถึง ความยาวของผืนผ้าที่ทอได้ ด้วยวิธีขีดหรือขีดผสมจนได้ลวดลายตามแนวของเส้นด้ายพุ่งที่ใช้สีต่างกัน ดังนั้นลายที่เกิดขึ้นในแต่ละแถวจึงมีสีต่างกันด้วยในอดีตผ้าชนิดนี้ถูกจัดให้เป็นผ้าชั้นสูงสำหรับโภกศิระษะและเสื่อเท่านั้น ไม่นิยมตัดเป็นกระโปรงหรือผ้าถุงผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่จึงอยู่ในรูปของผ้าห่มเฉียงไหล่ ผ้าคลุมศิระษะ ผ้าสไบ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันนิยมนำมาตัดเย็บเป็นกระโปรงชุดสำหรับการสวมใส่

4.2.6 ผ้าม่อฮ่อม เป็นผ้าพื้นเมืองที่สำคัญของจังหวัดแพร่ โดยใช้เส้นด้ายพุ่งและยืนที่ได้จากฝ้ายทอให้เกิดลวดลายขัดธรรมชาติด้วยสีครามที่ได้จากต้นฮ่อมหรือต้นคราม จะได้ผ้ามีสีเดียวกันตลอดทั้งผืน ปัจจุบันนำมาตัดเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

4.2.7 ผ้าบาติก หรือผ้าปาเต๊ะ เป็นผ้าพื้นเมืองที่สำคัญของภาคใต้ในจังหวัดสงขลา ยะลา ปัตตานีและนราธิวาส มีความแตกต่างกับผ้าไทยชนิดอื่นอย่างชัดเจน เนื่องจากลวดลายเกิดขึ้นจากการใช้สีเขียนหรือย้อมให้ซึมผ่านทะลุด้านหน้าหลังของผืนผ้าที่ทำจากฝ้าย ไหม และไหมเทียม แทนการถักทอ ผลิตภัณฑ์ที่ได้

4.2.8 ผ้าเกาะยอ เป็นผ้าทอยกดอกที่มีชื่อเสียงของภาคใต้ในเขตเกาะยอ จังหวัดสงขลา วัสดุที่ใช้ในการทอผ้าเป็นฝ้ายและเส้นใยสังเคราะห์ นิยมทอผ้าชิ้น ผ้าตัดเสื้อ ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า ลวดลายที่นิยมทอ

4.3 ลักษณะเนื้อผ้า(ผ้าฝ้าย)

ลักษณะของเนื้อผ้า โดยทั่วไปเนื้อผ้ามีหลายแบบ ที่คนส่วนใหญ่นิยมใช้มี 3 ชนิด ดังตาราง 2

ตาราง 2 แสดงลักษณะของเส้นฝ้าย

เนื้อผ้า	ความยืดหยุ่น	การระบายอากาศ	ราคา
Cotton 100% (ผ้าฝ้าย)	สูงมาก	สูงมาก	สูง
TC (Cotton ผสม Polyester)	ปานกลาง	ปานกลาง	จัดว่าอยู่ในเกณฑ์สูงอยู่
TK (Polyester หรือ โยสังเคราะห์)	พอใช้	พอใช้	ถูกกว่าเนื้อผ้าชนิดอื่น

4.3.1 ผ้าฝ้าย (cotton) นิยมใช้ทำเสื้อชนิดต่างๆ มีราคาค่อนข้างสูง สมบัติทั่วไปของผ้าฝ้ายก็คือ สวมใส่สบาย ระบายอากาศได้ดีซึบเหงื่อได้ดีเยี่ยม เนื้อผ้าจะมีลักษณะด้าน แต่ก็มิซ้อเสียดูเหมือนกัน คือมันจะยับง่าย เมื่อซักบ่อยๆ ก็จะมีรอย

4.3.2 ผ้าฝ้ายผสมกับใยสังเคราะห์ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าผ้า T/C หรือ TC เป็นผ้าที่มีส่วนผสมเป็นใยสังเคราะห์ และนำเนื้อฝ้ายเข้ามาผสมรวมด้วยคุณสมบัติก็จะอยู่กึ่งกลางระหว่างผ้า cotton และผ้า TK ผ้าชนิดนี้นิยมทอผ้าให้มีลักษณะเป็นรูเนื่องจากผ้าประเภท TK และ TC มีสมบัติในการระบายอากาศที่ไม่ค่อยดีนัก การทอผ้าจึงนิยมทอผ้าให้มีรูเล็กๆ เพื่อช่วยระบายอากาศ และเพื่อความสบายในการสวมใส่เนื้อผ้าจะมีลักษณะความมัน (น้อยกว่า TK)

4.3.3 ใยสังเคราะห์ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าผ้า T/K หรือ TK เป็นผ้าที่มีส่วนผสมหลักเป็นใยสังเคราะห์ เนื้อผ้าจะมีลักษณะมันคุณสมบัติ ทั่วๆไป คือ ผ้า TK จะไม่ค่อยยับ อยู่ทรง ไม่ยับย้วย สีไม่ตกแต่ข้อเสียก็คือเสื้อที่ทำจากผ้า TK ใส่แล้วจะร้อนเนื่องจากระบายอากาศไม่ดีผ้า TK จึงนิยมทอให้มีลักษณะเป็นรูเช่นกันทนทานหาได้ง่ายและวางขายตามท้องตลาด (ลักษณะเนื้อผ้าฝ้าย.2555 : ออนไลน์)

4.4 จุดประสงค์ของการทอผ้าฝ้าย

สมชาย นิลอาธิ (2537: 3-4) กล่าวได้ว่าจุดประสงค์สำคัญอันดับแรกของการทอผ้าฝ้ายในอดีตคือ การทอเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันของทุกคนในครอบครัวเป็นหลักรวมทั้งญาติผู้ใหญ่และคนที่เกี่ยวข้องในชุมชนเพราะผ้าฝ้ายเป็นผ้าที่ทุกคนมีความจำเป็นต้องใช้สอยเป็นประจำตั้งแต่เกิดจนตายทุกเพศ ทุกวัย และทุกฐานะชนชั้นในสังคม เช่น ผ้าอ้อมเด็กทารก เสื้อ ชิ้น(ผ้าถุง) ตีนชิ้น หัวชิ้น ชิ้นซ้อน (ซัปใน) ช่ง (กางเกง) ผ้าโสร่ง ผ้าแพตต้า (ผ้าอู๋โป้หรือผ้าขาวม้า) ผ้าแพเปียง ถุงกะเทียว ถุงยาม ผ้าแพมม (ผ้าเช็ดหน้าหรือผ้าโพก) หมอนชนิดต่างๆ เสื้อ (ที่นอนยัดนุ่น) มุ้ง ผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน ผักกั้นส้วม (ผ้าปูที่นอนหอนอนลูกสาว-ลูกชาย)

จุดประสงค์ในการทอผ้าฝ้ายที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวอีสานก็คือ การใช้เส้นใยฝ้ายและผ้าฝ้ายในพิธีกรรมความเชื่อต่างๆในชีวิตทั่วไปตั้งแต่เกิดจนตายและพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนาทั้งเพื่อประโยชน์ใช้สอยโดยตรงและใช้เป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมหลายๆด้าน ดังกรณีเช่นการทอผ้าฝ้ายทำหมอนติดไปถวายพระ และใช้หมอนติดเป็นของฝากกับผู้เคารพนับถือ ตลอดจนการทอผ้าฝ้ายถวายอุทิศให้กับวัดใช้เป็นธงชัยหรือธงปกเกล้าในงานบุญฮีต 12 และถวายให้ใช้เป็นผ้าห่อหนังสือผูกใบลาน ฯลฯ จัดว่าเป็นการใช้ฝ้ายในพิธีกรรมโอกาสพิเศษ ที่เป็นประโยชน์โดยตรงส่วนการใช้เส้นใยฝ้ายเป็นเครื่องพิธีกรรมอย่างหนึ่งร่วมกับสิ่งอื่นๆ ที่มักเรียกกันติดปากว่า “ฝ้ายโน้ไหมหลอด” หรือ “ฝ้ายโน้ไหมปอย” เช่นในพิธีผูกเสนาแอกและเสนาขวัญ ในพิธีสู่ขวัญข้าวและควาย-วัว ในพิธีผูกเสี่ยว พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีเสี่ยงช่วงผีฟ้า ลำผีฟ้ารักษาผู้ป่วย บุญคุ้มข้าวใหญ่ ตลอดจนการใช้ผ้าฝ้ายที่นุ่งห่มในพิธีต่าง

แก้-เสียเคราะห์ จัดว่าเป็นการใช้เส้นใยฝ้ายและผ้าฝ้ายเป็นสัญลักษณ์ร่วมพิธีกรรม ซึ่งมักจะมีจุดประสงค์ตามความเชื่อแตกต่างกันไป บางโอกาสก็ใช้เพื่อเป็นเคล็ดที่จะขจัดอันตรายหรือเป็นสื่อนำสิ่งชั่วร้ายให้หนีหายและหมดไปจากตัวคนและบ้านเรือนที่อยู่อาศัย บางพิธีกรรมก็เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความหวังในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ในชีวิตที่ต้องอาศัยธรรมชาติและเผชิญกับภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถจะบังคับควบคุมได้เพื่อความผาสุกร่มเย็นในชีวิต บางพิธีก็ใช้เส้นฝ้ายเป็นสัญลักษณ์ของความผูกพันระหว่างคนกับคน คนกับสัตว์และคนกับธรรมชาติ เป็นต้น

4.5 คุณค่าของการทอผ้าฝ้าย

นิภาพร ทับหุ่น (2547 : 81-87) ได้ยกตัวอย่างการทำผ้าซิ่นตีนจกของชาวบ้านสายธาร อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้ แม่ฮ้อยคำเอ้ย กองจันทร์ แม่เฒ่าบ้านสองธาร วัย 72 ปี กล่าวถึงการทอผ้าตีนจกแบบครึ่งโบราณว่า เดิมทีเด็กหญิงทุกคนจะได้รับการฝึกหัดให้รู้จักการทอผ้าตั้งแต่ยังเล็ก ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ยากและลำบากมากเพราะไม่เพียงแค่การทอ แต่ยังมีขั้นตอนการปลูกฝ้าย การเก็บฝ้าย ที่แม่ไม่ต้องดูแลมากมายแต่ต้องใช้ความอดทนสูง โดยช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน จะเป็นหน้าหว่านฝ้าย ทุกคนในหมู่บ้านจะถูกเกณฑ์กำลังไปช่วยกันหว่าน คล้ายการลงแขก พอประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม ดอกฝ้ายก็เริ่มผลิใบ แต่ในระหว่างนั้นต้องดูแลเก็บหญ้าไม่ให้ขึ้นรกเรือด้วย เมื่อดอกฝ้ายบานจึงจะเริ่มเตรียมการเก็บฝ้าย ทอผ้า โดยอาศัยว่าทอใช้กันเองในครัวเรือนจึงไม่เร่งรีบ ปัจจุบันการทอผ้าตีนจกของชาวอำเภอมะแม่มถูกปรับเปลี่ยนให้เวียนไปตามกระแสแห่งเศรษฐกิจ ชาวบ้านทอผ้าเพื่อการค้ามากขึ้น ไรฝ้ายที่เคยฟุ้งกระจายไปด้วยดอกฝ้ายสีขาวนวล ถูกปรับเป็นไร่นา ไร่อ้อย ชาวบ้านรับซื้อเส้นฝ้ายแทนการปลูกเอง เพราะประหยัดทั้งเวลา และสามารถผลิตเส้นผ้าได้ตลอดปี แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ยังมียืนยันที่จะสานภูมิปัญญาโบราณต่อไป ทรายเท่าที่แรงกายยังมีอยู่ ดังจะเห็นได้จากหญิงชราหลายคนตั้งหน้าตั้งตาปั่นผ้าผสมลายต่างๆที่สายตาไม่ค่อยชัดเจนอาศัยใจรัก และทำงานในเวลากลางวัน แบ่งเบาภาระลูกหลานเท่าที่จำเป็น ซึ่งคุณค่าของผ้าฝ้ายจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

4.5.1 คุณค่าต่อมนุษย์ คือ สมัยก่อนจนถึงปัจจุบันชาวบ้านใช้ฝ้ายมาทอเป็นผ้าซิ่นตีนจกใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มใช้เองภายในครัวเรือน

4.5.2 คุณค่าต่อสังคม คือ ชุมชนแห่งนั้นมีความสามัคคีกันเสมอมาในการร่วมกันปลูกฝ้าย การทำผ้าซิ่นตีนจก เป็นที่รู้จักในเรื่องการทอผ้าซิ่นตีนจกที่มีเพียงที่เดียวในประเทศไทยและยังมีรายได้จากการจำหน่ายผ้าซิ่นเหล่านั้น

4.6 ผลัดภักดิ์และการแปรรูป

4.6.1 วิธีการการทอผ้าฝ้ายและการปลูกฝ้าย

1. อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า

- 1.1 กี่หรือหูก เป็นอุปกรณ์ในการทอผ้า ให้เป็นผืนตามลวดลายที่ต้องการ
- 1.2 ฟันหวีหรือฟืม มีลักษณะเป็นกรอบโลหะภายในเป็นซี่ถี่ ๆ คล้ายหวี แต่ละเส้นจะใช้เส้นด้ายยืนสอด เข้าไปช่องละเส้น เรียงลำดับตามความกว้างของหน้าผ้าจัด เส้นยืนให้อยู่ห่างกันตามความละเอียดของผ้า
- 1.3 ตะกอหรือเขา มีลักษณะเป็นกรอบไม้ หรือโครงเหล็ก ภายในทำด้วยลวด หรือซี่โลหะเล็ก ๆ มีรูตรงกลางสำหรับร้อยด้ายยืน ปกติมี 2 ชุด ถ้าเพิ่มตะกอมากขึ้น จะสามารถสลับลายได้มากขึ้น.
- 1.4 ไม้ไขว้ อุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเส้นด้ายให้เป็นระเบียบ
- 1.5 ไม้ค้ำ ไม้ที่ใช้สอดด้ายเส้นยืน เพื่อทำให้เกิดลวดลายในการทอ ด้วยเทคนิคพิเศษ
- 1.6 ไม้หาบหูก ใช้ประโยชน์ในการดึงด้ายให้ตึง
- 1.7 ไม้ตาดหรือไม้หลาบ มีขนาด 2 – 3 นิ้ว ลักษณะแบนยาว ใช้สอดผ่านด้ายยืนแล้วผลิตขึ้นทำ ให้เกิดช่องว่างให้กระสวยพุ่งผ่าน
- 1.8 ไม้แป้นกึ่ง ที่นั่งของผู้ทอ บางแห่งใช้ไม้แผ่น บางแห่งใช้ไม้ไผ่ สอดด้วยแผ่นไม้ที่ใช้รองนั่งเชือกเขา ใช้ดึงเขากับไม้หาบหูก ให้ตึง
- 1.9 แกนม้วนผ้า เป็นแกนที่อยู่ตรงกันข้ามกับแกนม้วนด้ายยืน ใช้ม้วนผ้าที่ทอเสร็จแล้ว (อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า. ม.ป.ป. : ออนไลน์)

2. การปลูกฝ้าย

ฝ้ายจะปลูกในเดือนพฤษภาคมต่อกับเดือนมิถุนายนหรือเดือนกรกฎาคมต่อเดือนสิงหาคม แล้วแต่ภูมิภาคที่ปลูก ซึ่งเป็นฤดูฝนเป็นช่วงที่ฝ้ายได้รับฝนดี ครั้นประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมฝ้ายจะแก่และแตกปุย การปลูกฝ้ายชาวบ้านจะปลูกไปพร้อมกับการปลูกข้าว ระยะเวลาที่ใช้ในการปลูกฝ้ายจนกระทั่งสามารถเก็บปุยได้ใช้เวลาประมาณ 6 – 7 เดือน ชาวบ้านทุกครัวเรือนสามารถปลูกฝ้ายได้ แล้วนำเส้นใยของฝ้ายมาทอเป็นผืนผ้า สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่ม และใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีวิธีการ ดังนี้

2.1 การเตรียมดิน ควรทำการเตรียมดินก่อนถึงฤดูปลูกประมาณ 1 เดือน โดยการไถตะ 1 ครั้ง พลิกดินและตากไว้ปล่อยให้วัชพืชแห้งตาย นอกจากนี้ศัตรูพืชอื่นๆ เช่น เชื้อโรค และแมลงศัตรูต่างๆ ก็จะถูกทำลายไปด้วย หลังจากนั้นประมาณ 2-3 สัปดาห์ จึงไถแปร ต่อมาก็ทำการพรวนดินให้มีขนาดละเอียดพอสมควรที่จะหยอดเมล็ดฝ้ายได้

- ระยะปลูก ระยะระหว่างแถว 125 ซม. ระหว่างหลุม 50 ซม.
- วิธีการปลูก ควรปลูกฝ้ายเป็นแนวขวางทิศทางลม โดยการหยอดเมล็ดเป็นหลุมๆ หลุมละ 5-7 เมล็ด กลบดินให้มิดเมล็ด การปลูกจะมี 2 วิธี ดังนี้
 - การปลูกเมื่อดินมีความชื้นพอแล้ว วิธีนี้หลังจากหยอดเมล็ดพันธุ์แล้วจะกลบเพียงบาง ๆ ประมาณ 2.5 ซม.
 - การปลูกเพื่อรอฟน เป็นการปลูกในขณะที่ดินยังแห้งและมีความชื้นไม่เพียงพอกับการงอก วิธีนี้จะต้องกลบดินให้หนาเมล็ดอยู่ลึกประมาณ 5 ซม.

2.2 การดูแลรักษา

- ระยะการเจริญเติบโตทางลำต้นและใบ ฝ้ายเริ่มงอกหลังจากปลูกไปแล้ว 3-5 วัน และมีช่วงการเจริญเติบโตทางลำต้นและใบประมาณ 28 วัน เมื่อฝ้ายอายุได้ 15-20 วัน ควรทำการถอนแยกต้นฝ้ายครั้งแรก ให้เหลือ 2 ต้นต่อหลุม และทำการกำจัดวัชพืชด้วยในระยษนี้เกษตรกรควรระมัดระวังแมลงศัตรูฝ้ายประเภทปากดูด เช่น เพลี้ยอ่อน เพลี้ยจักจั่น เพลี้ยไฟ เข้าทำลาย หากพบว่า มีการระบาดของแมลงประเภทนี้ให้พ่นสารเคมี โอมेटโรเอท หรือโมโนโครโตฟอสอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนโรคฝ้ายที่สำคัญในระยษนี้คือ โรคใบหงิก ซึ่งเกิดจากเชื้อไวรัส โดยมีเพลี้ยอ่อนเป็นตัวนำเชื้อ มาสู่ต้นฝ้าย ดังนั้นหากกำจัดเพลี้ยอ่อนลงได้ ก็จะช่วยลดปริมาณการเป็นโรคใบหงิก ของฝ้ายได้
 - ระยะติดปี (ดอกอ่อน) ฝ้ายเริ่มมีดอกอ่อน หรือติดปีเมื่ออายุ 28-30 วัน ระยษนี้เกษตรกรควรถอนแยกต้นฝ้ายให้เหลือต้นที่สมบูรณ์ เพียง 1 ต้น ต่อหลุมมีการกำจัดวัชพืช และใส่ปุ๋ยปุ๋ยโคนต้นฝ้าย ปุ๋ยที่ใช้ควรเป็น
 - ปุ๋ยสูตร 20-20-0 อัตรา 30-40 กก./ไร่ ในพื้นที่ที่เป็นดินเหนียวสีดำ
 - ปุ๋ยสูตร 12-24-12 อัตรา 40-60 กก./ไร่ ในพื้นที่ที่เป็นดินเหนียวสีแดง
 - ระยะออกดอก ดอกฝ้ายบานฝ้ายออกดอกหรือดอกบานเมื่ออายุประมาณ 40-50 วัน ควรระมัดระวังการเข้าทำลายของหนอนเจาะสมอฝ้าย โดยหมั่นตรวจแปลงฝ้ายทุก 3-5 วันในพื้นที่ขนาด 5 ไร่ ทำการสุ่มตรวจต้นฝ้ายให้ ทั่วแปลงจำนวน 30 ต้น ถ้าพบหนอนเจาะสมอฝ้ายมากกว่า 6 ตัว จะต้องรีบพ่นสารเคมีกำจัด โดยใช้สารเคมีในกลุ่มออร์แกนโนฟอสเฟต เช่น ซัลโพรฟอส หรือ โพรเฟนโนฟอส สลับครั้งกับสารเคมีในกลุ่มอื่น ต้องไม่ใช้สารฆ่าแมลงเพียงกลุ่มเดียวฉีดพ่นกำจัด หนอนติดต่อกันตลอดฤดู
 - ระยะติดสมอ ฝ้ายจะเริ่มติดสมอเมื่ออายุประมาณ 60-65 วัน ในระยษที่ฝ้ายติดสมอจนถึงช่วงก่อนสมอแก่ (100 วัน) เกษตรกรต้องดูแลรักษาฝ้ายเป็นพิเศษ โดยเฉพาะการป้องกันกำจัดหนอนเจาะสมอฝ้ายเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติในระยษที่ฝ้ายออกดอก หากพบว่ามีแมลงปากดูดชนิดใดชนิดหนึ่งระบาดจำเป็นต้องใช้สารเคมีประเภทดูดซึม เช่น โมโนโครโตฟอสพ่นเสริมด้วย

- การใส่ปุ๋ย มักจะปฏิบัติไปพร้อมกับการพรวนดินพูนโคน จะใส่ปุ๋ยเมื่อฝ้ายอายุ ประมาณ 3-4 สัปดาห์ หลังออก การให้ปุ๋ยฝ้าย 2 วิธี ดังนี้

การให้ทางดิน จะให้แบบโรยข้าง ๆ แถวฝ้าย อัตราปุ๋ยที่แนะนำคือในดินเหนียวสีดำ ควรใส่ปุ๋ย แอมโมเนียมซัลเฟต 30 กก./ไร่ หรือให้ปุ๋ยยูเรีย 13 กก./ไร่ ใช้ดินเหนียวสีแดง ควรใช้ปุ๋ยสูตร 12-24-12 อัตรา 50 กก./ไร่

การให้ทางใบ จะผสมน้ำแล้วพ่นให้ทางใบฝ้าย มีปุ๋ยสูตรต่างๆ ในตลาดเกษตรกรนิยมใช้ปุ๋ยทางใบกับ ฝ้าย

- โรคที่สำคัญ ได้แก่ โรคใบหงิก โรคใบไหม้ โรคใบจุด และโรคเหี่ยว
- แมลงศัตรูฝ้าย ได้แก่ ชนิดปากดูด ได้แก่ เพลี้ยอ่อน เพลี้ยจักจั่น เพลี้ยไฟ แมลงหวี่ขา ชนิดปากเจาะ ได้แก่ หนอนเจาะสมอฝ้าย (การปลูกฝ้าย. 2555 : ออนไลน์)

4.6.2 การทำเส้นฝ้าย

โดยทั่วไปช่วงเวลาการเก็บฝ้ายจะอยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายนหรือธันวาคมเมื่อเก็บ ดอกฝ้ายแล้วจะนำมาตากผึ่งแดดให้แห้งสนิทแล้วเก็บสิ่งสกปรกที่เจือปนออกจนหมดนำไปแยกเมล็ด ฝ้าย ออกจากปุ๋ยฝ้ายวิธีการนี้เรียกว่า “อ้าวฝ้าย” แล้วนำปุ๋ยฝ้ายไปติดให้ปุ๋ยฝ้ายแตกตัวละเอียดฟูขึ้น ด้วยแรงสั่นสะเทือนของสายติดซึ่งเรียกว่า “กงติดฝ้าย” จากนั้นนำปุ๋ยฝ้ายที่ติดจนเป็นปุ๋ยละเอียดดี แล้วไปล่อด้วย “ไม้ล่อ” โดยใช้ไม้ล่อคล้องบนแผ่นปุ๋ยฝ้ายที่วางอยู่บน “กระดานล่อ” ให้เป็นแท่งกลม ยาวแล้วดึงไม้ล่อออกแท่งกลมยาวที่ล่อเสร็จแล้วเรียกว่า “ดิว” หลังจากนั้นจึงนำไปเส้นฝ้ายให้เป็นเส้น ใยโดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า “หลา” ที่มีสายพานเชือกโยงจากหลา ไปปั่นหมุนแกนเหล็กในเพื่อล่อฝ้าย ให้เป็นเส้นใยพันม้วนอยู่กับแกนเหล็กในเมื่อเต็มเหล็กในแล้วจึงจัดฝ้ายเข้า “ไม้ขาเปีย” เพื่อทำเป็นใจ หรือปอยโดยกะขนาดเองหลังจากนั้นจึงนำเส้นฝ้ายไปย้อมสีที่ต้องการในบางท้องถิ่นนิยมนำเส้นด้าย ไป “ฆ่า” ด้วยการชุบน้ำข้าวหรือให้ฝ้ายมีความเหนียว คงทนไม่ขาดง่ายจากนั้นจึงนำไปใส่กงเพื่อกวัก เส้นด้ายแล้วนำมาปั่นหลอดแยกเส้นฝ้ายออกเป็น 2 จำพวกคือ เส้นยืน และเส้นพุ่ง เพื่อใช้ในการทอ ผ้าต่อไป (การทำเส้นฝ้าย. ม.ป.ป. : ออนไลน์)

4.6.3 ขั้นตอนในการทอผ้าฝ้าย

ขั้นตอนที่ 1 นำฝ้ายเป็นใจมาคลี่ออกใส่กงกว้าง เพื่อนำไปพันใส่บ่าหลุกกวักฝ้าย แล้วนำมาขึ้นหรือปั่นใส่กระป๋องหรือหลอดไม้ขนาดใหญ่ การปั่นฝ้ายใส่กระป๋อง ถ้าต้องการเส้นฝ้ายที่มีเส้นใหญ่ อาจะปั่นครั้งละ 2-3 ใจ ให้เส้นฝ้ายมารวมกัน

ขั้นตอนที่ 2 นำกระป๋องที่มีเส้นฝ้ายพันอยู่ไปเรียงตามลำดับสีของเส้นฝ้ายเส้นยืน ตามลวดลายที่จะทอ โดยนำมาเรียงครั้งละประมาณ 40 กระป๋อง จะได้เส้นฝ้ายยืนครั้งละ 40 เส้น แล้วนำแต่ละเส้นไปคล้องกับบันไดลิงเพื่อไม่ให้เส้นฝ้ายพันกันและขึ้นเพื่อขอต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 นำฝ้ายเส้นพุ่งจากบันไดลิงมาขึ้นเพื่อขึงเพื่อจะทำหน้าที่สำหรับเรียงฝ้ายเส้นยืนตามความยาวที่ต้องการและทำการสลับเส้นยืนสำหรับใช้กับตะกอลเส้นขึ้นเส้นลงด้านล่างของเพื่อขอเมื่อสิ้นสุดการเรียงเส้นฝ้ายจะนำแต่ละเส้นมาม้วนเพื่อให้เกิดลักษณะของการสลับเส้น สำหรับการทอยกเป็นเส้นขึ้นเส้นลงที่ด้านล่างของเพื่อขอ

ขั้นตอนที่ 4 นำกลุ่มฝ้ายเส้นยืนจากเพื่อขอมาขึ้นก็แล้วคลี่ฝ้ายเส้นยืนตามที่ได้กำหนดไว้ โดยใช้เขี้ยวหมาหรือฟันปลาเป็นตัวช่วยในการสาวเส้นฝ้ายแต่ละกลุ่มเส้นออกจากกันเส้นด้ายในการทอหลายหนึ่ง เพื่อแยกเส้นด้ายในการนำไปสับฝ้ายกับเขาฟิม

ขั้นตอนที่ 5 หากทอหลายเดิมที่เคยทอมาก็จะนำฝ้ายเส้นยืนใหม่มาต่อกับเศษผ้าฝ้าย หรือเชิงชายที่ตัดมาจากการทอครั้งก่อนที่เรียกว่า "เครื่อ" เมื่อทอผ้าเสร็จแล้วช่างทอจะตัดผ้าที่ทอแล้วออกจากก็ โดยคงเหลือเศษผ้าฝ้ายหรือเชิงชายจากการทอให้ติดอยู่กับตะกอลและฟิม เพื่อเป็นต้นแบบของลาย หากจะมีการทอหลายนั้นในครั้งต่อไป เพื่อให้การสับต่อหลายทำได้ง่ายขึ้น เพราะถ้าไม่เก็บไว้ การเริ่มต้นขึ้นลายใหม่จะมีความยากลำบากมาก ดังนั้นช่างทอจึงต้องเก็บลายไว้ทุกเครื่อ เนื่องจากเส้นยืนมีความยาวมาก ก่อนทอหรือเมื่อทอไปได้สักระยะหนึ่ง เส้นยืนอาจจะพันกันได้ ดังนั้นจึงต้องคอยคลี่จัดเส้นยืนออกไม่ให้พันกัน

ขั้นตอนที่ 6 หลังจากการสับหลายแล้ว สามารถเริ่มกระบวนการทอได้ โดยการเหยียบไม้เหยียบเพื่อยกเขาฟิมขึ้นลง แล้วพุ่งกระสวยสอดเข้าไปในช่องว่างระหว่างเส้นยืน ให้เส้นพุ่งพุ่งไปขัดกับเส้นยืน และใช้ฟิมดันให้เส้นพุ่งอัดเรียงกันแน่น แล้วใช้เท้าเหยียบไม้เหยียบให้ตะกอลเส้นยืนสลับขึ้นลง และพุ่งกระสวยกลับไปกลับมาขัดกับเส้นยืน หลังจากทีพุ่งเส้นพุ่ง ไป มา และใช้ฟิมดันให้เส้นพุ่งแน่นหลายๆ ครั้ง ก็จะได้ผ้าทอเป็นผืน แล้วนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ต่อไป (ขั้นตอนในการทอผ้าฝ้าย , 2555 : ออนไลน์)

4.7 นวัตกรรมที่ได้

- ชิ้นที่เป็นผ้าฝ้ายที่มีลวดลายต่างๆที่ประดิษฐ์ตาม
- เสื้อที่ทำจากฝ้ายทั้งแบบของเด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่ จนคนชรา
- มีการดัดแปลงทำเป็นกระเป๋าเพื่อดึงดูดความสนใจของเด็กมากขึ้น

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อสรุปผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผล

การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม มุ่งศึกษาถึงภูมิปัญญาในระดับท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านโนน ชาวบ้านในพื้นที่บ้านโนน โดยเป็นภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดต่อกันมาของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อของกลุ่มทอผ้าที่มีต่อการทอผ้าพื้นเมืองโดยข้อมูลผลการศึกษาดังที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม ช่วยให้คนกลุ่มนี้ได้ใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางภูมิปัญญาเพื่อการดำรงชีวิตและการอนุรักษ์วัฒนธรรมของแต่ละชุมชนดังที่เคยสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนนับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา ซึ่งภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายเป็นภูมิปัญญาที่ได้มาจากการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นบุรุษ ทั้งนี้การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม ได้รับการส่งเสริมให้ผลิตสินค้าหัตถกรรมเพื่อจำหน่ายและการจัดแสดงกระบวนการผลิตดังกล่าวส่งผลให้กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคามได้ใช้เวลาว่างจากการทำงานประจำเพื่อผลิตสินค้าตามความถนัดของตนเองช่วยให้ชุมชนมีรายได้จากการทำภูมิปัญญา ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมของ กลุ่มทอผ้าและชุมชน รวมถึงก่อให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการเรียนรู้ การถ่ายทอดทักษะความรู้ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการทอผ้าฝ้ายบ้านโนนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนแก่ชุมชน

5.2 อภิปรายผล

ผลการศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์หัตถกรรมกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน โดยผู้วิจัยได้ทำ การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 20 ราย ในภาพรวมพบว่า ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์หัตถกรรมกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้าน

โนน จัดอยู่ในประเภท ของความรู้ที่มีอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ดังแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2547) กล่าวคือ เป็นกิจกรรมของผู้ปฏิบัติงานเป็นกระบวนการที่เป็นวงจรต่อเนื่อง เกิดการพัฒนา งานอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ เป้าหมายคือ การพัฒนางาน และพัฒนาคน โดยมีความรู้เป็นเครื่องมือ มี กระบวนการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือดังที่สมชาย นาประเสริฐชัย (2546) กล่าวไว้ ซึ่งกระบวนการ การจัดการความรู้กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนจึงประกอบด้วย การวิเคราะห์ถึงความต้องการของศูนย์ ทัศนกรรมกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน โครงการศิลปะอาชีพที่มุ่งเน้นไปที่การทอผ้าลายดั้งเดิมและลาย ประยุกต์ที่ต้องอาศัยความประณีตเป็นสำคัญ การสังเคราะห์ การสร้าง การประยุกต์และการใช้ความรู้ เกี่ยวกับการทอผ้าฝ้ายที่ต้องอาศัยกระบวนการแลกเปลี่ยนหรือกระบวนการกลุ่มให้เป็นประโยชน์ อาทิ ลายที่เป็นที่ต้องการการสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ๆที่สวยงาม การประยุกต์การใช้สีในการทอผ้า ฝ้าย กรรมวิธีเพื่อให้ได้มาซึ่งการทอผ้าฝ้ายที่มีความประณีต เป็นต้น ซึ่งเป็นการจัดการความรู้ที่มีการ ยกระดับความรู้ทั้งความรู้ฝังลึกและความรู้เปิดเผยผ่านการปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนด้าน กระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน พบว่า เป็นการสร้างและใช้ความรู้ที่อาศัย กระบวนการแลกเปลี่ยนหรือกระบวนการกลุ่มให้เป็นประโยชน์ โดยใช้รูปแบบของการจัดการความรู้ กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนที่ช่วยในเรื่องของการยกระดับความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคนเพื่อนำความรู้มา เผยแพร่ผ่านการปฏิบัติ นั่นคือการถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องการทอผ้าจากคนหนึ่งไปสู่คนหนึ่งและ สามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าทอให้กลายเป็นเป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่างๆทั้งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับสุภาวิณี ทรงพรวิเศษ (2546) ในขั้นตอนของการจัดการความรู้ต้องยกระดับ ความรู้ ทั้งความรู้ฝังลึกและความรู้เปิดเผยผ่านการปฏิบัติกับการเปิดตำรา ดูของเพื่อน เพื่อนำไปสู่ การยกระดับความคิดในการดำเนินงาน เริ่มต้นด้วยการตั้งเป้าพัฒนางานแล้วรวมตัวกันหาวิธีการ วิธี ลัดที่ดีที่สุด คือ ดูว่าที่อื่นทำอะไรเลียนแบบ Best practices และทำให้ดีกว่า จุดเน้นของการ จัดการความรู้มีหลายจุด แต่ละกลุ่มต้องเลือกจุดเน้นจุดเด่นของตนเอง ซึ่งในกระบวนการจัดการ ความรู้ที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนใช้คือ การทอผ้าฝ้าย ต้องเริ่มจากความสนใจก่อน ถ้าผู้เรียนมี ความสนใจก็จะสามารถทอผ้าจนสำเร็จได้ ซึ่งวิธีการทอผ้าฝ้ายต้องเริ่มจากการเรียนรู้เกี่ยวกับ รายละเอียดของลายผ้าแต่ละลาย แล้วเลือกลายที่ตนเองชอบเพื่อปักลายนั้นลงบนผืนผ้า จากนั้นค่อย ๆ ประยุกต์โดยการผสมผสานลายต่างๆเข้าด้วยกันและการประยุกต์โดยการคิดค้นลายใหม่ๆ ให้มีความ ทันสมัยมากขึ้น เหมาะสมกับยุคสมัยนั้นๆโดยจุดเน้นหรือองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่โดดเด่นของกลุ่มทอ ผ้าฝ้ายบ้านโนน เป็นงานฝีมือที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาหลายสิบปี เกิดจากการใช้เวลาว่างของ ผู้หญิงหลังจากทำงาน เกษตรกรรมในแต่ละวันหรือเวลาว่างช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวเพื่อทอผ้าฝ้ายสำหรับ สวมใส่เป็นเครื่องแต่งกายและใช้ในพิธีกรรมตามประเพณีของชุมชน โดยนำผ้าฝ้ายมาปั่นเป็นเส้นเล็ก ๆแล้วนำมาทอเป็นผืน ประกอบกับการทอผ้าฝ้ายด้วยมือเป็นลวดลายอย่างประณีต สวยงาม ส่วนองค์ ความรู้ทางด้านภูมิปัญญาที่โดดเด่นของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนนั้น จะพบว่าสมาชิกในกลุ่มจะมี

เอกลักษณ์ในการทอผ้าและมีจุดเด่นของกลุ่มคือการสร้างกรรมวิธีในการทอหลายหลายแบบด้วยกัน อาทิ ลายนกยูงคู่ ลายปลาฉลาม ลาย 2 ความคู่ ลาย 3 ความ ลายตัวคู่ ลายไส้ปลาค้อ (ปลาช่อน) ลายตา คู่ ลายตาเตี้ยวน้อย และลายปลาฉลามะขามป้อม ซึ่งเป็นลายสัญลักษณ์ของหมู่บ้าน เป็นต้น

การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ นั้น มีกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย 6 ขั้นตอนตามแนวคิดของ Probst (2000) ประกอบด้วยกระบวนการ 1) การระบุความรู้ที่ต้องการ 2) การจัดหาความรู้ที่ต้องการ 3) การสร้างพัฒนาความรู้ใหม่ 4) การถ่ายทอดความรู้ 5) การจัดเก็บความรู้ และ 6) การนำความรู้มาใช้ โดยองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการทำกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน โดยองค์ความรู้ดังกล่าวมีความเป็นมาจากวิถีการดำรงชีวิตในปัจจุบันที่มาของความรู้เหล่านี้ พบว่า ได้รับความรู้การทอผ้าฝ้ายมาจากคนรุ่นก่อน คือ จากบรรพบุรุษ ซึ่งทุกครัวเรือนมีการทอผ้าฝ้ายไว้ใช้เพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่ม โดยในอดีตผู้หญิงทุกคนจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ ในการผลิตผ้าจากบรรพบุรุษส่วนการถ่ายทอดความรู้ การสั่งสม ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้าย และสั่งสมทักษะ ประสบการณ์ จนเกิดความชำนาญในการทำกลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านโนน รวมถึงความสามารถในการปรับประยุกต์เพิ่มเติม หรือลดทอนวิธีการในการทอผ้าฝ้าย เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม หรือสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อันเป็นการปรับเปลี่ยนตามพฤติกรรมของผู้บริโภค รวมถึงการตระหนักถึงคุณค่าในภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ที่มีความสัมพันธ์แบบแน่นหรือเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของศิริภรณ์ กุลจิตติวิรัช (2555) ที่พบว่า ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ยึดกุมความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า ซึ่งหากบุคคลเหล่านั้นเสียชีวิต องค์ความรู้นั้นก็อาจเกิดการสูญหายไปด้วย โดยที่องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้า นั้นเป็นองค์ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ ปรับปรุง และถ่ายทอดสืบสานต่อกันมาจนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่น อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านโนน พบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทอผ้า ยังเป็นการถ่ายทอดความรู้ในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม ดังนี้

1. การถ่ายทอดองค์ความรู้ระดับบุคคล เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้การทอผ้าฝ้ายแบบตัวต่อตัว ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน โดยมีรูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ในกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน นั้นเป็นการถ่ายทอดของคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน ในกลุ่มผู้หญิงด้วยกัน ซึ่งรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว มีรูปแบบที่เป็นธรรมชาติตามวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน โดยเป็นการใช้เวลาว่างจากการทำงานเพื่อการสอนและการเรียนรู้การทอผ้าฝ้ายจากคนในครอบครัว เพื่อนบ้านที่เป็นกลุ่มผู้หญิงด้วยกัน ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับทอผ้าฝ้ายของกลุ่ม นี้จึงเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน และสามารถอธิบายได้ว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าฝ้ายนั้นมีบทบาทเรื่องของเพศสภาพ (Gender) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย กล่าวคือ การแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ (Gender Division of

Labor) ในสังคมชุมชนมีการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศที่ชัดเจนคือ ผู้ชายทำนาทำไร่ ผู้หญิงทอผ้าฝ้าย ดังนั้น การทอผ้าฝ้ายจึงเป็นการถ่ายทอดความรู้ระหว่างบุคคลในกลุ่มผู้หญิงด้วยกันเอง มากกว่าจะเป็นงานของผู้ชาย

2. การถ่ายทอดองค์ความรู้ระดับกลุ่ม ในกลุ่มสตรีกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกดังกล่าวทำให้เกิดการรวมกลุ่มของสตรีผู้ทอผ้าฝ้ายฝ้าย ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ในกลุ่มผู้ทอผ้าฝ้ายมีขึ้นเพื่อการรวมกลุ่มพัฒนาลายผ้า และเพื่อยกระดับของกลุ่มในการแสวงหาทุนและงบประมาณในการเข้ามาส่งเสริมผลักดันในกลุ่มสามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ เพราะถ้าทุกคนเข้ามาร่วมกลุ่มในการทำอาชีพก็จะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม หรือสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวาปีปทุม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม หรือแม้กระทั่งกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี เป็นต้น นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นการรวมกลุ่มกันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันสามารถขยายเครือข่ายในการทำงานและประชาสัมพันธ์ผลงานของตนเองและของกลุ่มให้เป็นที่รู้จักและรับรู้ของคนทั่วไปได้มากยิ่งขึ้น

สำหรับวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนของชุมชนนั้น เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาแบบไม่เป็นทางการ กล่าวคือ เป็นการบอกเล่าและการปฏิบัติให้ดู โดยมีได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หรือมีการรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่แต่อย่างใด ผลจากการศึกษาดังกล่าวทำให้ได้ข้อสรุปและข้อค้นพบที่ว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายแบบไม่เป็นทางการนี้ มีลักษณะแตกต่างจากวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบที่เป็นทางการของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาต่างๆ ไป อาทิ ผลการศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนา เรื่องกลองสะบัดชัย (ลัทธวัฒน์ สอนศรี นุสรณ์, 2552) ซึ่งต้องมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไปโดยใช้วิธีการสาธิตแล้วให้ลูกศิษย์ปฏิบัติตามจนเกิดความชำนาญ ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านโนน จึงมีอยู่อย่างกระจัดกระจายทั่วไป ซึ่งถือเป็นอุปสรรคต่อการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังค่อนข้างมาก เพราะถือเป็นการจัดการองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาที่ยังไม่มีระเบียบแบบแผน รวมถึงการขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านโนน จะเห็นว่าลูกหลานยังไม่ให้ความสนใจในการสืบทอดภูมิปัญญาเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะลูกหลาน เยาวชนส่วนใหญ่อยู่ในวัยเรียนหนังสือ ต้องเรียนหนังสือในระบบโรงเรียน จึงใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการเรียนหนังสือ มากกว่ารับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าดังกล่าว และขาดโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาของปราชญ์ชุมชน หรือผู้มีทักษะในการถ่ายทอดภูมิปัญญา และประกอบกับในระบบโรงเรียนยังไม่มีกำหนดหลักสูตร หรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาของชุมชนด้วย แต่ทั้งนี้ก็มีปัจจัยเกื้อหนุนต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน อันประกอบด้วย

1. ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ คือ ทักษะที่มีต่อการทอผ้าฝ้ายของชุมชนด้วยความมุ่งมั่น ศรัทธาในวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน ส่วนใหญ่กลุ่มสตรีผู้ทอผ้าฝ้ายชุมชนจะ

ทอผ้าฝ้ายด้วยทัศนคติที่ต้องการให้กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน สืบทอดต่อไปจนถึงรุ่นลูกหลาน และต้องการนำเสนอกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้ผู้คนภายนอกได้รับรู้ถึงคุณค่า และความเป็นมาของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ที่สวยงาม แม้ว่าการทอผ้าฝ้ายแต่ละผืนต้องใช้เวลาและกระบวนการในการทอค่อนข้างยาวนานผู้ทอผ้าฝ้ายก็ยังคงมีความอดทนและมีความมุ่งมั่นในการทอผ้าฝ้ายให้เสร็จเพราะความรักที่สำคัญคือเป็นอาชีพเสริมที่ช่วยให้มีรายได้ในช่วงว่างเว้นจากการทำนา

2. ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ พบว่า เกิดจากความต้องการของคนไทยในปัจจุบันที่หันกลับมาสวมใส่ผ้าไทยและยังเป็นผ้าฝ้ายที่สวมใส่สบายสามารถใส่ได้ในทุกโอกาส และกรอบกับนโยบายของรัฐบาลที่มีการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนหันกลับมาสวมใส่ผ้าไทยจึงถือเป็นโอกาสอันดีที่จะส่งเสริมและเผยแพร่ความงดงามของผ้าฝ้ายบ้านโนน ให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ต้องการของตลาด อันจะเป็นการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ได้หันกลับมาสนใจผ้าฝ้ายไทย อันแสดงถึงมรดกทางภูมิปัญญาและมีความสำคัญต่อจิตใจของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนอีกครั้ง

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ผลจากการวิจัย ระบุว่า ปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภท การทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน พบว่า เกิดจากขาดการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านโนนโดยเยาวชนรุ่นใหม่ ดังนั้น ควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรม เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านโนนร่วมกันของกลุ่มคนในวัยต่าง ๆ ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส เช่น กิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายโดยปราชญ์ชุมชนด้านการทอผ้า เพื่อเป็นการยกย่องในความรู้ความสามารถของของบุคคลเหล่านั้นด้วยและส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมตามประเพณีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายดั้งเดิมที่กำลังสูญหาย เป็นต้น

2. จากการวิจัย ค้นพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวผู้ทำภูมิปัญญาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น แนวทางหนึ่งที่จะเป็นทางเลือกสำหรับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาดังกล่าว คือ การสนับสนุนให้เกิดการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาโดยหน่วยงานในพื้นที่ คือ โครงการขยายผลโครงการ ควรส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมกลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านโนน ชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว การอนุรักษ์กลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านโนน ชุมชน การฝึกอบรมความรู้ และการถ่ายทอด เรียนรู้เกี่ยวกับกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน เป็นต้น

3. จากการวิจัย พบว่า กลุ่มคนที่มีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ จึงทำให้เกิดช่องว่างในการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องของการจดจำ และการปฏิบัติซ้ำๆ ซึ่งคนรุ่นใหม่ยังไม่เข้าใจ

และเห็นความสำคัญมากเพียงพอ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ ให้เป็นระบบเพื่อให้ง่ายต่อการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวโดยคนรุ่นใหม่หรือผู้ที่สนใจ และควรมีแนวทางการพัฒนาไปสู่การสร้างศูนย์การเรียนรู้หัตถกรรมการทอผ้าฝ้ายบ้านโนนขึ้น โดยใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดบ้านโนนเป็นตัวขับเคลื่อนงานและประสานเครือข่ายกับหน่วยงาน องค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนา ต่อ ยอด และเก็บรักษาองค์ความรู้ให้เป็นระบบ ซึ่งจะช่วยต่อการค้นคว้าศึกษา สำหรับคนที่สนใจ และจะทำให้กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนมีความเข้มแข็ง เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับกลุ่มและชุมชนต่อไป

4. จากการวิจัย พบว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องอาศัยเครื่องมือและกระบวนการที่หลากหลายเพื่อจัดการภูมิปัญญาของกลุ่มทอผ้าฝ้ายให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มทอผ้าฝ้ายจึงควรส่งเสริมให้เกิดการเผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาในพื้นที่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพราะในพื้นที่มีทุนทางวัฒนธรรมคือมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่จะเป็นองค์กรและมีเครือข่ายในการช่วยขับเคลื่อนงานในพื้นที่เป็นต้น

5. จากการวิจัย พบว่า สถานศึกษาทั้งในและนอกชุมชนยังไม่มีหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายของชุมชนบ้านโนน หรือชุมชนอื่นๆ ใกล้เคียงที่เป็นรูปธรรม ดังนั้น เด็กและเยาวชนจึงไม่ได้รับการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาผ้าฝ้ายของตนเองในสถานศึกษาที่เป็นระบบ ซึ่งอาจทำให้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายเหล่านี้สูญหายได้ ดังนั้น สถานศึกษาในพื้นที่ควรมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาของกลุ่มทอผ้าฝ้าย เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้เรื่องราวภูมิปัญญาผ้าฝ้ายของตนเอง ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ด้วย

6. หน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวาปีปทุม องค์กรบริหารส่วนตำบล ขามป้อม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม และหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ควรเข้าไปส่งเสริมและสนับสนุนทั้งด้านการพัฒนาลายผ้า การประชาสัมพันธ์ การตลาด เพื่อให้ชาวบ้านได้มีช่องทางและมีกำลังใจในการผลิตผ้าฝ้าย ทั้งนี้ เมื่อเขาเหล่านั้นมีตลาดค้าขายก็จะทำให้เขาชักชวนลูกหลานเข้ามาเรียนรู้ อันเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปในตัว และหน่วยงานภาครัฐ ก็จะมีเครื่องมือในการที่จะบันทึกองค์ความรู้ช่วยกลุ่มได้อีกด้วย

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

1. จากการวิจัย พบว่า ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ที่มีการถ่ายทอดแบบปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และยังไม่มีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้าเป็นลายลักษณะอักษร ดังนั้น แนวทางการวิจัยในครั้งต่อไป จึงควรมีการจัดเก็บข้อมูล และการจัดเก็บข้อมูล องค์ความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน

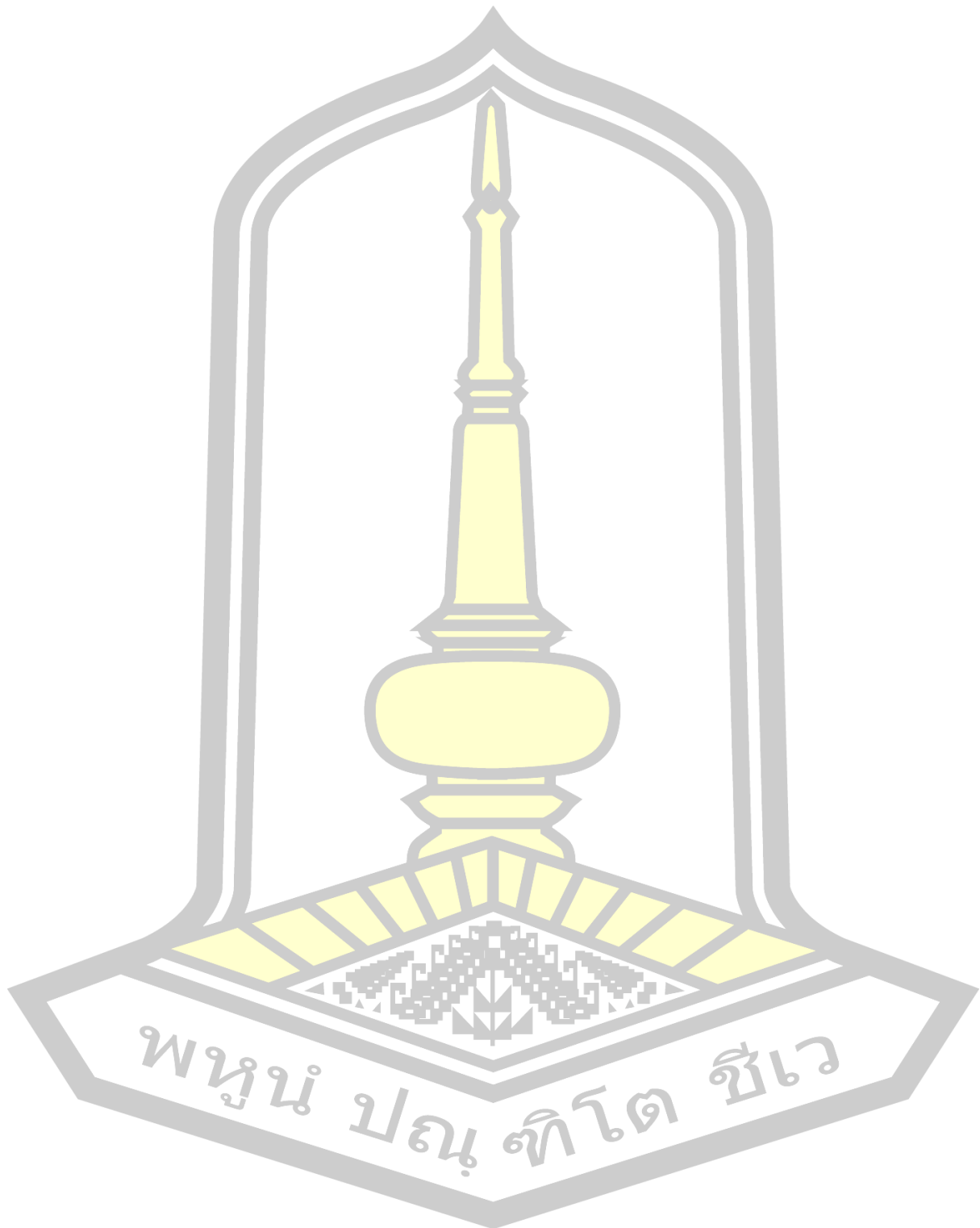
ให้เป็นระบบ ทั้งข้อมูลที่เป็นเอกสาร ข้อมูลภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว หรืออาจเก็บเป็นไฟล์ดิจิทัล เพื่อความสะดวกสบายในอนาคต

2. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการค้นหารูปแบบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายให้มีรูปแบบที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน เพื่อเป็นแนวทางในการเชื่อมโยงกับความต้องการของโครงการศูนย์ศิลปาชีพหรือตลาดขาย ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายที่ต้องการของกลุ่มคนทั่วไป

3. การวิจัยเพื่อหาแนวทางการเชื่อมโยงการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนไปสู่การใช้ ประโยชน์เช่น ในกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

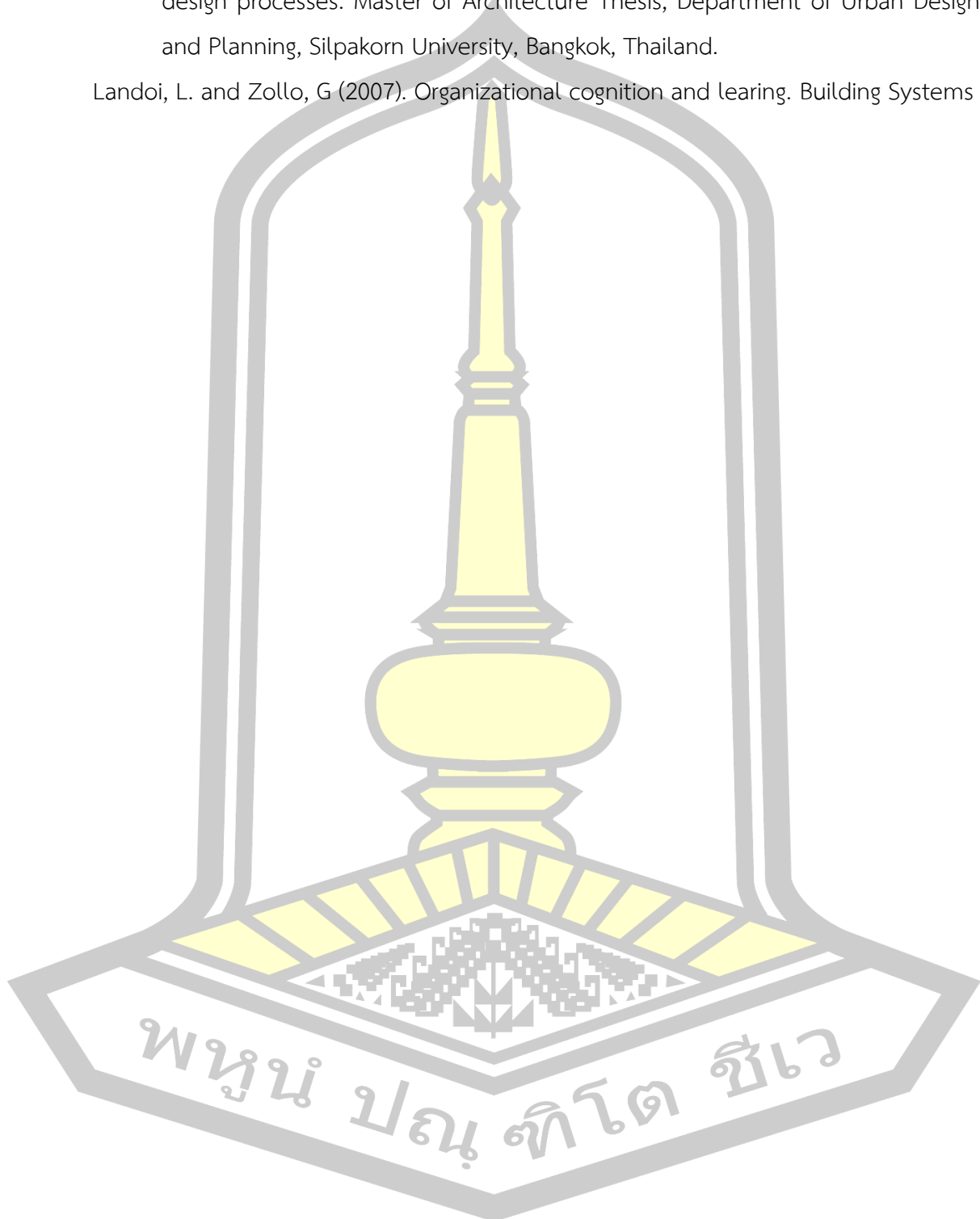
- กนกพร ฉิมพลี. (2555). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- กมล สุตประเสริฐ. (2540). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เจ. เอ็น.ที.
- กมลทิน พรหมประไพ, จำรูญ แพงยัง, สุนทร อ่อนวัง, เพียงเดือน โฉ่สดีใจ และเอม อ่อนวัง. (2545). ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าพื้นเมือง : กรณีศึกษาอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุตรดิตถ์. การค้นคว้าด้วยตนเองสาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.
- กัลยารัตน์ อีระชนชัยกุล. (2557). การจัดการความรู้ ปัจจัยสู่ความสำเร็จ. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 5 (ฉบับพิเศษ), 134-144.
- กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค. (2559). การศึกษาและพัฒนากำหนดนำผ้าฝ้ายทอมือมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์การศึกษา : กลุ่มหมู่บ้านผ้าฝ้ายทอมือดอนหลวงอำเภอบางช้าง จังหวัดลำพูน. *ศิลปกรรมสาร*, 11(1), 13- 51.
- โกวิท พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. บพิธการพิมพ์. กรุงเทพมหานคร. โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาล้านนาเชิงหัตถกรรม. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. [ออนไลน์]. ได้จาก [http:// www.handicrafttourism.com](http://www.handicrafttourism.com). [สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2561].
- ชนิษฐา กาญจนสินนท์. (2536). โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท. วิทยานิพนธ์พัฒนาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2526). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภาคการพิมพ์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ดรรรัตน์ ธาตุรักษ์ และ วรายุทธ คำก้อน. (2561). ปัจจัยการจัดการความรู้ที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มผลิต ผ้าฝ้ายทอมือบ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอบางช้าง จังหวัดพูน. *วารสารวิชาการจัดการสมัยใหม่*, 11(1), 51-69.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. (2556). ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่เศรษฐกิจยั่งยืนด้วยงานวิจัย. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 1(2), 1-5.

- ทศพล กฤตยพิสิฐ. (2538). การมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีต่อโครงการกิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง “บวร” และ “บรม” เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- ทศวรรณ อิมาคำ รัตนา ณ ลำพูน และทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2553). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาเรื่อง การทอผ้ายกลำพูน. *วารสารสุนทศาสตร์*, 28(2), 17-28.
- ทศวรรณ อิมาคำ รัตนา ณ ลำพูน และทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2553). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาเรื่อง การทอผ้ายกลำพูน. *วารสารสุนทศาสตร์*, 28(2), 18-28.
- ชนากร สังขเป. (2552). เอกสารคำสอนรายวิชาวิถีไทย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. (ไม่ได้ตีพิมพ์).
- นันทิยา หุตานุกัฏ และ ณรงค์ หุตานุกัฏ. (2547). การพัฒนาองค์กรชุมชน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย อุบลราชธานี.
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 27(1), 61-72.
- บัณฑิต อ่อนคำ. (2541). รูปแบบการมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการป้องกันยาเสพติดให้โทษ.
- ปรีชต์ สาดิ. (2558). การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปาง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์*, 2(1), 61-79.
- ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543. กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ วีพรีน.
- พันธุ์ทิพย์ รามสูตร. (2540). แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรม. ภาควิชาสุขศึกษาและพฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ไพโรจน์ ชลารักษ์. (2548). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. *วารสารราชภัฏตะวันออก*, 1(1), 20-21.
- มูลนิธิสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. (2561) จัดการความรู้แบบโมเดลปาหุ [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://kmi.or.th/> [สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2561].
- ลักขณา เกตุราพันธ์. (2561). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา : อำเภอปากปลี จังหวัดนครนายก. *วารสารวิจัยและพัฒนาวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 13(2), 75-85.

- วรารัตน์ วัฒนชนโนบล พรพิมล คักดา ประชนอม เพ็งโตวงษ์. (2558). การจัดการความรู้การทอผ้าพื้นบ้านของกลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.
- วิจารณ์ พาณิช. (2548). การจัดการความรู้กับการบริหารราชการไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2532). หลักการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนประยุกต์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สุกัญญา ดวงอุปมา และภัทรพร ภาระนาค. (2556). การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 1(3), 105-203.
- สุจิตตรา หงส์ยนต์ และพิกุล สายดวง. (2560). การมีส่วนร่วมในการสืบสานศิลปะการทอผ้าไหมสู่การตระหนักและสืบทอดทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 8(2), 224-234.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2549). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2557). ภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ. *วารสารครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 42(4), 135-154.
- สุวิทย์ วงษ์บุญมาก. (2558). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่ายจังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 21(2), 83-98.
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษา นโยบายสาธารณสุข.
- องอาจ นัยพัฒน์. (2548). วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- Antoncic, B.&Hisrich,R.D.(2000). Intrapreneurship Modeling in Transition Economics: A Comparison of Slovenia and the United States. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 5(January), 21-40.
- Davenport, Thomas H. & Lawrence, Prusak. (1998). Working Knowledge: How Organization Manage What They Know. Cambridge, MA: Harvard Business School.
- Desouza, K. C. and Awazu, Y. (2006). Knowledge management at SMEs: Five peculiarities. *Journal of Knowledge Mangement*. 10(1), 32-43.

Jeanthumrong, C. (1987). Principles of citizen participation in urban planning and design processes. Master of Architecture Thesis, Department of Urban Design and Planning, Silpakorn University, Bangkok, Thailand.

Landoi, L. and Zollo, G (2007). Organizational cognition and learning. Building Systems

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายปรีชต์ สาดิ
วันเกิด	วันที่ 20 กันยายน 2529
สถานที่เกิด	อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 3 หมู่ที่ 9 ตำบลโคกสีทองกลาง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นักวิชาการพัฒนาชุมชน
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2552 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2566 ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.) สาขารัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูนุ่ ปณุ่ ทิโต ชีเว